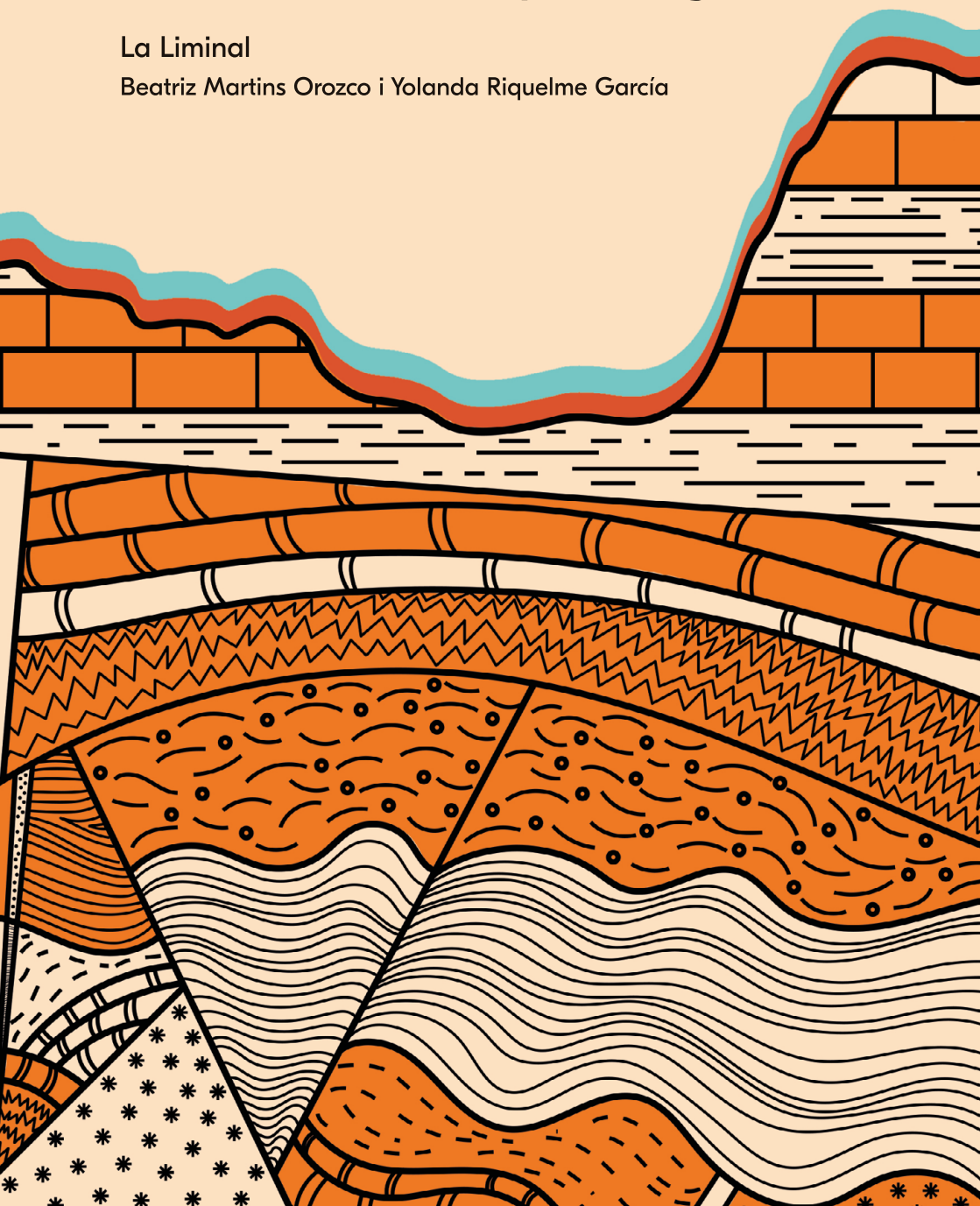

Caminar com a eina d'aprenentatge

La Liminal

Beatriz Martins Orozco i Yolanda Riquelme García

*La terra,
sota els meus peus,
no és més que un immens
periòdic desplegat.
A vegades passa una fotografia,
és una curiositat qualsevol
i de les flors sorgeix uniformement
el perfum,
el bon perfum
de la tinta d'imprimir.*

André Breton

ÍNDEX

1. INTRODUCCIÓ

Caminar el currículum	9
Un passeig per l'ús de caminar en l'art contemporani	13
¿A qui va dirigida aquesta publicació?	30
Mode d'ús: una publicació que és una deriva	31

2. FITXES DE METODOLOGIA

2.1. INDAGACIÓ

2.1.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES

D'INDAGACIÓ: MANERES DE MIRAR L'ESPAI 39

Caminar com a via d'aprenentatge	41
Les dimensions del paisatge urbà	43
¿Com es fa una deriva?	47
El potencial de l'ús de la deriva a l'escola	50

2.1.2. FITXES D'INDAGACIÓ

Fitxa 1. L'espai urbà i les seues històries	53
Fitxa 2. El disseny dels entorns urbans	56
Fitxa 3. Els usos i els ritmes de l'espai urbà	59
Fitxa 4. La naturalesa en l'entorn urbà	62

2.2. DISSENY

2.2.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES DE DISSENY: TRAURE EL QUE S'HA APRÉS A PASSEIG 67

2.2.2. FITXES AMB FORMATS DE RECORREGUT

Fitxa 1. Recorregut dirigit per alumnes	69
Fitxa 2. Passeig de Jane	72
Fitxa 3. Recorregut sonor	75
Fitxa 4. Recorregut guiat amb dispositiu digital	78
Fitxa 5. Recorregut guiat a través d'instruccions	81
Fitxa 6. Recorregut dibuixat en un mapa	84
Fitxa 7. Recorregut virtual	87
Fitxa 8. Entrevista caminada	90
Fitxa 9. L'escola com a mapa del territori	93

Fitxa 10. El recorregut com a manifestació	96
Fitxa 11. Obra de teatre caminada	100
Fitxa 12. Recorregut per / amb la naturalesa	103

2.2.3. FITXES D'ACTIVACIONS DE LES PARADES

Fitxa 1. Jocs amb el sensorial	106
Fitxa 2. Intervencions urbanes	109
Fitxa 3. Estratègies de guerrilla	112
Fitxa 4. Afegir capes de ficció	115
Fitxa 5. Detindre el cos. Detindre la mirada	118

2.3. REGISTRE

2.3.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES

DE REGISTRE: FER LA COLLITA	123
------------------------------------	-----

2.3.2. FITXES DE REGISTRE

Fitxa 1. Diari de camp / Bitàcola	125
Fitxa 2. Creació d'un mapa digital	128
Fitxa 3. Mapar amb GPS	131
Fitxa 4. Mapar amb dades	134
Fitxa 5. Mapatge emocional	137
Fitxa 6. Materialitzar l'experiència del recorregut de manera poètica	140
Fitxa 7. Creació d'una simfonia urbana	143
Fitxa 8. Recol·lecció d'objectes / creació d'un arxiu	146

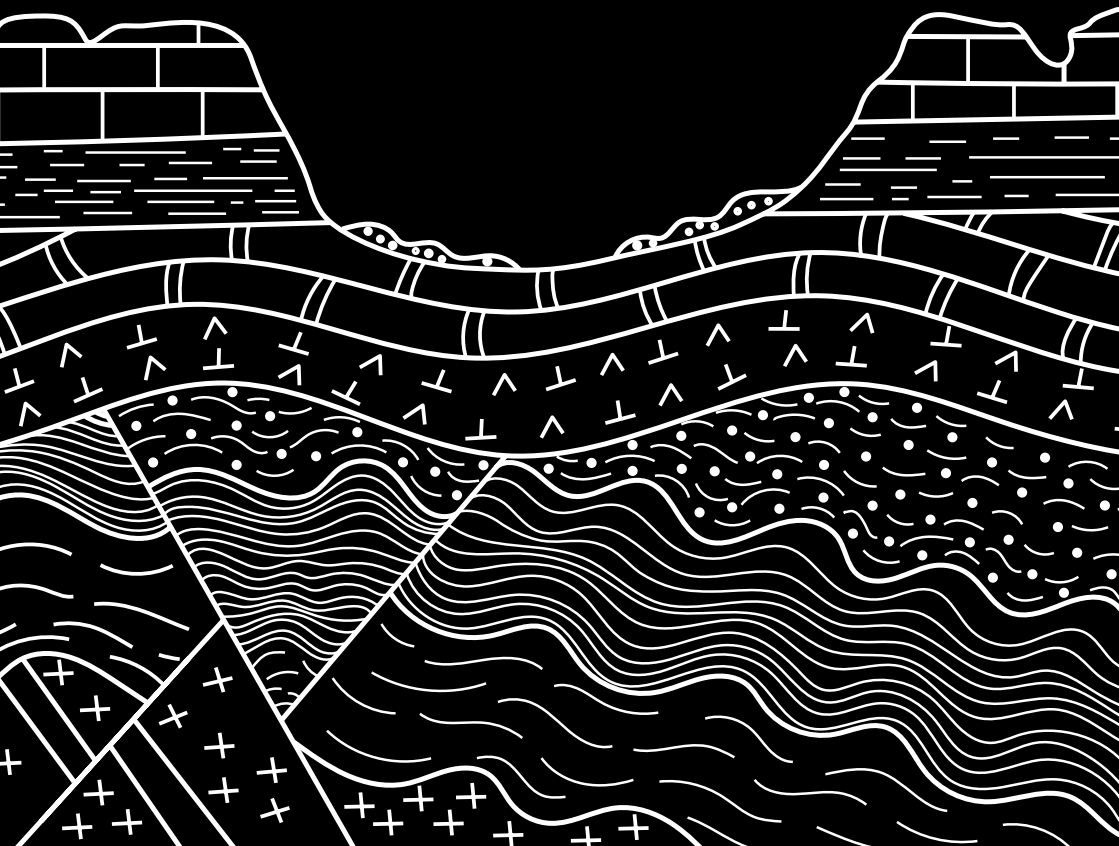
3. FITXES DE PROJECTES ARTÍSTICS

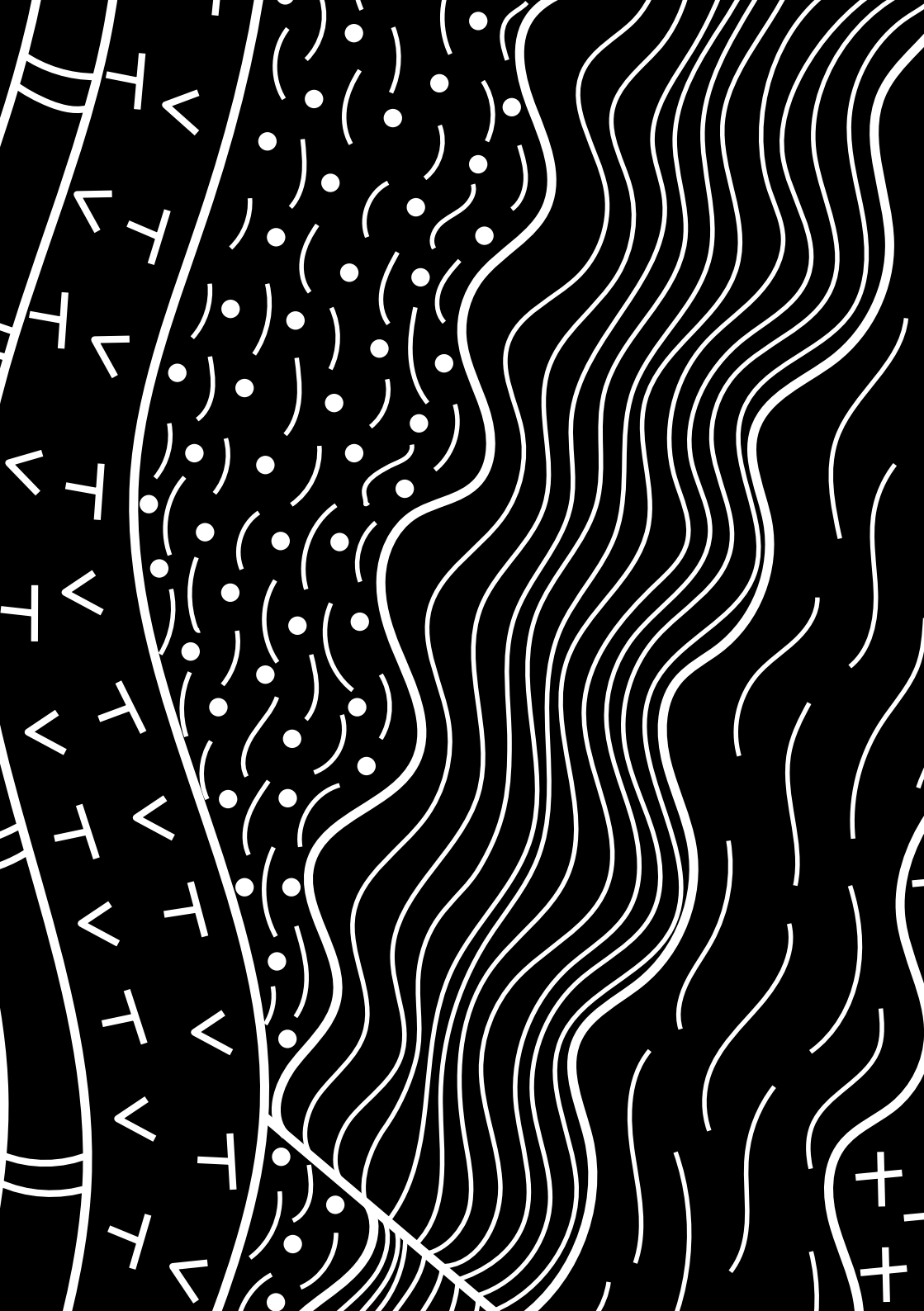
Chico Trópico - <i>Pueblo interior</i>	152
Plantación de la memoria - <i>De voz en voz</i>	155
Francis Alÿs - <i>The green line</i>	158
Guy Debord - <i>The naked city</i>	161
Hamish Fulton - <i>Cho Oyu, Tibet, 2000</i>	164
Janet Cardiff & George Bures Miller - <i>Alter Bahnhof Videowalk</i>	167
Jenny Odell - <i>Travel by approximation: A virtual road trip</i>	170
Jeremy Wood - <i>My ghost</i>	173
Lee Walton - <i>City System</i>	176

Marco Ranieri - <i>Herbario urbano</i>	179
Melanie Manchot - <i>Walk (Square)</i>	182
Juan Carlos Ibáñez Angulo i Carlos Contreras Elvira - <i>Ocupación poética</i>	185
Rachael Clewlow - <i>133.52 Miles Walked, Map (Explorer306/OL26)</i>	188
Richard Long - <i>A sixty minute circle walk on Dartmoor</i>	191
Rogelio López Cuenca i Elo Vega - <i>Efigies y fantasmas. Guía Monumental de Huelva</i>	194
Simon Pope - <i>The memorial Walks</i>	197
Tim Knowles - <i>Windwalks</i>	200
4. LA LIMINAL	205
5. BIBLIOGRAFIA I RECURSOS	
Bibliografía básica de consulta	211
Créditos de las imágenes	214
Agradecimientos	217
Créditos de esta publicación	219

1

INTRODUCCIÓ

CAMINAR EL CURRÍCULUM

En l'imaginari escolar, el currículum és evocat de manera freqüent com l'itinerari que guia el viatge de l'educació dels estudiants, un full de ruta dels aprenentatges, un traçat en el mapa que assenyal·la les fites de visita obligada organitzades de manera seqüencial i progressiva; els llocs (entesos com a continguts) pels quals cal passar inevitablement per a arribar a temps al destí assenyalat que no és un altre que la superació reeixida de cada etapa educativa.

Aquesta ruta curricular proposa un pla de viatge lineal, marca el ritme dels processos d'ensenyament i els ordena per cursos, etapes i nivells al mateix temps que els organitza de forma disciplinar, traçant múltiples itineraris paral·lels, vies de sentit únic que, encara que a vegades s'aproximen, mai arriben a creuar-se. El viatge del currículum transcorre per vies de trànsit sense desviaments ni encreuaments i no preveu rodejos, parades recreatives o itineraris alternatius, deixant així fora de l'experiència tots aquells llocs (sabers o continguts) que no hagen sigut prèviament assenyalats.

Vist així, podem comparar-lo a un creuer de baix cost que realitza moltes escales en poc temps, en el qual els passatgers comparteixen de manera inevitable un vaixell del qual no poden eixir més que per a visitar tots junts i a un ritme trepidant les ciutats i monuments rellevants que l'agència de viatges, sota els paràmetres macroeconòmics del turisme global, ha definit a priori. No importa com de fascinant resulte l'arquitectura d'un lloc i la seua cultura, ni les connexions que puguem fer amb els habitants dels llocs visitats, tampoc importa que ens sentim interessats per la seua bellesa natural i paisatgista o vulguem saber més de la història d'un lloc. En el viatge del currículum, les parades estan estrictament pautades i no poden deixar-se afectar per l'itinerari mateix i els seus efectes en els passatgers. Les zones d'interés estan predefinides, així com l'enquadrament de les fotografies per al record i els souvenirs que els viatgers s'emportaran amb ells.

Aquesta imatge del currículum com a ruta en el mapa o pla de viatge sumada a l'alta densitat de les fites a complir, a la seua estanquitat i, a vegades, la clara desconexió del trajecte que proposa amb el paisatge circumdant i els interessos de l'alumnat, fan que la concepció curricular de l'educació siga un assumpte complex i en continu debat entre els professionals de l'educació. Per a alguns docents és un viatge segur i planificat que recull els coneixements més rellevants per a la formació dels estudiants i aporta concreció al treball de l'aula, definint fites específiques per a cada moment i disciplina. Per a uns altres, no obstant això, és una eina limitant que impedeix desenvolupaments més integradors i contextualitzats dels coneixements i marca un ritme poc compatible amb les necessitats reals de l'aprenentatge (o viatge).

Totes dues posicions, molt més riques en matisos i arguments que aquest text pretén recollir, són indubtablement valuoses, però es troben modelades per la pròpia concepció del currículum com a ruta o pla de viatge, dels continguts com a fites i de l'aprenentatge com a desplaçament continu cap avant. Si imaginar el currículum com a ruta ens condueix a un viatge accelerat i lineal, cal preguntar-se si és possible obrir noves perspectives per al debat curricular que propicien una transformació d'aquests imaginaris que ens porte des de la ruta en el mapa fins al territori, de la velocitat constant del creuer a la del ritme irregular del passeig, des de l'itinerari tancat fins a l'exploració oberta.

Aquesta transformació de la mirada, que pot semblar anecdòtica o poc rellevant davant un tema d'aquesta importància, comporta, no obstant això, canvis de percepció que afecten no sols els continguts curriculars sinó també la seua organització disciplinar i obrin la porta a noves definicions del procés educatiu. Pensar el currículum com a territori ens allunya de la concepció de l'ensenyament com a itinerari pautat per a donar pas a la perspectiva de l'explorador, atent al mapa però obert al paisatge i els seus canvis, als encreuaments de camins i a la seua pròpia experiència situada en el context. Pensar el currículum com a territori i no com a

ruta o pla de viatge expandeix les possibilitats de descobriment i aprenentatge cap a llocs fins i tot encara no cartografiats, que completen el mapa en funció de l'interés que el paisatge i els seus accidents desperta en els estudiants.

Aquesta evocació ens proporciona un marc d'acció nou amb capacitat d'afectar no sols el desplegament dels continguts al llarg dels cursos i les matèries sinó també els ritmes i desplaçaments entre coneixements (o troballes) i les metodologies d'exploració (o estratègies d'aprenentatge).

Si el currículum és territori, quines eines poden ser útils per a recórrer-lo? Davant aquesta pregunta, la senzilla acció de caminar es presenta com una pràctica pertinent per a connectar sabers, continguts i aprenentatges, i posa l'èmfasi en l'experiència mateixa de caminar i no en la destinació o arribada. Caminar el currículum possibilita una transformació de l'imaginari que afecta els temps, espais i processos d'aprenentatge. Caminar implica un ritme irregular, una velocitat variable en un procés pausat i obert a la mirada atenta, que transforma la ruta en camí i aquest en procés, en encreuament, en bifurcacions disciplinàries i senders sense explorar.

Passejar pel territori curricular transforma també la figura del docent i el seu paper entre els estudiants. Si la foto del full de ruta tendeix a posicionar el docent com a guia líder de l'expedició que marca el ritme de parada en parada del viatge educatiu, la figura del territori el converteix en caminant que, des de l'experiència i el coneixement del context, acompanya els estudiants, marxa al costat d'ells, compassa els seus passos per a deixar-los avançar, quedar-se ressagats o fins i tot, a vegades, fer una parada no planificada.

El territori del currículum no és un espai desconegut i inexplorat i està, per descomptat, senyalitzat, amb indicació dels llocs d'interés i les diferents rutes possibles o més transitades. Però, encara que mostra els camins a seguir, deixa oberta la possibilitat de múltiples recorreguts, deambulats basats en motivacions pun-

tuals, objectius variables, interessos diversos, punts de trobada i també camins tallats o de difícil accés.

La creació d'aquesta nova imatge simbòlica des de la qual pensar l'educació i la seua organització curricular és un joc metafòric que ha de ser entesa com una posició tàctica des de la qual impulsar la millora educativa. Imaginar és una manera de pensar, a partir de la qual podem donar forma a realitats possibles, germen de processos de construcció de noves realitats per a l'escola.

És en aquest trànsit entre la metàfora i l'acció que se situa la publicació que tens entre les mans, una proposta per a convertir la metàfora de Caminar el currículum en una metodologia real susceptible de ser portada a la pràctica a l'escola, en relació amb els sabers i disciplines diverses, ancorada en el context escolar i la seua realitat territorial, geogràfica, econòmica i social. Una proposta que es nodreix de les pràctiques (múltiples i diverses) del fet de caminar per a proposar una educació situada que active la mirada i pose en valor l'entorn escolar com a escenari de situacions d'aprenentatge que, amb els peus en terra, ajuden els estudiants a orientar-se entre sabers.

Clara Boj.

Artista, investigadora cultural i docent a la Universitat Politècnica de València

UN PASSEIG PER L'ÚS DE CAMINAR EN L'ART CONTEMPORANI

La ciutat com a terreny de l'art.

Crear caminant

Al llarg del temps caminar ha estat carregat de significats, ja que, com a desplaçament d'un lloc a un altre, representa un moviment que pot adquirir múltiples ressonàncies, algunes de transcendència vital. Caminem per perseguir una transformació, la cerca d'experiències, el coneixement, la il·luminació... Caminar és, en últim lloc, una metàfora del nostre pas per la vida.

Aquestes connotacions de caminar, com a acció, actitud o metàfora, han donat lloc al fet que haja sigut tractat des de tota classe de formats culturals, però serà amb l'entrada en el segle XX quan s'abordarà per primera vegada des d'un altre lloc. Perquè és llavors, i a través de les propostes de l'avantguarda artística, quan passa de ser una cosa sobre la qual es parla o es reflexiona, o que es representa, a ser utilitzada com una via de creació en si mateixa.

Això succeeix precisament en el moment en què es transitava cap a un altre lloc i un altre temps, perquè avançàvem cap a la modernitat i els profunds canvis que comportava en totes les dimensions de la nostra experiència. Arribaven llavors les màquines, i, amb aquestes, el moviment i la velocitat es convertien en els signes d'una nova vida que tenia ara un nou escenari principal: la ciutat. El paisatge urbà quedava així constituït com a emblema de l'estètica i les visions dels nous temps, i els seus carrers, carreteres i estructures de ferro i cristall seran vistos com a reflex de les promeses i desitjos amb els quals es presentava el progrés.

En aquest context emergiran també figures pròpiament modernes com la del *flâneur*, un caminant ociós que explora la ciutat recreant-se en els seus espais, deixant que el seu temps s'escórrega entre els carrers i diluint-se sota el mantell anònim de la multitud.

14

En el camp de les arts visuals, tant des de la pintura com l'escultura es buscarà també captar el moviment i la velocitat, fins i tot integrar-los en els seus processos creatius. Però si bé això permet que s'experimente amb propostes trencadores de llenguatges avantguardistes, no deixarà de ser una representació d'aquestes idees a través dels mitjans artístics de sempre. En aquest punt, seran els artistes del dadaisme, un dels moviments més radicals d'aquells anys, els que arriben a fer el vertader salt cap a l'ús del moviment amb una intenció estètica. Això succeirà quan el 14 d'abril de 1921 convoquen una caminada per París, plantejada com una acció estètica col·lectiva, per explorar els llocs més banals de la ciutat. I és que eren precisament aquells espais sense interès aparent els que, per estar desatesos, es carregaven de potencial creatiu per a uns artistes que buscaven transgredir l'ordre establert i obrir nous camins a l'art.

ECHO
Carnet d'un l

crise... La ville des
muri en évidence ce lall
à tout le portrait de M
néantre ne le joint méme
et ce n'est pas sans rai
Vers Doune... insiste
meur par exemple pour
faire portrait d'un des
audience finale, elle n
re churas pour vander l'
pouvoirs ; mais elle s'
dote à leur claudon... et
tirer une de (ses éorier)
de foie, grès le dixième
ficiences ; rousses, l'erre
où le plus gentil petit
nément figure d'ambro
ou de tri-deuchon...
ce n'est les femmes ne
en peinture. Ou bien le
les intruirs, qui ne bol
oration, et devient écar
néantre loupare, l'ère
né une lade que le soum
malire traitaire, flechir
s'es pourlancer, flechir
il est vrai, l'ère après le
donc. Et celui de la
premiers sons. Mais il
il est vrai, d'ail, qui
premier cent demoielle
C'est une façon com

temps des dels passos, de manera que caminar de forma erràtica i atzarosa es convertia per a ells en una espècie d'escriptura automàtica per la ciutat. Així, caminant, els surrealistes traslladaven de manera directa els seus interessos i tàctiques creatives al terreny espacial.

Amb tot, el gir que van plantejar aquests experiments va marcar un punt d'inflexió sense precedents per a l'art, ja que va suposar en primer lloc fer un salt a la concepció de l'espai com a terreny i material de creació, i, a conseqüència d'això, passar a l'ús de caminar com a estratègia per a crear a través de l'acció directa.

Parlem així d'obres que ja no són objectes sinó propostes immaterials, que estan creades en el transcurs d'una experiència donant més importància al procés que a una producció final, i que, per tant, s'endinsen en la fusió entre l'art i la vida tan perseguida des de l'avantguarda.

Així és com dadaïstes i surrealistes van fer que l'exercici de caminar entrara en la producció artística, i van obrir un canal de creació que es consolidà en l'art contemporani amb el pas del temps.

The image is a collage of various posters and advertisements. The central poster is for a Dada exhibition titled "EXCURSIONS & VISITES DADA" with the subtitle "UN CULTE NOUVEAU". It announces the "1ère VISITE: Église Saint Julien le Pauvre" on "JEUDI 14 AVRIL A 3 h." at "RENDEZ-VOUS DANS LE JARDIN DE L'ÉGLISE" (Rue Saint Julien le Pauvre). The poster also lists "PROCHAINES VISITES" at the Musée du Louvre, Buttes Chaumont, Gare Saint-Lazare, Mont du Petit Cadastre, and Canal de l'Ourcq. To the right, a vertical poster reads "DISTRIBUTION DE BA" and "LEÇONS DE COUPE". At the bottom, a diagonal poster says "ON DOIT COUPER SON NEZ COMME SES CHEVEUX". On the left, a newspaper clipping from "JOURNAL" dated "1021" is visible, with text about "Flâneur" and "Salons de plus".

Caminar com a acció política. Una altra ciutat per a una altra vida

Serà ja en la dècada dels cinquanta quan caminar es converteix en una pràctica de pensament i creació central a través dels situacionistes, un grup de joves que s'havien trobat a París i que representaven la generació de la postguerra, hereua d'una Europa destrossada, tremendament crítica amb el món que els havia tocat viure i desitjosa de transformar la societat des dels seus fonaments de la forma més radical.

La intensa activitat política de la joventut d'aquells anys donarà lloc a la creació de diversos grups, tots amb un fort posicionament crític influït pel pensament marxista. Entre aquests, podem assenyalar com a germen la Internacional Lletrista, una organització, creada a París, de la qual sorgirà en 1957 la Internacional Situacionista com una escissió capitanejada per Guy Debord. Serà en el si de la Internacional Lletrista on naixeran les idees que els situacionistes exploraran més endavant, totes centrades en la revisió crítica de la ciutat i de les nostres maneres d'estar-hi.

En realitat, el tema de l'urbà s'havia convertit en una qüestió central dels debats d'aquells anys, perquè el fet que Europa estiguera sent reconstruïda, i emergiren dels seus enderrocs les noves ciutats, es veia com un moment decisiu per a replantejar des de la base els espais on s'havia de desenvolupar-se aquella nova vida que començava després de la guerra. Per a molts era l'oportunitat que finalment es crearen llocs transformadors que estimularen la creativitat de qui els habita. No obstant això, veuran amb decepció com aquelles ciutats seran planificades de manera funcional, pensades per a satisfer els imperatius de productivitat d'un capitalisme que, després del parèntesi de la guerra, creixia a un ritme frenètic.

Per tot això els situacionistes veuen clar que cal plantejar la rebel·lió política a la ciutat, perquè és en els llocs on es desplega la vida quotidiana on hem d'oposar-nos als dictats que ens imposa el sistema, i creuen fermament que és possible viure d'una altra

manera si ens permetem experimentar la ciutat d'una altra forma. Per a articular les seues accions des d'aquest posicionament crític prendran com a base una noció ja traçada des de la Internacional Lletrista, el concepte de psicogeografia, una aproximació al territori que analitza com ens afecta emocionalment. Es parteix ací de la idea que l'espai no és neutre, sinó que travessa els nostres cossos i determina com ens hi sentim i, per tant, com hi actuem.

Des d'aquesta perspectiva la ciutat adquireix un nou sentit, i passa a ser vista com un territori de diferents ambients i qualitats emocionals, no és percebuda com un lloc organitzat en barris i illes sinó com un compost d'unitats ambientals de diferent intensitat. Des d'aquesta noció de l'espai, el principal objectiu dels situacionistes serà explorar i registrar aquells ambients, donant curs a les seues percepcions subjectives. I ho faran prenent la deriva com a estratègia principal d'exploració, és a dir, caminant sense un rumb fixat per endavant i deixant-se dur pel que els ofereix l'espai a cada moment.

La deriva és atzarosa però també té unes certes normes, unes regles del joc que tracen les situacions amb les quals el grup buscava obrir una nova consciència. Alguns dels jocs de deriva plantejats per aquests situacionistes van ser el moure's per una ciutat amb el mapa d'una altra, desplaçar-se en autoestop un dia que hi haguera vaga de transport, o visitar edificis que estigueren en demolició durant la nit.

Es tracta, per tant, d'una experimentació de l'espai que usa el potencial lúdic per a trencar les seues lògiques, i que porta l'ús de caminar a un altre nivell que va més enllà dels plantejaments dels dadaïstes i surrealistes. Amb els situacionistes l'acció de caminar deixa d'entendre's com un gest purament estètic per a passar a convertir-se en una eina de transformació política i social.

on entendait les cris aigus des bonnes femmes et
les injures des hommes. Les salauds, ordures,
fumiers, assassins, bouchers, résonnaient

mer film raté

Altres llenguatges, altres lectures, des del fet de caminar

L'arribada dels anys seixanta marca un nou punt d'inflexió per a l'art, i serà el moment en què s'establisquen noves maneres de fer que marcaran a partir d'aleshores la producció contemporània. En el tema que ens ocupa, una de les qüestions més destacables és la dimensió que adquireix l'art d'acció, que pren el cos com a eina de treball i busca deixar definitivament arrere les bases sobre les quals s'havia establert la producció artística fins al moment. En la línia d'aquesta ruptura amb l'anterior, emergeix també en aquests anys l'art conceptual, que posa en el centre de la creació artística la idea per damunt de la producció material. Un gir en el focus que donarà lloc al fet que en moltes ocasions els artistes es limiten a escriure les accions que s'han de dur a terme perquè la peça prengui forma.

Com a obra representativa d'aquestes línies de treball podem esmentar la sèrie que, entre 1967 i 1968, grava Bruce Nauman en el seu estudi, composta de diferents accions en què es dedica a desplaçar-se de diverses maneres per un quadrat traçat en terra. Amb aquesta peça, Nauman estableix tot un posicionament artístic i fa convergir les nocions que hem comentat fins al moment: la transcendència de la lògica de producció d'objectes perseguint el concepte, la cerca d'altres llocs i canals per a la presentació de l'art, i l'ús del moviment des del fet de caminar per a crear a través de l'acció.

Caminar també s'emprarà per a jugar amb l'atzar i introduir altres elements que permeten desdibuixar el paper que té l'artista en el procés creatiu, fent trontollar una altra de les idees clàssiques en el món de l'art: el concepte d'autoria basat en la noció de creador únic. En aquesta línia està l'obra *Following Piece* (1969) de Vito Acconci, una sèrie de passejos realitzats per l'artista a Nova York que van consistir en una persecució pels carrers de persones triades a l'atzar fins que entraven en algun lloc, i que va documentar a través d'imatges. Aquesta pauta de moviment permet a Acconci explorar la ciutat i presentar-nos el seu espai a través de

l'experiència d'una altra persona: ¿qui és ací el creador d'aquesta lectura espacial?, ¿és qui guia inconscientment, qui el segueix, o són els dos? Aquesta acció ens planteja totes aquestes qüestions i ens parla de l'espai públic com un lloc de trobada entre persones estranyes.

Amb *A tour of the monuments of Passaic*, Nova Jersey (1967), Robert Smithson ens proposa una lectura de l'espai ben diferent que s'endinsa en la dimensió simbòlica del territori, una revisió de la seua ciutat d'origen en què s'apropia de la idea del viatge turístic per a capgirar-la. I és que, lluny de ser un passeig pels seus monuments clàssics i llocs emblemàtics, ens presenta un recorregut que ens porta per paisatges perifèrics, plens de restes industrials, que no s'adiu amb les imatges que esperàvem trobar pel títol de l'obra. Amb aquest projecte, Smithson trenca amb la lectura tradicional de la identitat d'un espai i assenyala aquells entorns i elements com els veritablement representatius de la història contemporània d'aquell lloc.

Aquests exemples van deixant constància de com ja en els seixanta l'exercici de caminar s'assentaria definitivament en les pràctiques artístiques, per a convertir-se en una estratègia més del seu repertori que respon als nous interessos introduïts en l'art en aquests anys.

Smithson, Robert, *A tour of the monuments of Passaic*, New Jersey, 1967
Robert Smithson, *The Fountain Monument – Bird's Eye View*
Detalle de *Monuments of Passaic* (1967)

Els paisatges de la naturalesa. Intervindre el territori des dels passos

Sens dubte un altre dels temes clau a partir dels seixanta serà la presa de consciència del context en què s'inscriu l'obra d'art, ja que llavors deixa d'entendre's l'entorn que l'envolta com una cosa neutra que no l'afecta per a passar a convertir-se en un interlocutor amb un paper actiu en la creació.

En aquesta línia destaquem ací els treballs produïts des de l'art natura, un corrent que porta la intervenció artística a l'entorn natural proposant una aproximació al paisatge completament nova. Perquè, si bé el paisatge és un dels gèneres més recurrents al llarg de la història de l'art, serà sempre pres com a objecte de representació, és a dir, com un element passiu que interpreta l'artista. Enfront d'això, l'art natura activa el paisatge convertint-lo en el suport mateix de l'obra, els seus projectes s'hi creen directament, i d'aquesta manera és el mateix territori el que determina i materialitza l'obra a partir de les característiques físiques que el defineixen.

Molts dels projectes de l'art natura adquireixen dimensions monumentals, i imprimeixen a vegades importants modificacions al paisatge natural, vegeu com a exemple representatiu la famosa *Spiral Jetty* (1970) de Robert Smithson. Però també hi haurà altres artistes que entenen la seua intervenció en la naturalesa a una altra escala, perquè la realitzen prenent el seu cos com a única eina, deixant en el paisatge petjades del seu pas o xicotetes intervencions, que desapareixen amb el pas del temps, i de les quals només ens queda constància a través de fotografies o vídeos.

Per a aquesta classe d'artistes caminar es presentarà com la manera de fer confluïr tots els seus interessos, el diàleg amb el paisatge, la intervenció directa sobre la seua superfície, l'ús de l'acció com a canal de creació i del propi cos com a eina de treball. Entre aquells que podem esmentar en aquest punt en destacarem dos, perquè fan de caminar la pràctica absolutament central de la seua obra.

Quan encara era un estudiant, Richard Long va fer un treball que pot ser vist com una declaració precoç dels principis que l'acompanyarien al llarg de tota la seua trajectòria. Per a crear *A line made by walking* (1967), l'artista es va dedicar a caminar sense parar, seguint un mateix camí per un mateix prat, de manera que al cap d'unes hores, i a força d'insistir-hi, va deixar marcat en el terreny la petjada del seu trànsit. Havia utilitzat així el fet de caminar, com a acció desenvolupada en el temps, per a crear una obra que, pel fet d'inscriure's en un espai, s'endinsava en el terreny de l'escultura, i que, pel fet de crear la seua petjada, utilitzava una de les formes que més va arribar a emprar en les seues intervencions: la línia recta.

Des d'aquell moment, les caminades de Long tindran lloc tant per Anglaterra, el seu país natal, com en altres llocs del món, les Highlands escoceses, l'Himàlaia... Sempre a la cerca de llocs on la naturalesa es trobe intacta i puga crear les seues intervencions dibuixant amb els seus passos formes com la recurrent línia recta, que reapareix en *A line in the Himalayas* (1975), o el cercle, en el cas de *Walking a circle in Mist* (1986), entre altres formes de traçat geomètric.

Totes aquestes caminades, en la mesura que suposen una trobada directa i solitària amb la natura, es converteixen en experiències reveladores que permeten adquirir una consciència superior. Un aspecte que també està present en les obres d'un altre dels artistes de l'art natura directament declarat com a artista caminant.

Hamish Fulton comparteix amb Long la seua aproximació respectuosa al medi natural, així com l'interés pels paisatges remots, i igualment ha desenvolupat projectes en diferents països, caminant per erms i muntanyes. Encara que també ha organitzat esdeveniments per a caminar amb altres persones, ha realitzat principalment caminades en soledat, i se sol acompanyar d'un diari de camp en què va anotant les seues impressions. En el seu cas, els seus treballs solen prendre forma a través de traduccions sub-

jectives del que experimenta en el camí, que en la galeria seran presentades amb imatges i text.

En aquesta classe de projectes el fet de caminar és abordat com un pelegrinatge, i la creació, en la seua trobada directa amb el paisatge natural, adquireix una dimensió mística i la categoria del procés ritual. El temps es converteix ací en un aliat que és present, i el gest de travessar els llocs deixant un rastre, en una metàfora de la petjada que deixem habitant un lloc.

Caminar seguint instruccions. Guies inesperades per a redescobrir la ciutat

L'esperit contestatari dels anys seixanta té en *Fluxus* un dels seus exponents més provocadors. Es tracta d'un moviment, de caràcter internacional, compost per diversos artistes que tenen com a bases comunes una profunda crítica al sistema de l'art, el salt entre disciplines i espais de creació i difusió de l'obra, i la cerca d'una eliminació de les fronteres entre artista i públic, la qual cosa els porta a plantejar en moltes ocasions les seues obres a través d'una sèrie d'instruccions que han de ser seguides per qui rep l'obra, fet que el converteix en un còmplice sense el qual la peça no arriba a estar acabada.

Seguint aquests interessos de ruptura i de cerca de l'encreuament entre art i vida, també ells fan ús de l'espai i de l'exercici de caminar en moltes ocasions, tant en projectes que desenvolupen de manera individual com de manera col·lectiva. En aquesta línia, Yoko Ono, una de les integrants del grup, realitza una sèrie de mapes, els *Map Piece* (1962-1963), en què dona indicacions escrites precisament per a perdre's en l'espai.

Ja en els anys setanta s'organitzaran uns recorreguts de caràcter performatiu que seran realitzats per alguns dels artistes *Fluxus* a Nova York. L'interessant d'aquests passejos, guiats en cada ocasió per un artista que s'identificava amb una gorra, és que s'apropien del format de la ruta turística utilitzant els seus codis habituals. No obstant això, al contrari que en un recorregut turístic, el que es proposa ací són itineraris que es detenen en els detalls més trivials i superflus del paisatge urbà, en l'atzarós i el còmic, per a oferir imatges de la ciutat inesperades des d'on pretenien visibilitzar espais morts de la ciutat, com ara atzucacs, rastells, banys públics o taques i petjades. Es buscava així plantejar lectures alternatives de la ciutat, però també assenyalar com la gentrificació estava transformant els paisatges urbans del Soho novaiorqués.

En les accions caminants de *Fluxus* es troben tant les idees dels dadaïstes i surrealistes, des de la seua cerca del banal a la ciutat, com l'ús de caminar com una pràctica lúdica, tan propi dels situacionistes, per a l'activació de noves maneres de mirar. S'hi dona també una estratègia de gir o desviació, alterant un canal de comunicació massiu com és el del turisme per a proposar visions alternatives de l'espai.

Seguint els camins desbrossats

Hem plantejat aquesta breu introducció a l'ús de caminar en l'art com un passeig en diversos temps, un salt amb flaixos per diferents moments en què, des del nostre punt de vista, s'estableixen algunes de les claus que marquen l'ús d'aquesta pràctica espacial en la creació contemporània, com són l'ús amb una intenció estètica, la posada en valor de la seua càrrega política i el seu potencial transformador, i l'exploració de la seua capacitat per a connectar-nos amb l'entorn que ens envolta d'una forma reveladora.

Com no podia ser d'una altra manera, es tracta de pràctiques que posen el territori en el centre i que per això tindran l'espai públic, com a lloc compartit i transitat amb altres persones, com un dels seus temes principals. Ho veiem en treballs com els de Francis Alÿs, un artista que utilitza el fet de caminar per a realitzar accions poètiques que juguen a vegades amb l'aparentment banal i llancen reflexions carregades d'intenció política, preguntant-se sobre com convivim amb altres persones. En *Guards* (2004) demana a un grup de guàrdies que es moguen per la *City* de Londres seguint unes indicacions, i la seua marxa uniforme es converteix en una metàfora visual dels ritmes que ens marca la ciutat i els usos homogenis que ens imposen els seus espais. En *The collector* (1990-92), es passeja pels carrers de Mèxic arrossegant un gosset fet amb peces magnètiques que recullen allò que es troba per terra per a posar l'atenció sobre el que es rebutja a la ciutat. Així, l'espai públic es transforma en un lloc carregat de tresors on el més insignificant es converteix en una porta oberta a un nou descobriment.

Però, en l'altre costat, també trobarem artistes que utilitzen l'acció de caminar com un pelegrinatge de caràcter transcendent, aproximant-s'hi des de la importància simbòlica que el trànsit pels espais té en la nostra experiència vital. És el cas de Marina Abramović i *The Great Wall Walk* (1988), un projecte que va consistir en una caminada de diverses setmanes al llarg de la Muralla Xinesa en la qual l'artista partia d'un extrem, mentre que Ulay, el que havia sigut la seua parella sentimental i artística durant dotze

anys, ho feia des de l'altre. En un punt del recorregut els dos es trobaven i es creuaven per a seguir el seu camí després de dir-se adeu. Amb aquesta acció la parella posava fi a la seua història comuna, per la qual cosa caminar adquiria ací el valor d'un ritual íntim des del qual poder transitar cap a una altra etapa de la vida.

Com veiem, des d'aquells primers experiments, l'acció de caminar serà integrada de molt diverses formes en projectes artístics que, pel fet de posar el cos en el centre, ens demanen que aterrem en un ací i un ara concret, per a proposar-nos tot tipus de reflexions que, en última instància, ens parlen de les nostres maneres de ser, estar i relacionar-nos amb el món, siga en soledat o en comunitat amb altres persones, buscant l'aventura, la renovació o la transcendència.

Els exemples ací recollits són tan sols unes quantes anotacions, una breu deriva personal amb la qual hem volgut oferir unes pinzellades sobre la gran varietat d'aproximacions que prendrà el fet caminar com a pràctica artística des de principis del segle XX, així com les seues potencialitats i possibles derivacions en molts altres fronts. Perquè caminar permet generar espais suspesos en un "entre" on art i vida poden trobar-se en l'acció, on l'estètic arriba a creuar-se amb el polític, l'individual amb el col·lectiu, el passat amb el present. I és des de la mirada crítica que s'activa amb l'acció de caminar conscientment com podem tornar a descobrir on estem, trobar nous mons fins i tot molt a la vora, en aquells llocs que se'ns havien fet invisibles sota l'aparent irrellevància de la quotidianitat, i permetre'ns jugar amb una realitat que esdevé calidoscòpica i sorprenent si la mirem amb uns altres ulls.

¿A QUI VA DIRIGIDA AQUESTA PUBLICACIÓ?

La terra sota els meus peus és una invitació a incorporar pràctiques artístiques relacionades amb caminar i l'acostament al territori en l'escola.

La publicació es dirigeix especialment a les comunitats educatives d'Educació Secundària, perquè totes les propostes de treball estan connectades amb els continguts i les competències que travessen el currículum d'aquesta etapa educativa, però a causa de la forma com ha sigut concebuda pot ser utilitzada per altres nivells educatius dins de l'àmbit escolar, o bé per qualsevol persona interessada a posar en pràctica un procés col·lectiu d'acostament al territori des de la intersecció entre art i educació.

Totes les propostes que es despleguen en aquesta publicació han sigut pensades per a tindre prou flexibilitat per a ser utilitzades amb diferents nivells educatius i poder reforçar qualsevol de les assignatures del currículum i els seus continguts. Per això, no sols es tracta d'una apropiació d'estratègies que venen de l'art contemporani i dels processos de creació col·lectiva que proposen, sinó que estan travessades per una mirada que té la mediació cultural i les seues metodologies de treball com a brúixola d'aquest viatge.

La mediació cultural té com a objectiu fonamental la creació d'espais per a la comunicació i l'intercanvi d'idees, llocs en què els sabers de totes les persones que participen en la proposta es carreguen de valor i s'enriqueixen en el diàleg creuat, i donen lloc a la creació de coneixement col·lectiu, en aquest cas, sobre el territori explorat.

Per tant, qualsevol grup o col·lectiu amb desitjos d'explorar conjuntament el seu entorn trobarà ací una eina per a investigar sobre el territori des de les pràctiques artístiques de la creació col·lectiva, a partir d'una sèrie de propostes que els acompanyaran en la creació i la difusió del coneixement generat en el camí.

MANERA D'ÚS: UNA PUBLICACIÓ QUE ÉS UNA DERIVA

Les diverses propostes d'acostament al territori que es despleguen ací tenen el fet de caminar, o de desplaçar-se per la ciutat, com a element central. En la publicació trobarem invitacions a caminar seguint unes pautes, des de fer-ho de manera ordenada, però sobretot per a fer-ho seguint la que és la nostra pràctica favorita, la deriva.

La deriva és caminar sense rumb, sense saber cap a on anem ni el que trobarem, però confiant plenament que el procés ens portarà sorpreses, aprenentatges i experiències.

Encara que podem llegir *La terra sota els meus peus* en l'ordre que preferim, la nostra proposta és que l'explorem com si es tractara d'una deriva, jugant amb l'atzar per a generar a cada moment combinacions noves que ens permeten inventar tantes propostes de treball com acostaments fem a la publicació.

Per a realitzar una deriva per aquesta publicació, igual que quan realitzem una deriva per la ciutat, hem de tindre en compte l'estructura que la travessa, perquè així el moviment a l'atzar pugui convertir-se en un exercici creatiu.

El nostre territori de partida serà el conjunt de fitxes que es despleguen en el capítol titulat "Fitxes de metodologia", i que es troben classificades en tres grans blocs identificats per símbols en l'inferior de la pàgina.

- Fitxes d'indagació *****
- Fitxes de disseny ▲▲▲▲▲
- Fitxes de registre ○○○○○

Per a començar aquesta deriva partirem primerament dels textos introductoris de cadascun dels blocs de fitxes, on podrem veure com acostar-nos a aquest conjunt de continguts, per a des-

prés deixar que entre en joc l'atzar en el recorregut per aquesta publicació.

En una deriva bàsica podem triar una fitxa de cada bloc per a fer una proposta de treball col·lectiu. Si volem que el temps de treball siga més reduït, podem triar menys fitxes, però si, per contra, disposem d'un termini més dilatat per a desenvolupar aquest procés, seleccionarem diverses fitxes de cada bloc.

Totes les fitxes de metodologies estan dividides en una sèrie d'apartats que ens ajuden a llegir la proposta des de diferents punts de vista:

- ¿Què proposem? Una descripció del marc teòric en què s'insereix la proposta.
- ¿Com ho fem? Una proposta detallada de com s'ha de portar aquesta idea al treball amb el grup.
- ¿Què aprendrem? Un desglossament d'alguns dels aprenentatges i competències que podem abordar des de la proposta.
- Projectes artístics relacionats. Una llista d'algunes obres que poden resultar-nos inspiradores. Algunes estan desenvolupades en l'apartat de fitxes de projectes artístics. Queden identificades amb el símbol ●.
- Un destacat amb suggeriments d'aplicació de la proposta a assignatures concretes.

Cadascuna de les fitxes de metodologies, al seu torn, ens portaran a llocs inesperats, perquè hi anirem trobant l'encreuament, siga amb altres fitxes de metodologies, o amb les fitxes dels projectes artístics seleccionats.

Les fitxes de projectes artístics aborden les diferents propostes de manera sintètica, destacant les qüestions que poden ser més rellevants per al treball en l'aula. Cadascuna té una sèrie d'apartats:

- Presentació de l'artista o col·lectiu. Aproximació general a la trajectòria i les línies de treball de l'artista o col·lectiu artístic.
- Presentació de l'obra. Breu descripció de la proposta
- ¿De quins temes i conceptes tracta aquesta obra? Temes i reflexions que travessen l'obra
- Estratègies. Llista d'estratègies artístiques que es treballen amb aquest exemple.

Amb l'ús combinat dels dos tipus de fitxes podem treballar propostes molt diverses per a treballar en el context de l'aula, o bé fora.

Però, si volem aprofundir alguna cosa més en les pràctiques artístiques que han treballat amb l'aproximació al territori i el fet de caminar com a metodologia, amb el desig de poder imaginar les nostres propostes pròpies de metodologia, comptem amb el text titulat *Un passeig per l'ús de caminar en l'art contemporani*, que fa un breu recorregut per l'entrada d'aquesta pràctica en el terreny de l'art assenyalant alguns dels moments clau d'aquesta història.

COMPETÈNCIES

Fig.1

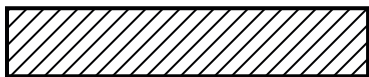

Fig.2

Fig.3

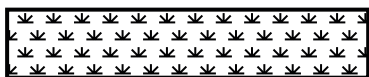

Fig.4

Fig.5

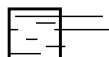

Fig.6

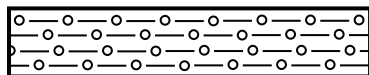

Fig.7

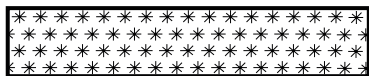

Fig.8

1. **CCLI** - Comunicació lingüística

2. **CMCT** - Matemàtica i competències bàsiques en ciència i tecnologia

3. **CD** - Digital

4. **CAA** - Aprendre a aprendre

5. **CSC** - Socials i cíviques

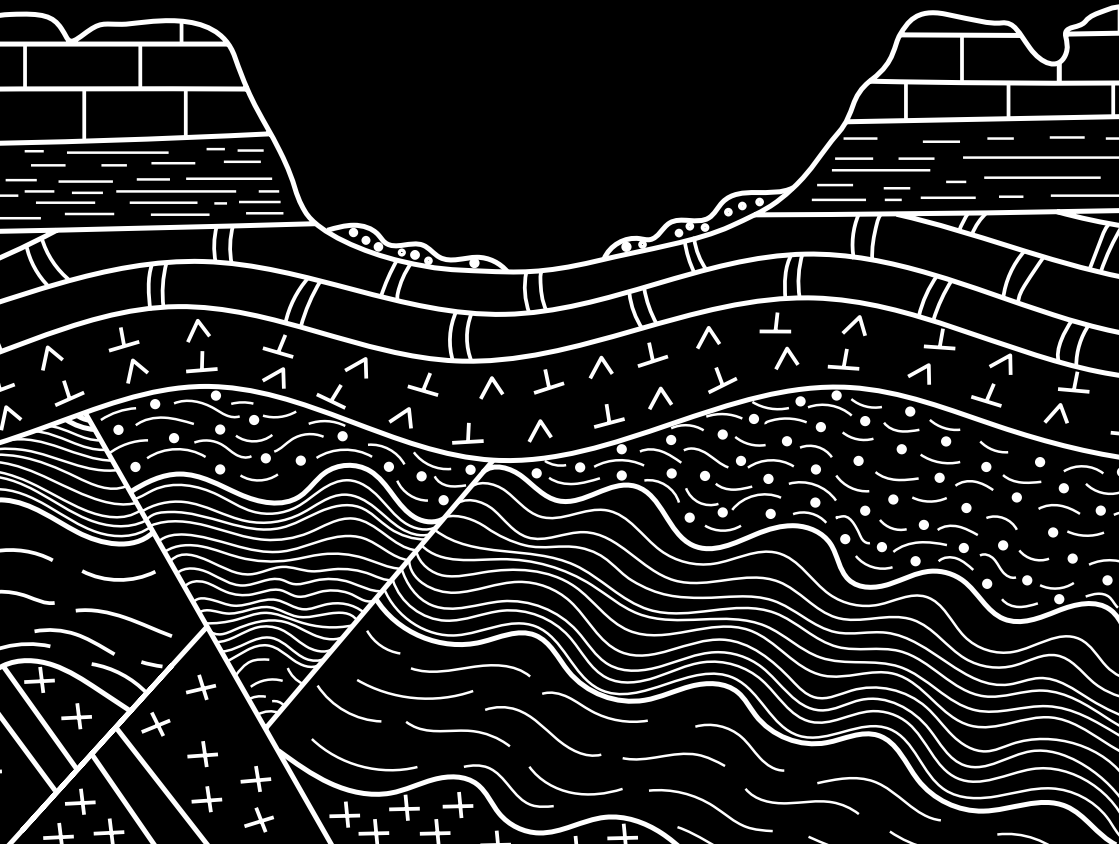
6. **SIEE** - Sentit d'iniciativa i esperit emprenedor

7. **CEC** - Consciència i expressions culturals

8. **Totes**

2

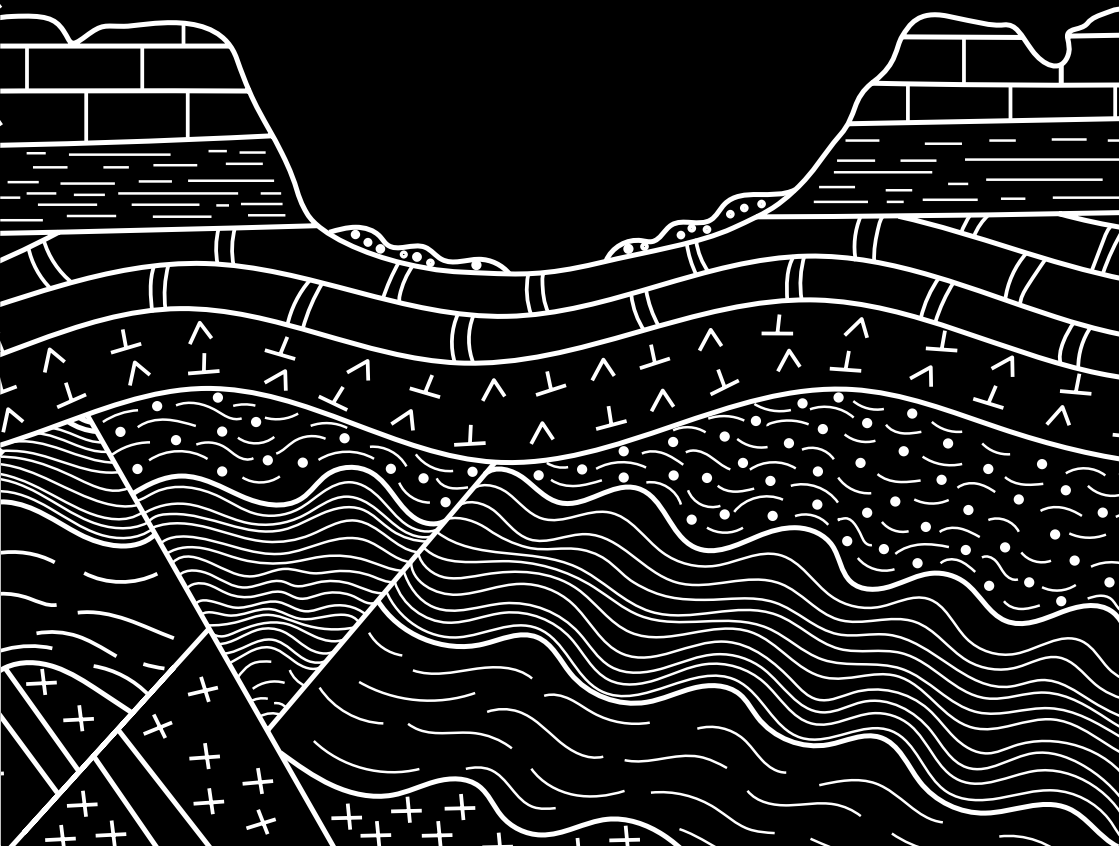
FITXES DE METODOLOGIA

2.1

INDAGACIÓ

2.1.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES D'INDAGACIÓ: MANERES DE MIRAR L'ESPAI

Com podem fer preguntes al nostre context urbà? Què ens conta el territori? Quina relació té amb els coneixements que fem a l'escola?

L'anàlisi del territori pot ser plantejat de maneres molt diverses, però una que ofereix gran profunditat i multiplicitat de perspectives és la que ens ofereix travessar-lo amb el cos, usant el fet de caminar com a metodologia d'investigació.

Per a dur a terme aquesta exploració, el primer pas en el nostre procés d'indagació és prendre consciència de com ens afecta el territori, de quines maneres ens travessa i penetrar per cadascun dels nostres porus per a arribar a modular gran part de la nostra identitat, tant individual com col·lectiva.

Aquesta dimensió i presència del que és territorial moltes vegades queda fora del treball a l'escola, per això és important interrogar-nos sobre el que coneixem del nostre context pròxim per a detectar en quines qüestions volem aprofundir, quines desconeixem i ens interessa explorar, i com tot això es pot convertir en una eina de treball a l'aula per a desenvolupar i reforçar els continguts del currículum acadèmic.

Ens farem aquestes preguntes i recollirem aquest material i històries de l'espai a través del fet de caminar, mentre plantejem exploracions que podran prendre forma bé des de la deriva o bé des de l'exploració dirigida, i des de les quals després crearem nous recorreguts que ens permetran canalitzar les nostres lectures de l'espai i compartir-les amb altres persones caminant juntes.

En aquest capítol trobareu un text dedicat a aprofundir en la pràctica de la deriva i de fet de caminar com a metodologia d'indagació, acompanyat d'una sèrie de fitxes que ens ajudaran a orientar

aquest procés de diferents maneres. Per a desenvolupar tot el seu potencial pedagògic, aquestes exploracions sempre buscaran activar una perspectiva particular sobre el paisatge, unes vegades ens basarem en el que observem i altres en com ens impacta emocionalment el que ens envolta. Tot això ens ajudarà a estranyar la mirada i acostar-nos al nostre entorn quotidià amb la curiositat de qui el veu per primera vegada, i d'aquesta manera s'afavoreix que el redescobrim i que adquirisca un valor nou, la qual cosa el convertirà en un lloc carregat de possibilitats d'aprenentatge.

Per a facilitar l'exercici, aquest apartat es compon d'una sèrie de fitxes que ens proposen diferents maneres d'activar la mirada a través de diferents claus d'observació espacial. Podem aplicar aquestes fitxes a les nostres exploracions, bé per separat, utilitzant una fitxa per a cada sessió d'indagació, o bé combinant-ne unes quantes en una mateixa exploració. Seguint aquesta proposta, cada vegada que isquem a explorar la ciutat ho farem des d'una pregunta que orienta la nostra observació cap a una o diverses de les múltiples capes que componen el paisatge urbà.

Aquest procés d'indagació ha de ser sempre el que arranque el nostre estudi del territori i podrà acompanyar-nos al llarg de tot el nostre treball, tant durant l'anàlisi espacial prèvia com en la creació d'una lectura o intervenció urbana a través del recorregut. Per tant, no hem d'enfocar-lo com una primera fase que acaba quan comencem amb el disseny, sinó que podrem utilitzar-lo en moments en els quals necessitem continuar aprofundint en l'estudi del territori i per a alimentar els continguts que recollirem en el nostre recorregut final.

D'altra banda, aquestes metodologies d'indagació sempre es poden combinar amb altres de les estratègies d'investigació que solem utilitzar a l'aula, com la revisió bibliogràfica, la recerca d'informació en línia, l'entrevista a agents clau del territori, etc., cosa que ens permetrà fer servir i interconnectar diverses fonts per a enriquir el procés.

CAMINAR COM A VIA D'APRENTATGE

Què implica el gest de caminar per la ciutat? Com podem aprofitar el seu potencial com a eina d'aprenentatge? Què ens aporta el fet de posar consciència sobre el territori?

Caminar o desplaçar-nos pel nostre context urbà és una de les nostres accions més quotidianes, i potser per això solem prestar-li poca atenció, és una cosa que fem quasi de manera automàtica. Però, què passa si parem atenció a com ens desplacem, com usem l'espai, el ritme al qual ens movem o el paisatge que es desplega davant de nosaltres? És possible descobrir coses noves en un lloc que ens acompanya diàriament?

Activar un caminar conscient a partir d'una mirada atenta a l'entorn pot ajudar-nos a descobrir moltes qüestions que passen desapercebudes habitualment. Tendim a pensar el nostre espai quotidià com un lloc neutre pel qual simplement transitem, però el seu disseny, els símbols que allotja i els usos que els diferents éssers, tant humans com no humans hi fan, estan privilegiant una manera d'entendre la ciutat i, amb aquesta, tota una sèrie de valors que necessàriament deixen fora uns altres.

Quan ens detenim a analitzar la ciutat des d'aquesta perspectiva, se'ns revela que l'espai públic és en realitat un terreny en el qual conflueixen molts interessos diversos i que la seua configuració, tant en l'aspecte simbòlic com en l'espacial, no és una cosa innocent sinó que està determinada pels qui han tingut el privilegi de donar-li forma en cada ocasió.

Amb aquesta mirada podem anar detectant com els discursos i les històries que s'assenten en el nostre entorn quotidià han sigut construïts des de determinades posicions de poder i que, per tant, una de les seues principals missions és precisament perpetuar-les. Una cosa que s'aconsegueix quan aquests relats de la realitat es presenten com una narració objectiva, única i inqüestionable que

homogeneïtza les nostres lectures del món sobre la base d'un cànon normatiu sustentat en l'exclusió de veus múltiples.

Aquesta constatació de la falta de neutralitat de la ciutat ens invita a obrir-nos a una mirada crítica que ens permeta entendre millor els processos de construcció d'aquestes realitats. Però activar-la no és senzill ja que, com assenyalaven els situacionistes, la ciutat està pensada perquè l'habitent sense detindre'ns massa a pensar en ella, perquè tot el que la compon està orientat a afavorir les nostres tasques productives i de consum en detriment de la nostra perspectiva crítica.

És necessari, per això, posar-se en marxa per a acostar-nos a una anàlisi crítica del territori que habitem, i fer-ho travessant-lo amb el cos, des de gestos que partisquen del que és quotidià i que ens permeten detectar les eines que estan a la nostra mà per a crear ciutats més justes i inclusives, on siga possible el diàleg entre la diversitat de subjectivitats que l'habiten, i compartir sabers per a crear noves maneres d'estar en comunitat.

La metodologia de la deriva ens permet activar tots aquests plans, el cos, la consciència, la mirada i la perspectiva crítica, a través d'un exercici lúdic que ens condueix a formes d'aprenentatge sovint inexplorades. Perquè posar l'atenció en el l'acte de caminar i en la seua potencialitat com a forma de relació amb l'entorn ens ofereix l'oportunitat d'entrar en un altre estat de pensament, un en el qual es dilueixen les fronteres entre el públic i el privat, entre la vivència personal i la col·lectiva, la memòria i el fet d'estar present en el camí.

Practicar la deriva ens porta a prendre consciència de la complexitat de la ciutat i de les múltiples dimensions que la travessen, i ens ajuda a entrenar la nostra mirada per a analitzar-les. Fer visibles aquestes dimensions passa per conèixer les formes que prenen i els impactes que tenen en el nostre entorn i en les vides quotidianes.

LES DIMENSIONS DEL PAISATGE URBÀ

L'espai urbà és un complex entramat en el qual es creuen l'històric, el social, l'econòmic, el polític... un entorn polièdric amb infinites capes, que plantegem abordar ací de manera esquemàtica, i d'aquesta manera establim una divisió entre una dimensió simbòlica, una material i una altra que estarà conformada pels ritmes i els usos que fem de la ciutat.

La dimensió simbòlica

En moltes de les anàlisis tradicionals del paisatge urbà sol posar-se el focus en aquesta capa del simbòlic, és a dir, en les històries que ens conta aquest espai i que li donen una determinada identitat, ja que és ací on es troben les qüestions que habitualment es destaquen per a parlar d'una ciutat i del que la defineix.

A les nostres ciutats i pobles, sempre hi ha llocs destacats i elements de gran importància social, espais rellevants que ens parlen de la identitat del lloc i que generalment estan relacionats amb la seua trajectòria històrica. Solen prendre la forma de monuments dedicats a determinats personatges, o es converteixen en llocs emblemàtics que commemoren grans històries.

Però si observem atentament aquests espais de commemoració, veurem que són bastant homogenis, perquè solen representar un estrat social que es correspon amb les elits dominants de cada moment (exèrcit, monarquia, clergat, etc.), la qual cosa fa difícil trobar determinats perfils entre el que s'enalteix en l'espai públic: dones, classes subalternes com l'obra, persones racialitzades, etc.

Aquestes altres subjectivitats, poques vegades representades en l'espai públic, també han contribuït a la construcció del territori i no solament han deixat empremtes en la seua superfície, sinó que també han contribuït a modelar i donar sentit a les comunitats que l'habiten. Per tant, no són totalment invisibles, però sí que cal aprendre a trobar els seus rastres i buscar maneres de visi-

bilitzar-les i reivindicar-les, per a poder narrar una història més diversa que acabe amb la idea del relat únic.

La historiografia tradicional ens ha transmés la idea que els elements patrimonials que es conserven a les nostres ciutats i pobles, són el testimoni d'una cosa que ja ha passat, que és el testimoni immutable d'altres temps i narratives. Però si entenem que aquest patrimoni no és el vestigi d'un passat congelat, sinó que canvia en funció de les persones que el viuen i l'interpreten en el present, el convertim en una cosa viva, capaç de ser apropiada i transformada des de la construcció de noves lectures.

La configuració espacial de la ciutat

La dimensió espacial de la ciutat té una presència contundent en les nostres vides, i està configurada tant pel seu traçat urbà com pels diferents espais que la componen: habitatges, zones comunes, edificis monumentals, escoles, etc.

Igual que passa amb la dimensió simbòlica, quan pensem en el disseny de la ciutat solem partir de la idea del fet que és merament funcional, i el buidem de valors i ideologia. Però si ens detenim a analitzar com està planificada la ciutat podrem veure de seguida que està pensada per a moure's a gran velocitat, que es privilegien els usos que gaudeixen de més prestigi social, és a dir, les tasques relacionades amb l'esfera productiva de les nostres vides, vegeu per exemple, el treball i el consum i que, per tant, el seu disseny atén uns criteris i posicionaments polítics molt determinats. Per aquests motius hem de preguntar-nos, per a qui està dissenyada la ciutat?

Tal com assenyalen algunes mirades crítiques, com la de l'urbanisme feminista, el privilegi de l'esfera productiva implica que totes aquestes altres esferes de la nostra quotidianitat imprescindibles per a perpetuar la vida, com són les tasques reproductives i de cures, siguen invisibilitzades en el disseny de la ciutat, la qual cosa repercuteix directament en la forma en la qual perceben i

viuen l'espai les diferents subjectivitats, cosa que aprofundeix en la bretxa que separa els subjectes privilegiats de la societat dels no privilegiats.

La majoria de les nostres ciutats centren els seus esforços a generar bones xarxes de comunicació per al vehicle privat com a infraestructura imprescindible dins de les lògiques de la segregació espacial del sòl, que destina unes zones de la ciutat als usos productius, unes altres als espais de consum i d'altres a usos residencials (que estan segregades al seu torn segons la classe social), perquè la ciutat no solament segrega en l'àmbit físic sinó també en el simbòlic, de tal manera que aquesta segregació obeeix a unes jerarquies. Això dificulta enormement la conciliació de les diferents esferes de la vida i demanda grans inversions de temps.

Enfront d'aquest model de segregació, són moltes les veus que defensen la necessitat de la diversitat d'usos del territori a petita escala, de tal manera que a l'espai del barri puguem cobrir totes les necessitats que tenim per a sostindre la vida. En aquest sentit és imprescindible esmentar l'aportació de Jane Jacobs amb la publicació de *Muerte y vida de las grandes ciudades* i el recent debat que hi ha entorn de la necessitat de repensar les ciutats des del paradigma conegut com *la ciutat dels quinze minuts*.

Posar l'atenció en aquesta dimensió espacial implica observar el disseny de la ciutat pensant en els usos als quals estan destinats i el que es deixen fora, i observar no solament els elements ja esmentats sinó també si hi ha espais de trobada i com estan dissenyats, si tenen bancs i com és la seua tipologia, si hi ha zones d'ombra que faciliten l'estada durant tot l'any, si les zones verdes que trobem conviden a habitar-les o són espais que cal evitar, les zones de trànsit destinades a vianants i les destinades als vehicles, altres formes de mobilitat a la ciutat i la seua accessibilitat, etc.

Però no solament hem de fixar-nos en els espais comuns, que entenem com a espais públics sinó que també cal observar les cons-

truccions entorn d'aquests espais, les tipologies d'habitatges, els edificis públics i el paisatge comercial, perquè també ens pot donar moltes pistes sobre el perfil de població que ocupa el lloc i les seues necessitats, i analitzarem si es cobreixen en el seu entorn immediat o si bé queden descobertes i així generen vulnerabilitat.

Els usos de l'espai i la vida quotidiana

Aquesta dimensió està directament relacionada amb la configuració espacial de la ciutat i amb la dimensió simbòlica, perquè ambdues determinen la manera en el qual usem els espais, qui està legitimat per a fer-ne ús i de quina manera.

Obrir la mirada a aquesta dimensió suposa fixar-nos en l'espai habitat i viscut, és a dir, ens centrem en els usos espacials que es donen en la quotidianitat en relació amb les diferents esferes de la vida.

Entre aquestes hi destaquen l'esfera productiva, formada per les activitats relacionades amb la producció de béns i serveis remunerats, l'esfera reproductiva formada per activitats generalment domèstiques que es dediquen a les cures bàsiques dels seus habitants i són no remunerades, l'esfera pròpia dedicada al desenvolupament personal i l'esfera política que té a veure amb la fonamentació i conservació de la comunitat i pren forma en la participació social, cultural i política.

Observar l'espai des d'aquesta perspectiva ens mostra quines d'aquestes esferes tenen el seu lloc per a ser desenvolupades en els espais de la ciutat i quins a penes tenen llocs i romanen invisibilitzades.

Però hem d'atendre també el lloc en el qual es troben a la ciutat els espais on podem realitzar-nos en les diferents esferes que conformen la vida quotidiana, perquè sovint les grans distàncies que els separen dificulten la vida dels qui han d'atendre diverses d'aquestes esferes.

¿COM ES FA UNA DERIVA?

La deriva ens proposa caminar la ciutat des de la consciència de les dimensions ja esmentades de la ciutat, així com de la influència que tenen en la nostra manera de transitar-la i habitar-la, tant en els espais públics com fora d'aquests.

Hi ha moltes maneres de proposar una deriva, tot depèn de les situacions que perseguim generar a través de la proposta. Podem organitzar una deriva realitzada en conjunt amb el grup o bé donar una sèrie d'instruccions perquè es faci de manera individual o en grups xicotets fora de l'horari escolar.

La metodologia de la deriva té un alt component d'atzar, ja que es tracta d'una exploració que es va modulant segons el que anem trobant en el camí, però també hem d'establir sempre unes pautes que ens ajuden a generar el moviment i activar una mirada particular, ja que com apunta Francesco Careri, "la deriva és una operació construïda que accepta l'atzar però que no es basa en aquest, ja que està sotmesa a certes regles: fixar per endavant, segons unes cartografies psicogeogràfiques les direccions de penetració a la unitat ambiental que s'ha d'analitzar; l'extensió de l'espai que s'ha d'indagar, pot variar des de l'illa de cases fins al barri, i fins i tot fins al conjunt d'una gran ciutat i de les seues perifèries".

La mirada que proposem al grup funciona com un detonant que ens ajudarà a orientar el moviment i a activar una observació analítica del paisatge urbà. Les mirades que podem proposar són múltiples, però en aquest capítol hem desplegat una sèrie de fitxes d'indagació que reflecteixen les dimensions de la ciutat de manera esquemàtica i ens poden inspirar per a fer diferents propostes.

Una vegada que hem decidit com activarem el moviment en la nostra deriva, hem d'especificar si volem que siga un moviment a l'atzar, o bé si volem que hi haja una pauta concreta com decidir cap on ens dirigim segons les emocions que ens provoca

el paisatge, les impressions o les sensacions personals, des dels nostres desitjos o la negació d'aquests, o qualsevol altra pauta que puguem imaginar.

Altres exemples de derives són seguir altres persones al carrer, prendre sempre els desviaments que van apareixent a la dreta, buscar els centellejos de sol que veiem en les finestres dels edificis, determinats colors en el paisatge urbà... les possibilitats són infinites.

En el context de l'aula, el detonant de la nostra deriva pot ser l'exploració oberta d'un territori particular que ens invite a descobrir les seues múltiples dimensions, podem traure les diferents assignatures al carrer i orientar les exploracions des d'ací, a la manera d'una classe caminada, o bé podem seleccionar qüestions que ens ajuden a detonar un procés d'investigació entorn d'un tema de rellevància en el nostre territori, com per exemple rastrejar les empremtes d'una història local, com Las Cigarreras i la Fàbrica de Tabacs d'Alacant o prendre com a guia de les nostres exploracions una obra literària que es desenvolupa en el nostre territori (seguint l'exemple donat, podríem orientar la nostra exploració en contrast amb el que narra Emilia Pardo Bazán en *La Tribuna*).

Una vegada que hàgem decidit quin és el nostre punt de partida, tant des del punt de vista físic com de la pauta o mirada que ens acompanyarà, hem d'aclarir quines són les normes per a dur a terme una deriva.

En una deriva sempre hi ha un punt de partida, però mai sabem cap on ens dirigim, és un exercici en el qual hem d'aprendre a perdre'ns per la ciutat. Per tant, és important centrar-nos en el mateix procés d'exploració i evitar els desitjos d'anar a llocs que ja coneixem, perquè això canviarà les nostres pautes de moviment.

En el nostre camí el grup decidirà, en un diàleg permanent, cap on es dirigeix, quan es mou o quan decideix parar-se per a con-

versar sobre dels descobriments que ocorren durant l'exploració. Cada deriva serà diferent i no importa si caminem molt o si ens parem moltes vegades, l'important és que hi haja una escolta dins del grup que permeta que ens deixem portar pel que ens demana la ciutat.

Aquestes exploracions porten un temps, fins que entrem en l'estat col·lectiu que ens permet explorar des de les pautes de la deriva, per tant hem de dedicar-li sessions d'almenys quaranta minuts, encara que l'ideal, si disposem del temps, és treballar amb derives d'una hora i tractar de no excedir les dues hores en cada exploració.

La deriva com a exercici d'indagació generarà una gran quantitat d'informació del territori al qual ens estem acostant, tant des de l'observació com des dels coneixements que es van generant en les converses i debats que mantindrà el grup en el seu camí. Depenent de la mena de deriva que proposem i la informació que vulguem recopilar, haurem de seleccionar algun dels formats que s'exposen en les fitxes de registre per a acumular i sistematitzar aquesta informació de cara a poder treballar amb el que s'ha anat aprenent.

És fonamental que després de cada sessió de deriva dediquem un temps a una posada en comú del que s'ha après i ho debatem per a contrastar les diferents impressions que han sorgit en el grup durant l'exploració. Aquests debats han de ser recollits també com a complement a la informació recopilada durant la deriva, per a conformar un arxiu del nostre procés i els aprenentatges que seran essencials per a abordar la fase de disseny d'una intervenció o el recorregut urbà per part del grup.

EL POTENCIAL DE L'ÚS DE LA DERIVA A L'ESCOLA

La metodologia de la deriva i de l'acte de caminar, tal com es proposa en aquesta publicació, és una estratègia de gran potencial pedagògic, ja que està travessada per les lògiques dels processos col·lectius d'un aprenentatge situat, que estén noves xarxes entre l'escola i el territori que habita, per tal d'afavorir l'aprenentatge col·laboratiu i incorporar a l'aula noves formes de coneixement, representació de realitats i fins i tot transformació d'aquestes a través de la recerca de solucions que exploren i fomenten la creativitat tant individual com col·lectiva.

Desplaçar-nos per la ciutat juntament amb altres persones en un exercici d'indagació genera un espai d'intercanvi en què es produeix una trobada entre l'intel·lectual i el corporal, de tal manera que l'experiència està travessada per l'emocional però també pel racional, per l'afectiu i l'inconscient, fet que enriqueix cadascuna d'aquestes dimensions de la nostra subjectivitat amb múltiples matisos que sorgeixen de la contaminació entre si.

En un context en el qual tradicionalment s'han privilegiat les formes de coneixement mediades per l'intel·lectual, aquesta utilització de l'acte de caminar com a eina pedagògica posa l'ús del cos i la idea del fer com una forma fonamental d'autoaprenentatge que ens ajuda a relacionar-nos amb els coneixements de manera activa, ja que ens interpel·len i formen part del nostre món més pròxim i immediat, i ens converteixen en protagonistes del nostre propi procés d'aprenentatge.

A través de la deriva com a eina d'indagació, el nostre coneixement del territori, del nostre entorn més pròxim, es desenvolupa en la pràctica i l'adquirim a través de la participació activa de totes les persones involucrades en aquest procés en el qual es comparteixen coneixements i es reivindiquen la gran diversitat de sabers que aporta cada persona, tant sobre el context que estem explorant com sobre els que transcendeixen l'experiència concreta per a portar-nos aprenentatges que es relacionen amb realitats més complexes.

2.1.2. FITXES D'INDAGACIÓ

FITXA 1 - L'ESPAI URBÀ I LES SEUES HISTÒRIES

QUÈ PROPOSEM?

La ciutat ens ofereix un paisatge complex, compost de múltiples dimensions entre les quals està el terreny immaterial del simbòlic, una capa des de la qual se'ns transmeten tota mena d'històries, tant del passat com del present, que carreguen els espais de significats, memòries col·lectives i valors, amb els quals es configura la identitat d'un lloc.

Gran part d'aquests missatges ens arriben a través de tota una sèrie de dispositius commemoratius, com els monuments, les plaques commemoratives o les arquitectures espectaculars, amb els quals es ressalten determinats relats. Però més enllà d'aquests discursos oficials hi ha altres històries que són menys visibles, o que han sigut esborrades perquè representen altres valors o comunitats que se n'ixen de la norma establida.

COM HO FEM?

Com recordem, transmetem i commemorem els fets passats? Com configura això la nostra identitat? Quines altres històries trobem a faltar? Com podem rescatar-les?

Aquestes preguntes de partida ens poden resultar útils per a obrir-nos a l'observació de la dimensió simbòlica de l'urbà, i podem plantejar-les a l'aula per a generar un debat que ens permeta anar extraient idees sobre les maneres de commemoració en l'espai públic.

Per a facilitar la recollida i la posada en comú amb la resta del grup anotarem el que vaja sorgint en un paperògraf, una pissarra, una pantalla, etc. i organitzarem les idees en dos grups que recolliran diferents continguts. En un dels conjunts anotarem els elements i estratègies de commemoració que tenen a veure amb la història

oficial dels llocs, mentre que l'altre conjunt el reservarem per als que estan relacionats amb altres històries habitualment excloses del relat oficial. És probable que en el debat inicial no sorgisquen exemples d'aquest segon conjunt, perquè estan molt menys presents en el nostre imaginari, però podem al·ludir-hi amb preguntes que dirigisquen l'atenció a aquestes manifestacions de cara a realitzar la deriva d'indagació posterior.

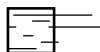
Després d'aquest treball, i abans de fer les derives, llançarem unes quantes preguntes que ens acompanyaran en el nostre caminar. Aquestes preguntes dependran dels objectius que ens marquem com a grup, algunes poden ser: quins fets i personatges es commemoren a l'espai públic?, quines característiques comparteixen?, quins valors transmeten?, quins fets o personatges ens semblen rellevants i no tenen reflex en els espais que caminem?, se'ns ocorren altres maneres de commemorar les qüestions que són invisibles a la ciutat?

Per a l'exploració seleccionarem una, o diverses, de les maneres de recollir informació sobre el terreny que ens ofereixen les fitxes de registre. Farem deriva durant almenys 30 minuts i després tornem a l'aula per a compartir les nostres troballes i completar el mapa de conceptes realitzat anteriorment.

QUÈ APRENDREM?

Aquesta clau d'observació ens permet reflexionar sobre el patrimoni del nostre territori, i així podem analitzar tant el que identifiquem com a tal com el que té un valor patrimonial però no sol ser atès (**CEC**). Ho farem a través del debat, la posada en comú de coneixements i el qüestionament d'aquests (**CCLI-CSC-SIEE**).

En aplicar aquesta mirada al nostre entorn, aprendrem a llegir els missatges que ens transmet la ciutat, ja que abordarem el paisatge urbà com un contenidor d'històries entre les quals es troben tant les oficials com les invisibilitzades (**CAA**). D'altra banda, aquesta perspectiva ens ajudarà a veure com les diferents capes del temps

han anat deixant la seua empremta a la ciutat i a reflexionar sobre la línia fina que separa història i memòria, per a posar la nostra atenció en les formes presents de bregar amb els dos termes

Com aplicar aquesta metodologia en una classe de Matemàtiques? Quines preguntes llançarem a la classe?

Els elements simbòlics de la ciutat, especialment els monuments i edificis emblemàtics solen utilitzar les matemàtiques i la geometria per a reforçar els missatges que volen transmetre.

Aquest tipus d'anàlisi del paisatge urbà, que es deté en les càrregues simbòliques de certs elements formals del seu patrimoni monumental, permet a més el treball amb altres assignatures com la Història de l'Art, les Arts Plàstiques o la Filosofia.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Robert Smithson - *A tour of the monuments of Passaic*, New Jersey
- Rogelio López Cuenca y Elo Vega - *Efigies y fantasmas. Guía monumental de Huelva* ●

FITXA 2 - EL DISSENY DELS ENTORNS URBANS

QUÈ PROPOSEM?

El territori en el qual vivim és l'escenari de la nostra vida quotidiana, un espai que recorrem dia rere dia. Habitualment no hi posem molta consciència, però les nostres maneres d'utilitzar-lo estan definides en gran manera per les formes i qualitats que tenen els seus espais.

Hi ha llocs pels quals ens resulta agradable i segur caminar, o en els quals podem asseure'ns una estona, però també hi ha d'altres en els quals no ens agrada estar o pels quals procurem no passar, o als quals directament tenim prohibit l'accés.

El disseny de les nostres ciutats interfereix directament en la nostra manera d'habitar-les. Posar l'atenció en aquest aspecte ens permet desenvolupar maneres d'habitar conscients i ens obri a la possibilitat de transformar els seus espais.

COM HO FEM?

Com influeix el disseny de l'entorn urbà en la nostra manera d'habitar l'espai? Per a qui està dissenyat aquest espai? A quins valors respon aquest disseny?

Aquestes preguntes ens acompanyaran en aquest procés per a submergir-nos en el món de l'urbanisme i d'aquesta manera el posem en relació amb la seua dimensió política, és a dir, el que perseguim ací és evidenciar que, lluny de ser una eina de planificació d'espais neutra, és una disciplina que, a través del disseny, privilegia una sèrie d'usos i tipus d'usuaris, mentre que uns altres queden desatesos.

Podem parlar d'aquesta mirada a través d'una breu introducció teòrica, a partir dels conceptes que trobaràs en el text introductor de les fitxes d'indagació. Però també podem fer una dinàmica que ens ocuparà una sessió i prepararà el grup per a fer una deriva amb aquesta perspectiva.

La proposta és començar la sessió amb la projecció de la segona accepció de la paraula *urbanismo* en el diccionari de la RAE: “*Organización u ordenación de los edificios y espacios de una ciudad*”

Partint d’aquesta definició debatem breument amb el grup aquest concepte, i a continuació passem a proposar-los un exercici pràctic: crearem una ciutat des de zero. Ho farem en un paper continu, col·locat a terra, en el qual dibuixarem el contorn d’aquesta nova ciutat.

Per a aquest treball, el grup quedarà dividit en dos equips. L’equip 1 decidirà quins són els espais que no han de faltar a la ciutat i els anirà col·locant amb *post-it* en el mapa, en el lloc aproximat en el qual creuen que haurien d’estar. En paral·lel, l’equip 2 anirà escrivint en un *post-it* com ha de ser el disseny d’aquests espais i quines característiques han de tindre.

Quan queden uns 20 minuts per al final de la sessió, passarem a una fase de posada en comú i debat i ens preguntarem quins espais ens semblen els més importants, per què ho són, quines característiques tenen, i, en funció d’això, per a qui estan pensats, en qui no s’ha pensat, etc.

Per a completar aquest exercici podrem dedicar la sessió següent a realitzar una deriva en la qual observarem la ciutat des del punt de vista de la planificació dels seus espais.

QUÈ APRENDREM?

Observar el disseny de la nostra ciutat, tenint en compte que això també ens està contant coses sobre la nostra societat, ens permet reflexionar sobre la qualitat dels seus espais, sobre el que ens agradaria canviar d’aquesta i sobre com podem fer-ho. Això ens porta a reflexionar sobre el que ens agradaria canviar-ne i sobre com podem fer-ho **(SIEE- CAA)**.

Aprendrem que hi ha diferents tipus d'espais i aprendrem a anomenar-los **(CCLI)**: els d'habitatge, els de serveis de proximitat, espais de trobada, espais de trànsit, llocs destinats als cotxes, a les cures, etc. Veurem com aquests es distribueixen en el paisatge urbà i ens qüestionarem si la seua ubicació està al servei de les persones i la seua vida quotidiana o si bé respon a altres valors.

Les dimensions dels edificis i les voreres, la quantitat d'espais verds **(CMCT)**, la posició dels llocs emblemàtics en el mapa **(CEC)**, tot això ens està donant informació de quines finalitats es dedica cada part de la ciutat i ens ajuda a pensar en ciutats futures més amables i més humanes **(CSC)**.

Com reforçar els continguts de Geografia i Història relacionats amb l'anàlisi i extracció d'informació de diferents formats de mapes?

Qualsevol mapa digital que pots trobar en línia, a través de les diferents modes de visualització que ofereix, ens mostra a vista d'ocell l'espai en el qual vivim, el traçat dels carrers, les grans vies dedicades als cotxes, places, parcs, etc.

També gràcies a aquestes imatges podem comparar el seu disseny urbà amb el d'altres ciutats del món. Així, podem parlar per exemple de plans urbanístics com la Barcelona de Cerdà, l'illa de Manhattan o el traçat medieval típic dels barris antics de moltes ciutats.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Francis Alÿs - *Guards*
- Melanie Manchot - *Walk (Square)* ☹

FITXA 3 - ELS USOS I ELS RITMES DE L'ESPAI URBÀ

QUÈ PROPOSEM?

Si pensem amb atenció en el nostre entorn quotidià i en com ens movem per aquest, ens adonarem que l'usem de moltes maneres diferents en funció de l'hora, el dia de la setmana, l'estació de l'any... Si anem per exemple al nostre centre d'estudis, o a comprar, ens movem a un ritme ràpid, però si hem quedat amb els nostres amics o a prendre el sol, els nostres moviments s'alenteixen.

Els usos que fem de l'espai tenen molt a veure amb el nostre entorn i si bé poden ser molt similars per moments als que fan els nostres veïns i veïnes, també es diferenciarien enormement depenent de les nostres edats, gènere, raça, classe social, etc.

COM HO FEM?

Quins usos donem a la ciutat? Els podem utilitzar igual tots i totes? Tenim les mateixes necessitats? Com influeix la meua edat, el meu gènere o la meua raça en la meua manera d'estar-hi? Quins ritmes acompanyen aquestes qüestions?

Solem partir de la base del fet que els espais públics estan fets per a tots i totes, però si ens detenim en aquestes preguntes podem veure ràpidament que això no és així. Perquè no és el mateix ser una persona que reparteix les seues tasques quotidianes entre els llocs del treball, de l'oci i del que és domèstic, que una persona que afegia a això tasques reproductives i de cura. Les necessitats són molt diferents i per tant també ho són els usos de la ciutat, però aquesta sol estar pensada per a un perfil determinat que es pren com a norma, masculí, heterosexual, de classe mitjana, sense càrregues familiars i cap mena de diversitat funcional.

Per a activar aquesta mirada podem fer una introducció teòrica a partir del text introductori de les fitxes d'indagació i després proposarem la metodologia següent que acompanyarà l'exercici de deriva.

Prepararem diverses fitxes en les quals descriurem uns rols amb els quals jugarem durant la deriva. Cada persona tindrà un rol i farà la deriva pensant com es mouria aquest personatge per l'espai.

Alguns rols poden ser:

- Dona de 36 anys, es mou amb un bebé en un carret.
- Home de 92 anys, es mou amb bastó i conserva molt poca audició.
- Dona de 14 anys, és gitana i es mou escoltant música.
- Home de 37 anys, es mou cuidant la seua mare que té una malaltia que li impedeix caminar més de 15 minuts seguits sense asseure's.
- Dona de 42 anys, treballa en una altra ciutat i es mou amb cotxe per a tot.

El resultat d'aquesta experiència i les impressions extretes serà posat en comú en una sessió següent i ens pot servir de material de treball per a desenvolupar un altre tipus d'exercicis.

QUÈ APRENDREM?

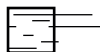
Posar-nos en la pell d'altres persones ens ajuda a sentir en els nostres cossos **(CSC-CAA)** la suma de xicotetes dificultats **(CEC)** que va plantejant la ciutat per a encaixar tots aquests usos que no estan dedicats a les nostres tasques productives i els seus ritmes ràpids de trànsit.

Verbalitzarem quines són les dificultats que troben les persones, atenent la seua diversitat, i a reflexionar en col·lectiu sobre les nostres necessitats a la ciutat i les possibilitats que tenim per a satisfer-les **(CCLI)**, així com per a fer de l'espai públic un lloc més inclusiu **(SIEE)**.

Finalment, en fer aquest exercici es fa evident que les funcions que sostenen la vida, les reproductives i les de cures, habitual-

ment són invisibles en l'espai públic i necessiten més atenció per part del conjunt de la societat.

Com podem aprofitar aquesta dinàmica per a reforçar continguts de l'assignatura de Música?

Una de les claus importants en l'ús dels espais són els ritmes amb els quals duem a terme aquestes pràctiques quotidianes, una dimensió que pot ser creuada amb la noció dels ritmes visuals presents en el disseny dels espais per a entrellaçar el treball entre l'assignatura de Música i la d'Educació Plàstica, Visual i Audiovisual.

És possible establir des d'ací un paral·lelisme entre el concepte de ritme en la música, en el moviment per la ciutat i en l'àmbit visual, per a després jugar amb el concepte de composició en aquests tres camps a través dels ritmes.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Francis Alÿs - *Guards*
- Melanie Manchot - *Walk (Square)* ☹

FITXA 4 - LA NATURALES A EN L'ENTORN URBÀ

QUÈ PROPOSEM?

En el nostre imaginari sobre la ciutat la naturalesa ocupa sovint un espai residual, perquè solem pensar-la com un lloc gris, on reina el ciment i l'asfalt.

És cert que els espais verds són molt valorats i que qualsevol nucli urbà sol reservar una part important del seu sòl per a això, però queden delimitats com una espècie de bombolles verdes, amb els seus propis paisatges i faunes. Per això tendim a pensar la naturalesa a la ciutat en termes d'espai verd planificat i domesticat, un lloc d'excepció al qual anem quan volem escapar i submergir-nos en el medi natural.

Però la naturalesa no solament està en aquests espais delimitats, també es manifesta en cada racó de la nostra ciutat i genera un marc de convivència al qual poques vegades atenem.

COM HO FEM?

On es troba la naturalesa a la ciutat? Com ens hi relacionem? Quin lloc ocupa en el nostre entorn?

Preguntes com aquestes ens poden servir de detonants per a repensar la relació entre l'espai urbà i el context natural. Generalment els llocs reservats a la naturalesa a les nostres ciutats, els espais verds, estan pensats per a l'oci i per a connectar amb aquesta part que sembla estar absent de les nostres vides quotidianes, perquè entenem que en termes generals aquests són els únics llocs de la ciutat en els quals podem gaudir de la naturalesa. Però davall de l'asfalt, i aguantant per les clivelles, està la terra, i si ens detenim a observar com emergeix en aquests altres llocs podrem veure que la naturalesa no queda tan lluny.

Podem llançar la primera de les preguntes al grup perquè comencen amb un senzill exercici personal. Han de prendre's dos minuts

per a pensar en espais en què la naturalesa tinga presència en el context urbà en el qual viuen i anotar-los en un full de paper.

A continuació, es comparteixen aquests espais i s'anoten els noms en un suport visible per a tots (pissarra, pantalla, paperògraf, etc.). Quan aparega un lloc que ja ha sigut esmentat s'assenyala gràficament (amb un punt, estrela, línia...) per a visualitzar quins són els llocs que tenen més presència en el nostre imaginari comú.

A mesura que anem collint aquests espais en comentarem la grandària, els usos que solem fer d'aquests, les característiques, les espècies que els hi habiten (si hi ha ocells, peixos, insectes...), etc.

Una vegada que hàgem fet aquest exercici passarem a proposar una anàlisi més exhaustiva de la presència de la naturalesa en el nostre entorn quotidià. En aquest punt, treballarem en grups xicotets de quatre o cinc persones, durant 10 o 15 minuts, per a generar en conjunt un registre més extens de llocs que no hagen aparegut anteriorment.

Després d'aquest breu exercici en grups tornarem a fer una posada en comú amb la qual completarem el llistat previ i així reforçarem els conceptes més destacats per a utilitzar-los com a clau d'observació en una deriva posterior.

QUÈ APRENDREM?

Per a poder identificar les espècies amb les quals convivim en els nostres espais quotidians és necessari ser capaços d'anomenar-les (**CCLI**), així com exercitar les nostres capacitats d'observació i investigació (**CMCT-CD**) per a reconèixer les característiques que les defineixen (**CAA**).

Identificar, anomenar i reconèixer són claus per al nostre coneixement del medi natural i en visibilitzar-lo reivindicuem la seua presència en el nostre entorn pròxim. Prendre aquesta consciència ens educa per a cuidar l'entorn natural des de l'enteniment del

fet que ens hi connectem a través d'una relació d'interdependència **(CSC)**.

Com pot l'assignatura d'Educació Plàstica, Visual i Audiovisual enfortir aquesta observació espacial?

Un dels primers passos per a revelar que la naturalesa continua estant present fins i tot en els llocs en els quals la considerem totalment bandejada és senzillament visibilitzar-la. Per aquest motiu, l'exercici d'observació que ací es proposa pot anar acompanyat d'un treball, tant previ com posterior, en el qual s'empren recursos de les arts visuals per a donar imatge, veu i espai a aquesta naturalesa que ens parla contínuament a través de múltiples canals però a la qual habitualment no atenem.

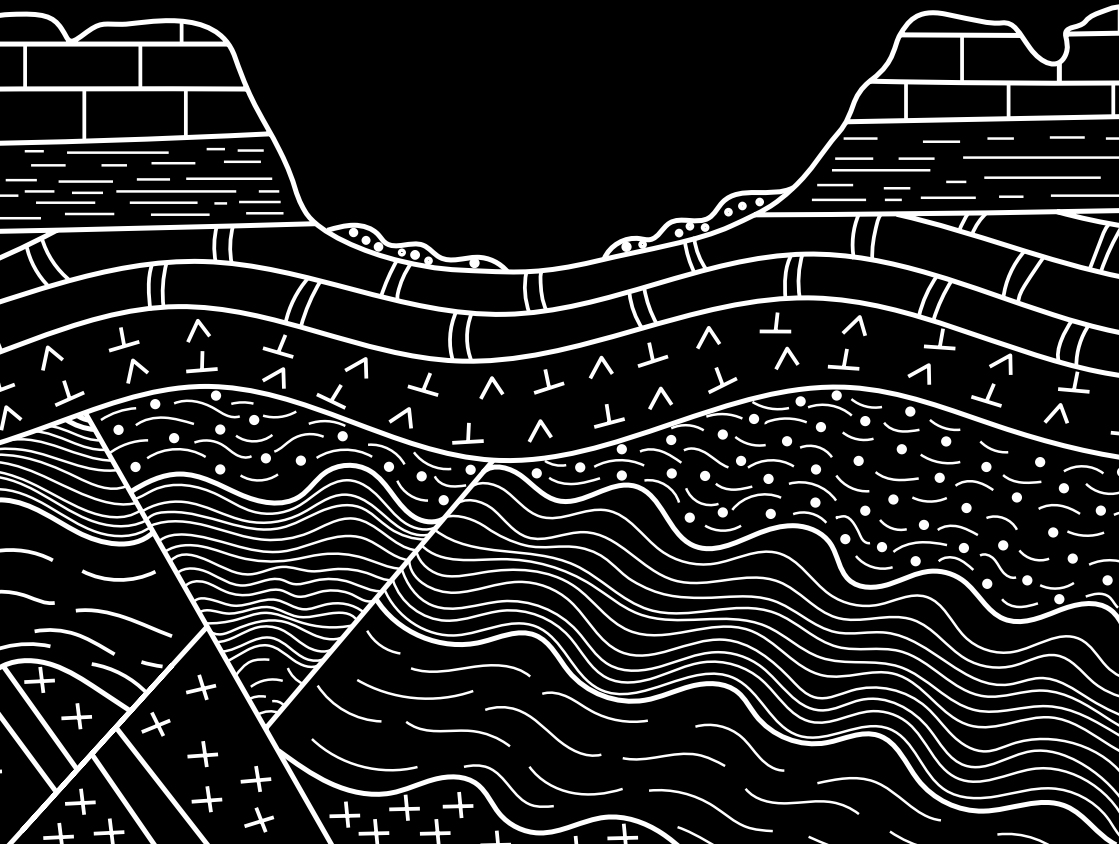
Després d'haver despertat l'atenció sobre aquests altres elements que ens envolten podrem continuar treballant amb eines de creació visual per a continuar aprofundint en el seu coneixement i enriquir-lo amb continguts d'altres assignatures com a Biologia i Geologia o Llatí.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Marco Ranieri - *Herbario urbano* ☹

2.2

DISSENY

2.2.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES DE DISSENY: TRAURE EL QUE S'HA APRÉS A PASSEIG

Quin tipus de recorregut volem fer? Quantes parades tindrà la nostra passejada? Com volem transmetre el que s'ha après sobre el territori? Quins debats i reflexions activarem?

Una vegada que hem recollit una quantitat suficient d'informació sobre el territori, el pas següent és compartir-ho amb altres persones, amb l'objectiu de continuar aprenent sobre els temes que hem començat a indagar.

La investigació continua però s'obri una nova etapa, perquè ara el que s'ha après a través de les nostres exploracions s'enriqueix en el diàleg amb l'espai i les persones que acudeixen a compartir els seus sabers i impressions a través d'un recorregut que dissenyarem col·lectivament.

Per tant, hem de tindre en compte que no és imprescindible que la fase d'indagació i l'ús de les seues metodologies es donen per acabades, sinó que es pot simultaniejar amb aquest procés de disseny o bé recuperar-se en diferents moments, ja que ambdues s'interrelacionen en el procés d'investigació i aprenentatge que estem duent a terme.

El recorregut urbà pot prendre formes molt diverses i podem jugar a combinar amb unes quantes d'aquestes. Per a fer-ho, trobem en aquest capítol una sèrie de fitxes que es divideixen en dos blocs:

Formats de recorregut: en aquestes fitxes trobem diverses maneres de dur a terme un recorregut íntegrament depenent de com anem a treballar les seues parades. Per a dissenyar el nostre recorregut podem triar una proposta o diverses depenent de com vulguem transmetre la informació, implicar els qui hi participen o de quins continguts estiguem tractant.

Activació de parades: aquestes fitxes estan dedicades a detallar les maneres en els quals podem actuar en les parades de la nostra passejada i que són combinables amb qualsevol de les fitxes de format de recorregut.

La proposta és jugar amb aquests formats per a poder crear combinacions que generen noves maneres de fer recorreguts. Un exemple que pot resultar inspirador és el format de la *Revista Caminada* en què la idea de la revista es transforma en un recorregut en el qual cada pàgina és una parada que aborda un tema i una forma d'activació diferent.

Una vegada seleccionat el tipus de recorregut que volem realitzar és fonamental abordar el seu disseny i treballar en el nombre de parades, la seua ubicació en l'espai, calcular la distància entre aquestes, és a dir, cal aterrar el recorregut en l'espai.

Cada fitxa de "Format de recorregut" inclou una proposta de com fer aquest procés que podem acompanyar de la creació d'un mapa que ens ajude a visualitzar millor l'itinerari i les seues característiques. Per a això, podem fer un mapa en paper o un mapa digital personalitzat que podem crear tal com es reflecteix en la Fitxa de Registre 2.

Finalment, és important que abans de posar en marxa el recorregut amb el grup de persones al qual ens dirigim, dediquem un temps a realitzar diversos assajos del recorregut complet dins del grup de treball, en un procés en el qual es teste i s'enriqueix el que oferirem quan el nostre recorregut veja la llum.

2.2.2. FITXES AMB FORMATS DE RECORREGUT

FITXA 1 - RECORREGUT DIRIGIT PER ALUMNES

QUÈ PROPOSEM?

Compartir el que hem après sobre el terreny, posant els nostres cossos i els nostres sabers a la disposició dels altres, compartint una manera situada d'acostar-nos al territori que habitem.

La idea és traure el que hem après a passejar, convertir-ho en un recorregut en el qual compartirem el que hem après amb els qui ens acompanyen amb el desig de posar-ho en diàleg amb els sabers i impressions d'altres persones. D'aquesta manera l'activació de la passejada ens permetrà continuar aprenent sobre el nostre territori des de la riquesa dels seus carrers.

COM HO FEM?

Com compartir el que s'ha après en un recorregut dirigit pel grup? Com comunicar-ho secundant-me en el paisatge? Quins temes de debat ens ofereix el territori?

Partint d'aquestes preguntes, prepararem un recorregut en el qual cuidarem que hi haja un equilibri en la participació de totes les persones que el posen en marxa. Per això, el primer pas és decidir com repartirem l'activació de cada una de les parades, i per a això, una vegada que s'han decidit el nombre de parades que volem fer, dividirem el grup en xicotets grups de treball que se centraran en cada una de les parades.

Depenent del nombre de parades, la distància a recórrer i el temps de duració que volem que tinga el recorregut (es recomana que no siga més de dues hores) decidirem quant de temps estarem en cada parada i al seu torn, cada grup ha de marcar quins rols tindran en l'activació, i hauran de cuidar una participació equitativa de tots els membres.

Una vegada preses aquestes decisions començarem a treballar en els continguts per grups. Podem prendre una sessió o diverses per a fer-ho, depenent de la profunditat que vulguem fer a la passejada. Quan tinguem tancats els continguts de cada parada i les formes d'activació, posarem en comú les nostres idees amb la resta. De manera ideal, usarem per a fer-ho una sessió completa.

En aquesta posada en comú situarem en el mapa (podem usar-ne un digital o un en paper), les parades de cada grup i compartirem quins són els temes que cal tractar en cada cas.

És ara quan, de manera col·lectiva, dissenyem el conjunt del recorregut i hem de tindre diverses coses en compte. Decidim l'ordre de les parades atenent la seua ubicació i els temes que tracten, busquem connexions entre aquestes, vetlem perquè les activacions i els temes tractats siguen diversos, treballem l'equilibri en els temps de parada i en els continguts, així com en el format de la conclusió de la passejada.

Després d'aquesta posada en comú, l'ideal és prendre una altra sessió perquè cada grup tanque els continguts i metodologies de la seua parada, preparar els materials necessaris per a les activacions i deixar tot a punt per a posar el recorregut en marxa.

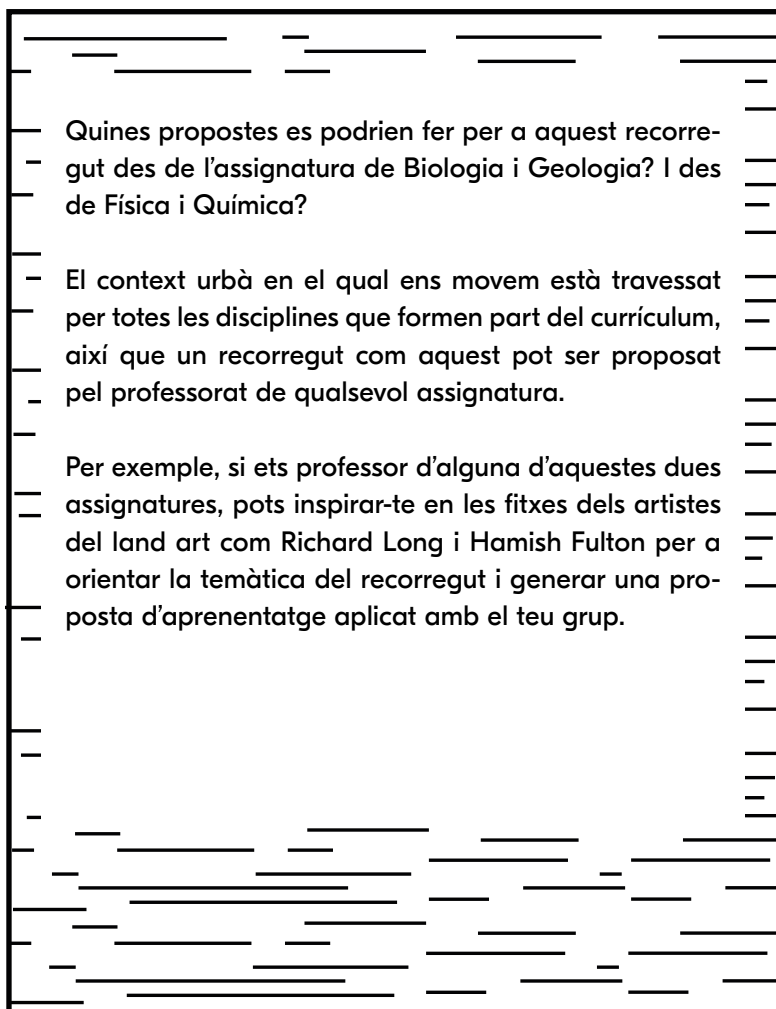
QUÈ APRENDREM?

Acompanyar un recorregut i activar les seues parades ens ajuda a desenvolupar competències que han de veure amb aprendre a comunicar a través de diferents codis (**CCLI**), però també aprendre a escoltar i a incorporar els sabers que es generen en el diàleg, els quals destaquem (**CEC-CSC**) i venen a sumar-se als coneixements que havíem obtingut en el procés.

En la preparació del recorregut hem de practicar formes d'aprenentatge cooperatiu (**CAA**) i competències que ens ajuden a pactar el treball que volem presentar (**SIEE**), hem de planificar els espais on volem detindre'ns pensant en les dimensions del grup i

calcular el temps i els desplaçaments per a garantir que el conjunt de l'experiència es desenvolupa segons el que es preveu **(CMCT)**.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Artistes *Fluxus* - *Flux Tours*

FITXA 2 - PASSEIG DE JANE

QUÈ PROPOSEM?

Un recorregut travessat per moltes veus, per moltes experiències, memòries, vivències, d'un mateix lloc. Una narració coral del paisatge urbà i dels seus habitants que ens ajudarà a aproximar-nos a la seua complexitat des de múltiples perspectives.

Conèixer les persones que fan barri, que transformen la ciutat amb les seues accions, que l'habiten quotidianament i poder entrar en diàleg amb elles per a poder interrogar el lloc en què vivim, ens permet aproximar-nos a la ciutat com un ens viu que lluny d'estar compost d'una sèrie d'elements estancs, és un embull de relacions en el qual tot s'interconnecta.

COM HO FEM?

Quina informació poden donar-me les persones que habiten aquest lloc? Com podem generar una conversa amb totes les veus que representen? Com és el territori viscut?

En aquest cas, encara que la passejada és dissenyada pel grup, les persones que activaran les parades amb les seues intervencions són agents locals que prèviament hauran sigut seleccionats per a compartir la seua experiència en relació amb un tema determinat.

El primer és decidir en una sessió de debat quins temes volem tractar en el recorregut que dissenyarem. Ací tenim dues opcions, bé prendre un únic tema i invitar diferents agents que ens puguin donar la seua visió, o bé triar diversos temes i pensar en un agent clau per a cadascun. A continuació, hem de decidir quantes parades tindrà el nostre recorregut, tenint en compte els temes que abordarem i que la passejada no ha de durar més de dues hores (tenint en compte que hi ha un temps que dedicarem als desplaçaments entre parades).

Per a decidir on farem les parades, col·locarem a la vista de tot el grup (en una pissarra, pantalla, etc.) un llistat dels temes que volem explorar, i proposarem una dinàmica de pluja d'idees per a pensar en les persones que ens poden parlar de cada un. Dedicarem uns 5 minuts a cada tema i animarem el grup a dir qualsevol persona que li vinga al cap, sense censurar cap pensament. Quan hàgem acabat, treballarem sobre la llista de persones resultants, decidirem a qui volem invitar i determinarem cada parada.

El pas següent és dividir-nos en grups per a treballar en la petició de col·laboració per a cada parada, així com el tema que s'ha de tractar per a traduir-lo en dues o tres preguntes àmplies que ajuden la persona invitada a orientar la seua aportació al recorregut. Quan tinguem això pensat, farem una posada en comú amb tot el grup per a buscar connexions entre parades i enriquir la nostra proposta.

Quan acudim a demanar aquesta participació és important dir a les persones invitades a quina hora han d'estar disponibles i quant de temps tindran per a la seua intervenció, tenint en compte que hem de deixar un temps per a preguntes del grup.

QUÈ APRENDREM?

El format de les passejades de Jane, inspirats pel treball amb la ciutat desenvolupat per l'activista Jane Jacobs, activa una forma de recorregut que es caracteritza per la pràctica d'aprendre a posar-nos en el lloc d'altres persones (**CSC**), de mirar la ciutat des dels seus ulls i entendre quines coses són importants per a elles (**CEC**) i quines són les seues necessitats quotidianes. Aquesta manera d'aproximar-nos al territori ens ensenya que el diàleg i l'escolta atenta impliquen noves maneres d'aprendre a partir de l'experiència dels altres (**CAA**).

Durant el disseny, a l'hora de demanar col·laboració a aquestes persones, hem de treballar l'empatia amb elles per a fer-los les preguntes adequades (**SIEE**), aprendre a comunicar-los els nostres

objectius tant en els continguts que volem tractar com en la metodologia de la passejada (**CCLI**), el format de la col·laboració, els temps, etc. (**CMCT**).

Com puc aprofitar aquesta metodologia per a ampliar els continguts de l'assignatura d'Iniciació a l'Activitat Emprenedora i Empresarial?

El mateix disseny del recorregut afavoreix el desenvolupament de la creativitat i la proactivitat a través del treball en equip i la recerca de col·laboració amb els altres, la qual cosa permet processos de lideratge compartit per a la presa de decisions.

Així mateix, les temàtiques que es tracten en la passejada poden anar orientades a reforçar els aprenentatges de sabers relacionats amb els continguts de l'assignatura, com per exemple dissenyant un recorregut en el qual aporten les seues experiències diferents líders socials de la comunitat.

FITXA 3 - RECORREGUT SONOR

QUÈ PROPOSEM?

El paisatge pot ser llegit de moltes maneres, quan mirem al nostre voltant fem una lectura del que veiem a partir de les nostres nocions prèvies, perquè ja tenim una narració que ens serveix de referència per a interpretar l'entorn.

Hem incorporat aquest coneixement de diferents maneres, però quan parlem de territori una de les vies més potents d'aprenentatge és l'oralitat. Hi ha històries dels nostres barris i ciutats que no estan escrites en cap lloc, però que les sabem perquè ens les han contades, perquè han passat de generació en generació a través de la paraula, i així s'han quedat en el nostre imaginari.

COM HO FEM?

Quins sons trobe en el meu paisatge quotidià? Quines veus venen a la meua memòria quan mire al meu voltant? Què afigen aquests sons al que estic veient?

En un recorregut sonor afegim una capa de significat al paisatge que serà molt subjectiva per a qui la rep, per això és important que la passejada tinga una coherència interna clara. Així doncs, el primer pas és generar una sessió de debat per a decidir quina història volem narrar, tenint en compte que pot ser totalment ficcional, jugar amb tocs de realitat o bé ser una història real.

Quan tenim la història que volem narrar, cal pensar en com la distribuïm en el territori, quines parades ens serviran per a narrar-la, i com distribuïrem la narració entre parades.

El pas següent és dividir-nos en grups xicotets per a treballar en el guió de cada parada. Ací pensarem què volem contar i elaborarem un guió escrit en què reflectirem el text de la narració, qui el locutarà (podem ser els membres del grup o podem invitar altres veus), quins sons acompanyaran a les veus i quan.

Per a pensar aquests sons, hem de ser conscients del tipus d'informació que afigen al paisatge, per exemple, si utilitzem sons d'ocells en un pàrquing subterrani, farà pensar a qui escolta en una naturalesa absent.

Quan tinguem el nostre guió, farem una posada en comú amb el conjunt del grup per a assegurar-nos que cada parada connecta amb la següent, després tornem breument als grups xicotets, acabem de perfilar guions i ja podem passar a la fase de producció.

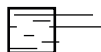
Per a gravar les pistes de veu podem usar els nostres telèfons mòbils i, per a fer-ho, buscarem un lloc tranquil per a locutar. Per als sons podem usar un dels repositoris de sons de lliure accés que trobareu en l'apartat de recursos d'aquesta publicació. Per a barrejar les pistes de veu amb les de so, podem usar qualsevol programari d'edició d'àudio com, per exemple, Audacity que és de lliure accés.

Ja només ens queda decidir si volem que les nostres pistes sonores ens acompanyen amb altaveus o bé que cada persona ho escolte en els seus mòbils amb auriculars. Per a això podem usar aplicacions per a pujar llistes d'àudio (per exemple, Soundcloud que és d'accés lliure) o bé enviar les pistes per missatge en cada parada.

QUÈ APRENDREM?

La creació d'un recorregut sonor fomenta la creativitat en enfrontar-nos amb una forma artística suggeridora **(CEC)** que ens permetia comunicar les nostres idees no solament a través d'un ús del llenguatge adequat **(CCLI)**, sinó també a través d'altres recursos comunicatius que sovint no utilitzem. És un tipus de producció que ens permet jugar amb la ficció i interrogar els mecanismes de producció de coneixement tradicionals **(CAA)**.

Per a fer-ho, hem de treballar en equip i aprendre a reivindicar les nostres idees així com valorar les de la resta de l'equip per a

aconseguir el nostre objectiu **(SIEE-CSC)**. Així mateix, a causa de la seua dimensió sonora, aprendrem a utilitzar diverses eines tecnològiques per a posar en marxa la passejada **(CD-CMCT)**.

Com es pot reforçar la creativitat de l'alumnat de l'assignatura de Tecnologies de la Informació i la Comunicació i aprofundir en els seus continguts?

Per a fomentar l'ús creatiu de la tecnologia podem limitar els mitjans que volem utilitzar per a la fase de producció del recorregut. Per exemple, en compte d'utilitzar programari d'edició de sons podem buscar formes creatives d'aconseguir el muntatge de sons amb altres eines.

Per exemple, podem barrejar els sons en viu, treballar en equip perquè mentre uns membres del grup activen sons en altaveus, o bé generen sons de manera analògica, els altres locuten. De manera que es grave tot barrejat directament en els seus dispositius mòbils.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Janet Cardiff & Georges Bures Miller - *Alter Bahnhof Videowalk*

FITXA 4 - RECORREGUT GUIAT AMB DISPOSITIU DIGITAL

QUÈ PROPOSEM?

El telèfon mòbil és hui un element quotidià al qual recorrem constantment per a fer tota mena de coses, des de cridar a buscar una recepta o una adreça. I el fet que siga un dispositiu tan estès, de fàcil maneig i capaç de recollir diferents formats d'informació, el converteix en una eina estupenda per a plantejar el disseny d'un recorregut guiat de manera diferida.

Amb aquest tipus de recorregut plantegem una superposició de paisatges, el que observem des de l'experiència directa del cos en l'espai i el que generem a través del dispositiu mòbil. Un encreuament de dimensions, física i immaterial, que obri reflexions interessants sobre la convivència d'aquestes dues realitats en el món actual

COM HO FEM?

Quines possibilitats ens ofereixen els mitjans digitals per a guiar-nos per l'espai? Com es creua el món virtual i l'analògic? Com dissenyarem un recorregut que es produirà en diferit?

Per al disseny d'aquest recorregut és important tindre en compte dues qüestions importants; la primera és que en tractar-se d'un passeig en el qual les persones es desplaçaran de manera autònoma per l'espai hem de donar indicacions molt precises d'orientació, i per a fer-ho prendrem referents ben recognoscibles del paisatge urbà; la segona és que utilitzarem les possibilitats que ens ofereix el telèfon mòbil per a compartir informació, per la qual cosa després de seleccionar els punts de parada que volem destacar i enriquir amb els nostres continguts haurem de fer un treball de recerca per grups per a desenvolupar-los.

Una vegada definits els continguts hem de decidir quin és el format en el qual volem transmetre'ls, ja que el telèfon mòbil ens permet compartir material sonor, imatge, vídeo o text, tant des de

l'enviament directe d'arxius, com des d'enllaços que ens porten a pàgines web que ens interessin. Si els materials que volem incloure seran generats pel grup (com per exemple un arxiu sonor o un vídeo) necessitarem disposar d'una sessió per a produir-los. Aquest pot ser un bon moment per a col·laborar amb altres assignatures i treballar amb diverses maneres de materialitzar el que volem contar.

És important tindre en compte que els arxius creats no poden ser molt pesats, ja que els compartirem a través del mòbil i hem d'assegurar-nos que la seua transmissió siga àgil.

Quan tots els materials estiguen preparats, tenim diverses opcions per a distribuir-los entre les persones que facen el recorregut. D'una banda, podem compartir-los en temps real a través d'aplicacions de missatgeria instantània com *WhatsApp* o *Telegram*, la qual cosa ens permet fer un seguiment en viu del passeig. Una altra opció interessant és que els continguts siguin accessibles en els diferents punts del recorregut a través de codis QR, en aquest cas haurem d'haver creat i compartit amb els participants un mapa amb la localització d'aquests punts.

QUÈ APRENDREM?

En aquest recorregut és fonamental tindre la capacitat per a expressar nocions de certa profunditat d'una manera sintètica, així com utilitzar la creativitat per a traduir idees a través de diferents formats (**CAA-CCLI**). Els continguts prendran forma a partir de les decisions que vaja prenent cada grup, i es connectaran entre si des del sentit que el mateix grup, en el seu conjunt, decidisca donar-li a la passejada de forma consensuada (**SIEE-CSC**). En traure i posar en diàleg aquests continguts amb l'espai públic, s'adquireix consciència de les múltiples capes que el componen i la diversitat que l'habita (**CEC**).

D'altra banda, l'ús del telèfon mòbil com a canal de transmissió, permet exercitar les competències específiques per a la creació, manipulació i difusió de continguts digitals **(CD-CMCT)**.

Com podem creuar les assignatures de Tecnologia i Filosofia en aquest recorregut?

L'ús del telèfon mòbil ens permet superposar a l'espai continguts elaborats des dels quals podem intensificar l'observació d'un lloc i proposar preguntes complexes sobre aquest. Així, des de l'assignatura de Filosofia podem jugar amb l'encreuament entre determinats paisatges urbans i temes de reflexió amb els quals estem treballant a l'aula. Per exemple, una plaça ens permet reflexionar sobre la socialització, la comunicació, etc.

Podem treballar en conjunt amb l'assignatura de Tecnologia per a traduir els continguts amb les eines que ens ofereixen les noves tecnologies, de manera que es creuen aquests dos codis, el pensament i la traducció d'informació per a ser transmesa digitalment.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Juan Carlos Ibáñez Angulo y Carlos Contreras Elvira - *Ocupació Poètica* ☹

FITXA 5 - RECORREGUT GUIAT A TRAVÉS D'INSTRUCCIONS

QUÈ PROPOSEM?

Cada dia recorrem la ciutat obeint una sèrie d'instruccions, són invisibles, no solem atendre-les, però hi són. Has d'agafar el camí més curt per a anar de ta casa a l'escola, a la tornada desvia el teu camí per tal d'anar a pel pa, mira a banda i banda abans de creuar d'una vorera a una altra, no et detingues a la meitat del carrer...

El nostre moviment pels espais públics del nostre context quotidià, les coses que hi fem, marca les qüestions que són visibles de la nostra ciutat i les que no veiem. Un canvi en aquestes pautes pot portar-nos a grans sorpreses sense moure'ns dels llocs que pensem que coneixem.

COM HO FEM?

Com podem orientar un recorregut des de la distància? Com podem jugar amb les percepcions d'una persona en l'espai sense estar-hi? Com es creua una experiència dissenyada per endavant amb el moment present?

Dissenyarem un recorregut en el qual el grup que l'ha creat no estarà present, ja que la seua forma de comunicació amb qui el fa serà un conjunt d'instruccions.

Aquest format ens permet plantejar el passeig com un joc en l'espai, ja que els desplaçaments s'aniran definint en funció de les decisions que es prenguen a cada moment. Utilitzem ací l'estratègia del joc del "si-aleshores" o el clàssic esquema dels llibres de "Tria la teua pròpia aventura", en els quals cada "si" ens porta a un "aleshores" diferent des del qual es planteja un nou ventall d'opcions. D'aquesta manera podem obrir-nos a una exploració urbana de possibilitats infinites, ja que en cada ocasió l'experiència serà única i irrepetible.

Per a definir aquestes instruccions podem utilitzar una gran varietat d'aproximacions a l'entorn. Podem incorporar, per exemple, opcions que estiguen directament lligades amb la disposició de la persona en l'espai ("pren el primer carrer que tingues a la dreta"), el paisatge urbà que s'observa voltant o algun dels elements que el componen ("ves cap a la paperera que tingues més pròxima"). També podem jugar amb preguntes sobre l'estat d'ànim o la percepció de l'ambient ("para atenció a les olors d'aquest carrer"), i fins i tot introduir l'experiència personal i subjectiva ("camina en direcció a ta casa"). Una altra opció és utilitzar les trobades atzaroses que es poden donar al carrer com a clau de desplaçament ("quan veges un gos gira a la dreta").

Una vegada que estiguen elaborades les instruccions cal establir de quina manera es creuen entre si. L'últim pas serà pensar el format que volem que tinguin les instruccions i com seran transmeses: poden ser fitxes de cartó numerades dins d'un sobre, un dossier o una breu publicació en paper, podem disposar-les als mateixos carrers...

Per a tancar el procés, passem a la producció de les instruccions en el format triat i les distribuïm entre les persones a les quals vulguem invitar.

QUÈ APRENDREM?

El gran repte d'aquest format és utilitzar el llenguatge de manera sintètica i eficient (**CCLI**) per a assegurar-nos que les persones a les quals ens dirigim entenen les instruccions. Per a fer-ho, hem de treballar l'empatia i posar-nos en el lloc de les altres persones, i valorar com s'acosten al paisatge urbà (**CSC**).

D'altra banda, parar atenció en el paisatge, i en les pistes que podem trobar per a generar observació de claus i pautes de moviment, permet aprendre temes relacionats amb diferents assignatures del currículum (aprenem a anomenar plantes, accidents geogràfics, mobiliari urbà...). (**CAA-CMCT**).

Aquest disseny exigeix un treball col·lectiu, la qual cosa desenvolupa la capacitat d'escolta i d'articular les pròpies idees per a comunicar-les i donar-los valor per al conjunt del grup **(SIEE)**.

Com podem relacionar aquesta metodologia amb l'assignatura de Geografia i Història?

Dins dels continguts d'aquesta assignatura pots cenyir-te als que tenen a veure amb la geografia i, d'aquesta manera, dissenyar una sèrie d'instruccions que ajuden el grup a moure's en funció de l'observació dels diferents accidents geogràfics que formen part del lloc que s'està explorant.

Per a enriquir l'activitat, a més de seguir les instruccions, pots revisar les fitxes de registre i animar el grup a treballar amb una pràctica que enriqueisca la proposta, com dibuixar en un diari de camp o elaborar un mapa de la seua exploració.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Yoko Ono - *Map Piece*
- Lee Walton - *City System* ☹
- Melanie Manchot - *Walk (Square)* ☹

FITXA 6 - RECORREGUT DIBUIXAT EN UN MAPA

QUÈ PROPOSEM?

Quan volem orientar-nos per l'espai solem recórrer als mapes, ja que el que busquem principalment és traçar el camí més directe per a arribar d'un punt a un altre amb els mitjans més còmodes. Però també podem usar els mapes de manera creativa per a plantejar-nos rutes alternatives i exploracions no convencionals, trencant amb les lògiques de desplaçament efectiu i racional amb les quals solem interpretar-los. Aquesta obertura a un altre tipus de lectures dels codis de la cartografia obri un ampli terreny per a l'experimentació creativa que ens permetrà entendre el territori i viure'l de maneres molt diferents de com solem fer-ho habitualment.

COM HO FEM?

Quines lectures alternatives de la cartografia podem plantejar-nos? Quina informació podem extraure per a generar una exploració que no responga al que és convencional? Com podem trencar amb les lògiques de moviment espacial habituals?

A diferència d'altres recorreguts, en els quals el disseny del passeig es planteja després d'un treball de camp en el terreny des del qual s'han detectat els punts que volem destacar, en aquest cas el procés de preparació del recorregut partirà d'un estudi previ de diferents representacions cartogràfiques del lloc que volem recórrer, així com una anàlisi de les característiques físiques que el defineixen i els elements que el componen, ja que en funció d'això plantejarem el nostre moviment per aquest espai.

En el context urbà caldrà tindre en compte el traçat dels carrers i les possibilitats de desplaçament de vianants. En el cas que vulguem anar a peu, o de trànsit rodat, si prenem l'opció de moure'ns en algun tipus de transport. D'altra banda, si decidim que el nostre recorregut es desenvolupa en un entorn natural, caldrà tindre

en compte les característiques geogràfiques i disposar de mapes topogràfics per al nostre estudi.

Quan hàgem fet aquest procés d'anàlisi del territori que hem de recórrer, hem de decidir de quina manera volem fer-lo, ja que la clau més important d'aquesta mena de recorregut és que es planteja a partir d'una pauta que marca prèviament el nostre desplaçament per l'espai. Això significa que hem de fer un disseny del nostre moviment com si fora una coreografia que més tard serà representada en caminar.

Per a pensar en aquesta proposta es poden jugar amb opcions múltiples. Podem, per exemple, dibuixar sobre el mapa el moviment que volem seguir, de manera que la nostra ruta trace una forma determinada (un cercle, una línia...), utilitzar un traçat espacial que no podem veure o que ja no existeix (canals de reg subterranis, l'antiga muralla de la ciutat...), prendre com a referència un element destacat del lloc que s'estenga de manera visible en l'espai i utilitzar-lo per a guiar el nostre recorregut (un mur, la vies del tren...), etc.

QUÈ APRENDREM?

Amb aquest recorregut ens exercitarem en la lectura de dades des dels codis propis de la cartografia, cosa que ens permetrà treballar i aprofundir en altres canals de traducció i transmissió d'informació **(CCLI)** que utilitzen el que és gràfic com a recurs i recullen anàlisis complexes del territori **(CMCT)**. Aprendrem a llegir-los **(CAA)** i els activarem des del seu ús i intervenció creativa **(CEC)** per a proposar un altre tipus d'exploracions, i per tant de lectures alternatives del territori **(SIEE)**. Per a extraure i intervenir el material de treball utilitzarem les eines que ofereixen les noves tecnologies **(CD)** i així desenvoluparem les nostres competències en l'ús creatiu d'aquestes.

Com podem treballar amb aquesta mena d'exploració des de l'assignatura de Geografia i Història?

En aquest recorregut el moviment s'articula a partir d'una determinada característica de l'espai, la qual cosa significa que el territori es converteix en el focus de la nostra passejada i els nostres desplaçaments es dissenyen després d'un estudi profund d'aquesta.

Això ofereix un enorme potencial per a aprofundir en els continguts d'una assignatura com a Geografia i Història, matèria en la qual la cartografia té una importància central. Aquesta proposta ens permet aprofundir en el coneixement de l'eina del mapa i l'aterra en un context específic. D'aquesta manera, podem proposar, per exemple, seguir en la nostra ruta algun traçat que marque un accident geogràfic, una frontera política, o seguir un trajecte que ens connecte amb un altre temps històric de la ciutat.

PROYECTOS ARTÍSTICOS RELACIONADOS

- Marina Abramović - *The Great Wall Walk*
- Francis Alÿs - *The Green Line* ☹
- Richard Long - *A Sixty Minute Circle Walk On Dartmoor* ☹
- Rachael Clewlow - *133.52 Miles Walked, Map (Explorer306/OL26)* ☹

FITXA 7 - RECORREGUT VIRTUAL

QUÈ PROPOSEM?

En l'actualitat els entorns digitals ens ofereixen noves maneres d'aproximar-nos al territori que estan mediades per la representació i traducció virtual dels seus espais. Eines com *Google Maps* han transformat totalment les nostres maneres de relacionar-nos amb els llocs i de moure'ns-hi, ja que facilita la nostra orientació, dona pautes de desplaçament, localització, i fins i tot mesures de distància i temps de moviment. També ens permeten desplaçar-nos de manera virtual a qualsevol punt del món, la qual cosa obri un gran ventall de possibilitats per al treball amb el recorregut i el territori, tant des del punt de vista de la presentació d'un passeig a l'aula, com per a generar connexions espacials que d'altra manera no serien possibles..

COM HO FEM?

Com ha transformat Internet les nostres maneres de viure i entendre els espais? Quines possibilitats d'exploració i coneixement del context ens ofereixen les noves tecnologies? De quina manera podem utilitzar-les per a compartir i expandir el que hem descobert?

El recorregut virtual ens permet analitzar, experimentar i comprendre el territori des d'aquesta vista d'ocell que ens ofereix el mapa, de manera que de manera directa podrem localitzar i identificar els punts que hem destacat d'un lloc, així com observar les zones on es concentren els temes d'interés que hem definit prèviament en funció de la mena d'anàlisi del territori que hàgem plantejat en la fase d'indagació. Un dels grans potencials d'aquest tipus de recorregut és que, a través d'Internet, pot tindre una àmplia difusió i visibilitat i ens pot permetre fins i tot treballar en xarxa amb altres centres i territoris.

Si per a la fase d'indagació hem utilitzat una plataforma de mapatge digital per a geolocalitzar punts d'interés, disposarem ja amb un material de base que agilitarà molt els processos de treball. Les

plataformes de mapatge digital permeten, a més, afegir als punts marcats tota mena d'arxius addicionals, com ara textos, imatges, vídeos o fins i tot enllaços a altres pàgines vinculades amb els temes que es volen tractar en aquest lloc i podem triar les icones que volem associar a aquests punts, la qual cosa permet una senzilla classificació dels temes que representa cada espai. El procés de creació d'aquesta mena de mapes el trobem descrit en la Fitxa de Registre 2.

Per a realitzar aquest tipus de recorregut és important que disposem a l'aula d'un projector o pantalla gran. En la presentació es pot jugar amb diverses estratègies. D'una banda, podem anar desplegant els materials addicionals que s'han vinculat amb la parada (textos, vídeos, etc.), d'altra banda, podem jugar amb la visualització que ofereix una eina com *Google Street View* per a situar-nos virtualment en aquest lloc. Aquest tipus de presentació de l'espai ens permet, a més, desplaçar-nos per aquest, per la qual cosa pot oferir-nos una experiència situada del nostre trànsit virtual per l'espai de gran potència.

En l'apartat de bibliografia i recursos recollim algunes de les plataformes de mapatge digital que poden servir-nos com a eines de treball.

QUÈ APRENDREM?

La preparació i la presentació d'aquest recorregut requereix en primer lloc, un maneig de les eines digitals i l'ús de les noves tecnologies **(CD)** per a generar i incorporar al nostre mapa els continguts treballats en les nostres exploracions de camp **(CAA-CCLI)**. D'altra banda, és fonamental el treball en grup per a construir des dels punts d'interés detectats, un relat coherent i ben articulat que reculla clarament les idees que volem transmetre sobre el territori **(SIEE)**.

Aquest recorregut ens permet connectar de manera immediata contextos urbans i culturals diversos, treballar amb això de mane-

ra comparativa ens pot oferir un ampli panorama de la diversitat i complexitat del/dels territori/oris. **(CSC-CEC).**

De quina manera podem usar el recorregut virtual en l'assignatura de Música?

En l'assignatura de Música, aquest salt per contextos diversos que ens ofereix el recorregut virtual pot ser utilitzat per a treballar des de l'encreuament entre territori i la creació musical, per a aprofundir en els valors i qualitats d'aquesta mena de producció artística com a expressió cultural de les societats. Aquest focus en el territori permet plantejar també la col·laboració amb altres assignatures en les quals el tema del context territorial siga un focus important, com per exemple Geografia i Història o Valencià, Llengua i Literatura.

Un projecte que pots trobar en l'apartat de bibliografia i recursos, i que pot ser inspirador en aquest sentit, és "Antropoloops" i la seua manera de plantejar la visualització dels fragments de música que recullen de diferents parts del món.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Jenny Odell - *Travel by Approximation: A Virtual Road Trip* ☹

FITXA 8 - ENTREVISTA CAMINADA

QUÈ PROPOSEM?

Quan volem acostar-nos al territori en el qual vivim, i entendre'l en profunditat, és imprescindible abordar-lo des de diversos punts de vista, però hem de parlar especial atenció a la manera en què viuen aquest lloc les persones que l'habiten.

Els coneixements que es desprenen de la vida quotidiana, la memòria conservada dels moments especials tant des del punt de vista personal com col·lectiu, el record dels grans esdeveniments, de les transformacions que ha anat patint el paisatge, de les maneres de vida que s'han anat esvaint... Són qüestions només accessibles des del diàleg amb els qui les han protagonitzades. Conèixer aquesta diversitat d'experiències ens permetrà entendre i aprofundir en un context determinat des de les seues múltiples dimensions.

COM HO FEM?

Qui viu en aquest lloc? Com s'ha transformat la vida i el paisatge d'aquest lloc? Què volen contar de la seua experiència?

Amb aquest tipus de recorregut ens acostarem a un context i incorporarem la multiplicitat de mirades que ens ofereixen les diverses persones que l'habiten, i utilitzarem per a fer-ho el recurs de l'entrevista personal i el mètode del fet de caminar i parlar.

Després de triar el lloc que volem explorar triarem les persones que volem entrevistar caminant, tenint en compte que en siguem diverses per a recollir més varietat de lectures. Podem començar per l'entorn més pròxim, anant des del nostre barri fins a l'institut mateix, i comptar amb familiars, agents clau del barri, persones que conformen el teixit comercial, associacions de veïns, professors, personal de l'institut, etc.

El segon pas és el disseny de l'entrevista, per a la qual cosa s'ha de tindre en compte a qui s'està preguntant, quin és el seu perfil i ens plantejarem qüestions com: qui és?, des de quan viu aquí?, quina relació té amb aquest context? Des d'ací es prepararà una llista de preguntes i fins i tot materials com ara fotografies, dades històriques, etc. que poden servir-nos per a activar les converses.

Després de preparar la selecció de persones clau i les entrevistes, passarem a l'execució del recorregut, que serà guiat per aquestes i posat en marxa per les preguntes que anem llançant en la marxa. Com que el nostre objectiu és conèixer un mateix context des d'una mirada multidimensional, l'ideal és que aquest treball s'articule a través d'una sèrie de recorreguts, guiats en cada ocasió per una persona diferent.

El registre d'aquests passejos es pot fer de diverses maneres, gravant les entrevistes en àudio, prenent notes en fitxes, en un mapa, etc. Durant el desenvolupament de l'entrevista-passeig és important prendre'ns el temps per a escoltar i deixar que la persona ens conte tot el que vulga, no importa si l'entrevista s'allarga i no podem fer totes les preguntes, encara que no és recomanable que dure més d'una hora i mitja.

Després del passeig és interessant revisar el que s'ha recollit i prendre notes sobre els temes que ens semblen importants i que es poden incloure en preguntes per a altres persones entrevistades.

QUÈ APRENDREM?

Quan volem investigar sobre qualsevol tema és fonamental aprendre a fer bones preguntes **(CAA)**, i l'entrevista personal és un espai privilegiat per a desenvolupar aquesta competència a més d'afavorir no solament els processos de comunicació sinó també els d'escolta **(CCLI)**.

En l'assignatura d'Economia podem treballar les entrevistes per a focalitzar les preguntes cap a temes com els canvis de model econòmic, els períodes de crisi i de creixement, les formes perdudes com la barata, etc. De manera que l'experiència ens servisca com a treball de camp per a continuar desenvolupant aquests temes a l'aula a través de l'encreuament amb els continguts de l'assignatura. Podem, fins i tot, processar les dades obtingudes en l'estudi a través d'eines pròpies de l'estadística, i les farem valer en aplicar-les en un cas d'investigació que està realitzant el grup.

- Simon Pope - *The Memorial Walks*

FITXA 9 - L'ESCOLA COM A MAPA DEL TERRITORI

QUÈ PROPOSEM?

L'escola, el lloc que habitem cada dia, és en certa manera un microcosmos que reflecteix com habitem el barri i, fins i tot, el conjunt de la ciutat.

Dins de l'espai escolar, els usos i els ritmes amb què hem d'usar l'espai estan perfectament pautats, segons les hores del dia i segons els qui l'usen. Exactament el mateix ocorre a la ciutat, cada lloc està destinat a un ús i a un conjunt de persones, que va canviant a mesura que avança el dia.

No obstant això, l'espai de l'escola, com a espai educatiu, ens permet un major grau de transgressió d'aquestes normes per a experimentar amb altres alternatives i pensar en col·lectiu en altres maneres d'habitar.

COM HO FEM?

Com posar tota una ciutat dins d'una escola? Quins espais i usos contenen la identitat del territori? Com donar-los vida?

Qualsevol ciutat té llocs que són especialment significatius per al conjunt dels seus habitants, ja que són espais on socialitzar, en els quals poden resoldre qüestions personals, celebrar, etc.

Una manera de compartir tot el que s'ha après al llarg del nostre procés d'indagació amb la resta de l'escola és traslladar aquestes realitats a l'espai del centre, i convertir-lo en un mapa del territori.

El primer que hem de fer és pensar quins són els espais fonamentals que ens parlen de la identitat del nostre territori. Podem fer una pluja d'idees per a crear una llista en un lloc a la vista de tot el grup (pissarra, pantalla, etc.). Després de realitzar aquesta llista, repassem cada lloc i debatem per què creiem que és impor-

tant i quin tipus d'usos de l'espai hi hem observat. Anotarem totes aquestes idees en la llista prèvia.

Des d'ací decidirem quins punts volem traslladar a l'espai de l'escola, en funció de la seua importància o de la seua diversitat d'usos i d'usuaris/àries, i tindrem compte que quede representada la major diversitat possible.

A continuació, pensarem a quins espais de l'escola volem traslladar els llocs triats i, per a això, establim paral·lelismes entre els seus usos en un lloc i un altre. Per exemple, el riu que travessa la ciutat i la vertebra pot ser el corredor central de l'escola, la plaça pot ser el pati o l'ajuntament pot ser la sala d'actes.

Per a convertir aquests espais en llocs de la ciutat podem anar des del més simple, i senyalitzar amb cartells el nom de l'espai que volem recrear, fins a arribar a transformar per complet el lloc a través de diferents intervencions sobre les parets, i afegir objectes, sons, fotografies, vídeos, etc.

Com que l'objectiu principal d'aquesta acció és compartir el que hem après del nostre entorn, podem enriquir la proposta amb senzilles activacions de cada espai que ens ajuden a transmetre el treballat en el procés, i fins i tot que els inviten a pensar sobre nous usos per a aquests espais de la ciutat. Per a inspirar-nos, podem acudir a les fitxes d'activació de parades i adaptar les propostes a aquest context.

QUÈ APRENDREM?

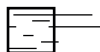
Traslladar el conjunt d'un territori a una selecció d'espais de la nostra escola ens exigeix fer un exercici de síntesi d'una gran diversitat de coneixements (**CAA**). Així mateix, en haver de comunicar el que s'ha après als altres de manera comprensible haurem de pensar en com canalitzar el nostre missatge a través de diferents llenguatges (**CCLI**) entre els quals impera el llenguatge creatiu (**CEC**). Per a poder arribar a aquestes solucions és fonamental

aprendre a treballar en equip i a posar en comú idees i objectius de l'acció que volem fer **(SIEE-CSC)**.

A més, depenent del grau de complexitat que donem a les intervencions en l'espai, podrem desenvolupar competències relacionades amb l'ús de les tecnologies (**CMCT**) i el domini dels codis propis de la comunicació des de dispositius digitals (**CD**).

Com podem relacionar la proposta de l'alumnat amb una assignatura com la de València: Llengua i literatura?

Per a acostar-nos a l'aprenentatge d'una llengua i de la seua literatura, és fonamental acompanyar-se d'altres disciplines que ens parlen de la cultura a la qual volem acostar-nos, per això és bastant freqüent l'ús a l'aula del cinema, la música, el teatre, etc.

Aquesta proposta es pot incorporar a les que ja s'han esmentat si el treball s'orienta a una exploració del reflex de les tradicions i el folklore en l'espai públic, una cosa que portarem a l'escola per a compartir-ho amb la resta de grups d'estudiants.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Chico Trópico - *Pueblo Interior*

FITXA 10 - EL RECORREGUT COM A MANIFESTACIÓ

QUÈ PROPOSEM?

L'espai públic és per definició un lloc que pertany a la ciutadania i acull les múltiples diversitats que el defineixen i distingeixen. És per tant un lloc polític, un entorn propici per a la visibilització de les nostres reclamacions, i la millor manera de fer-ho és donant-li cos a la col·lectivitat.

Reunir-nos per a celebrar una manifestació suposa molt més que sumar una sèrie d'individus, de fet quan mirem la imatge d'una marxa d'aquest tipus, no veiem molts cossos junts, veiem una col·lectivitat convertida en un gran cos que camina per la ciutat, reclamant les seues necessitats, recalcant els seus desitjos, en definitiva, reivindicant que el territori pertany a qui l'habita i que ens correspon el dret de transformar-lo per a fer-lo més amable i inclusiu.

COM HO FEM?

Què suposa ocupar l'espai públic amb els nostres cossos? Quins espais han de ser retornats a l'ús i gaudi de la ciutadania? Com es pot atraure altres persones a la nostra causa?

Quan parlem del recorregut com a manifestació ens referim no solament a la marxa amb pancartes i consignes, sinó a tota classe d'ocupació de l'espai amb finalitats polítiques, és a dir qualsevol acte de protesta o reclamació de drets que es fa en l'espai públic.

Així que, si després de la nostra fase d'indagació, hem decidit que volem que la nostra intervenció en l'espai públic tinga aquest caràcter, podem explorar alguns exemples d'ocupació subversiva de l'espai públic en una sessió teòrica a l'aula. Podem servir-nos des del clàssic exemple del Carnestoltes, com a moment d'excepció per a prendre el carrer a través de la disfressa, les festes populars i la seua transformació de les places en salons de ball, les cadires que es trauen a les portes de les cases per a les tertúlies

estiuenques a la fresca, la celebració d'un pícnic d'aniversari o alguns dels exemples de projectes artístics que trobes en aquesta mateixa fitxa.

Després de conèixer diversos exemples hem de decidir en un debat col·lectiu quina forma volem donar a la nostra intervenció en l'espai públic, pot ser una de les que hem vist, una que barregi uns quants exemples o fins i tot una totalment nova que inventem en aquest moment. Una vegada decidit això, hem de pensar en els espais que volem intervindre i en els materials que necessitem.

Si volem utilitzar el format de manifestació, hem de pensar l'itinerari, les consignes de les pancartes i produir-les a l'aula. D'altra banda, si volem ocupar un espai determinat a la ciutat, cal pensar en quines coses és viable fer ací perquè la nostra reivindicació siga visible, però respectant l'ús que solen fer de l'espai altres persones. Si, per exemple, volem usar una plaça per a reivindicar la recuperació dels balls populars i volem posar música utilitzant altaveus, hem d'estar atents a qui més està usant l'espai perquè la nostra música no interrompa les seues activitats.

Siga quina siga la nostra acció, el més important és que pensem en maneres que s'entenga el nostre missatge i de poder atraure més gent a la nostra reivindicació.

QUÈ APRENDREM?

Quan usem l'espai públic com a via d'expressió és fonamental pensar en el codi de comunicació que volem utilitzar **(CCLI)**, i parar atenció a aconseguir que el nostre missatge siga entès per les altres persones que estan en l'espai. Si aprenem a empatitzar amb persones molt diferents, ho entendran i tractarem de buscar maneres d'interpel·lar-los **(CSC)**.

Aquesta manera d'intervenció exigeix que desenvolupem les nostres capacitats creatives per a aconseguir transmetre les nostres reivindicacions **(CEC)** i per a aconseguir sumar forces amb altres

persones **(SIEE)**, per a fer-ho és imprescindible obrir canals de diàleg i escolta amb aquestes **(CAA)**.

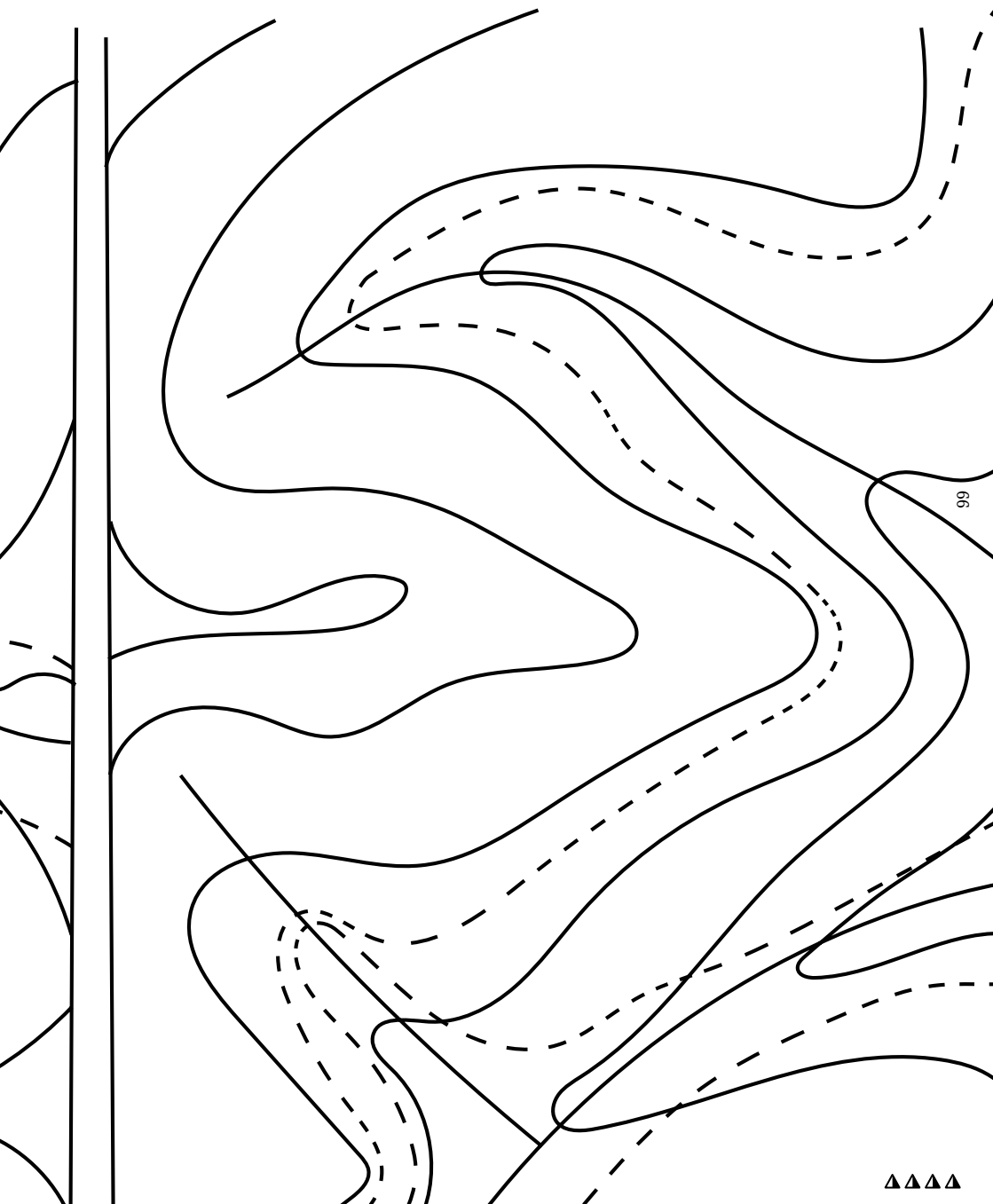
Així mateix, reunir-nos en l'espai públic per a reivindicar les nostres necessitats des del fet celebratori, entronca directament amb múltiples tradicions culturals que travessen el territori i que ens ajuden a reivindicar-les en valor perquè no es perden.

- Com podem introduir continguts de l'assignatura d'Informàtica en una acció d'aquest tipus?
- Si proposem aquesta metodologia des de l'assignatura d'Informàtica, podem estar atents als dispositius digitals que trobem en els espais públics i reflexionar sobre a qui van dirigits i sobre les bretxes que generen entre diferents generacions i classes socials.
- Una acció orientada a disminuir la bretxa digital, podria ser una ocupació de l'espai en la qual el grup d'estudiants ofereix durant una jornada els seus sabers sobre l'ús de dispositius digitals per a ensenyar a les persones que no saben utilitzar-los. Només necessitariem dividir-nos en grups i assenyalar en l'espai que la gent pot acostar-se a rebre aquesta formació per part dels alumnes.
- Perquè l'acció tinga èxit, uns dies abans pots proposar un breu treball de camp en què s'informe que això ocorrerà en espais sensibles a aquest tema com pot ser un centre de dia per a la tercera edat.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Francis Alÿs - *Guards*
- Melanie Manchot - *Walk (Square)* ☹

FITXA II - OBRA DE TEATRE CAMINADA

QUÈ PROPOSEM?

Al llarg del temps l'espai públic ha sigut un escenari privilegiat per a tota mena de manifestacions artístiques, la qual cosa ha possibilitat l'encreuament directe de l'art amb la vida quotidiana. Entre aquestes tenim el teatre de carrer, que naix del desig de transcendir els recintes teatrals clàssics per a traslladar-se a espais no convencionals on poder dialogar amb persones poc familiaritzades amb aquest llenguatge. Saltar a aquest terreny implica trencar amb l'espai neutre de la caixa escènica i creuar l'acció teatral amb un lloc carregat de significats i implicacions, per la qual cosa en moltes ocasions es tracta de peces carregades de connotacions polítiques.

El teatre de carrer es val d'una gran varietat de codis, jugant habitualment amb la improvisació i amb recursos de la cultura popular per a fer arribar els seus missatges al públic.

COM HO FEM?

Quin potencial té l'espai públic com a altaveu? Com podem utilitzar els recursos de l'art escènic per a transmetre missatges? Quin valor pedagògic i polític té l'ocupació celebratòria i lúdica dels carrers?

Si bé aquest recorregut es pot compondre de tota mena de continguts, de manera transversal estarà articulat a partir de les habilitats desenvolupades des de l'assignatura d'Arts Escèniques i Dansa.

Atés que en aquesta passejada tenim accions teatrals que prendran certs temps de pausa amb el grup, a l'hora de triar el nostre trajecte i punts de parada hem d'analitzar l'espai per a triar els llocs que ens permeten poder estar còmodament, que tinguin bona visibilitat i no siguin molt sorollosos i, si és possible, on hi haja recer del sol i zones perquè el públic s'assega. Cal tindre en compte totes aquestes qüestions per a determinar les diferents activacions escèniques que podem plantejar en cada punt del reco-

rregut, les seues característiques i duració (escenes, gags senzill o el trànsit de cercaviles).

Dins de les possibles intervencions escèniques que podem plantejar en l'espai públic proposem que aquestes tinguem en compte en el seu plantejament el context que les acull, de manera que s'establisca un diàleg amb l'espai que pot utilitzar estratègies, com per exemple rescatar memòries del lloc, o jugar amb elements del seu paisatge, la seua configuració física o els seus usos, entre moltes altres.

Encara que pràcticament tots els recorreguts impliquen posar el cos en acció, en aquest cas la dimensió corporal adquireix un especial protagonisme per la qual cosa és molt recomanable afegir al treball escènic un altre tipus d'activacions sensorials de l'espai, com les que s'han indicat en les fitxes 1 i 2 d'Activacions de les parades, per a intensificar l'experiència i treballar amb altres capes de l'espai. D'altra banda, podem incorporar objectes a manera d'escenografies efímeres. També hem de valorar les necessitats tècniques d'un recorregut amb aquestes característiques, ja que possiblement és necessari un equip de megafonia fàcilment transportable que ens permeta amplificar la veu, la música o els sons.

En funció del disseny que plantegem, aquest recorregut pot tindre més grau de complexitat en la seua execució, per la qual cosa serà de gran utilitat l'elaboració de fulls de producció en les quals es detallen els temps en els quals s'executa cada acció, qui la duu a terme i quines són les necessitats tècniques i materials.

QUÈ APRENDREM?

La creació i posada en marxa d'una obra de teatre caminada suposa el desenvolupament d'un projecte complex que ha de ser dissenyat i organitzat pel grup amb precisió perquè, en posar-lo en marxa, funcione de manera coordinada **(SIEE - CSC)**. També requereix un treball previ d'investigació en el qual s'usaran diferents eines **(CD)** per a generar i donar forma als continguts del passeig

▲▲▲▲

FITXA 12 - RECORREGUT PER / AMB LA NATURALESA

QUÈ PROPOSEM?

En l'actualitat podem afirmar que les ciutats són l'escenari de la vida contemporània, per la qual cosa s'han convertit en l'entorn, podríem dir, natural de milions de persones a tot el món. La ciutat és el lloc on han crescut i han après a funcionar sobre la base dels ritmes i pautes que aquest medi imposa. Així, a poc a poc hem anat perdent el contacte amb els cicles i temps de la naturalesa i se'ns ha desdibuixat la presència de les altres espècies amb les quals convivim, fins al punt que tot el que és natural se'ns ha anat esborrant de la nostra experiència quotidiana com si no hi fora.

No obstant això, fins i tot en el lloc més sofisticat i artificial, la naturalesa continua present i podem explorar la ciutat seguint les seues empremtes i missatges.

COM HO FEM?

Què ens conta la naturalesa? Com ens hi relacionem? Quins aprenentatges podem extraure per a la nostra vida quotidiana?

Aquest tipus de recorregut es pot realitzar en diversos escenaris, tant fora del context urbà, en un paratge que ens permeta estar en plena naturalesa, com també dins de la ciutat, sempre que siguin els elements naturals els que ens guien a l'hora de moure'ns per l'espai.

La multiplicitat de perspectives amb les quals podem abordar el tema de la naturalesa ens ofereix, a més, moltes possibilitats per a l'encreuament entre assignatures. Podem observar la naturalesa atenent les espècies que habiten un lloc, o les seues característiques físiques (Biologia i Geologia) però també podem llegir-la des de la seua dimensió cultural i abordar les formes amb les quals l'ésser humà s'ha relacionat amb la naturalesa al llarg del temps (Història, Literatura, Filosofia).

Això ens permet utilitzar en un mateix recorregut diferents perspectives que es complementen i s'enriquissen entre si, o prendre un determinat aspecte (per exemple, el món vegetal) com a marc que file tot la nostra passejada. D'altra banda, també podem utilitzar com a guia un altre tipus d'elements naturals com el vent (seguint la direcció) o l'aigua (recórrer els viatges d'aigua) entre molts altres.

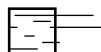
Aquest recorregut pot estar organitzat a manera de visita guiada per l'alumnat, que prèviament hauran treballat en classe amb la investigació del territori i el desenvolupament dels continguts de cada una de les parades, o obrir-se a una exploració més atzarosa que estarà guiada per una pauta comuna d'orientació espacial, com per exemple els camins marcats pel sol en el paisatge, un recurs que ens permet introduir en el passeig el tema del pas del temps a través dels cicles naturals.

De manera transversal, en plantejar aquest tipus de treball amb l'espai estarem estimulant la conscienciació en valors ecològics, així com una actitud d'escolta activa de la naturalesa que afavorirà el reconeixement, el respecte, la consideració i l'empatia amb el medi ambient.

QUÈ APRENDREM?

Qualsevol treball amb el medi natural requereix un maneig de diferents estratègies d'anàlisi i estudi dels elements observats per a arribar a comprendre'l en tota la seua complexitat **(CMCT - CD)**, així com l'ús dels termes i expressions específiques des de les quals poder transmetre aquest coneixement **(CCLI)**

El fet d'enfrontar-nos a un medi amb codis als quals no solem parar atenció, amb l'objectiu d'extraure coneixements suposa un entrenament de l'observació atenta com a via d'aprenentatge **(CAA)** així com el desenvolupament de recursos creatius per a traduir i compartir aquests sabers amb altres persones **(SIEE)**. Entendre la naturalesa com un interlocutor actiu que ens ensenya,

ens porta a aproximar-la des del respecte i el diseg de preserva-
ció (CSC - CEC)

De quina manera pot reforçar l'assignatura de Tecto-
logia aquest tipus d'exploració espacial?

L'estudi de la naturalesa ha estat acompanyat de ma-
nera permanent per l'ús de recursos tecnològics que
permeten amplificar les possibilitats d'observació del
medi, així com la recollida de dades precises per al
seu estudi posterior. En aquest recorregut es poden in-
corporar diferents tipus de dispositius tecnològics des
dels quals podem fer mesuraments i extraure dades
amb els quals deixarem un registre de l'experiència, o
fins i tot orientar el nostre moviment en funció a una
pauta que marcarem per endavant i des de la qual uti-
litzarem el dispositiu tecnològic a manera de brúixola.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Richard Long - *A Line In The Himalayas*
- Hamish Fulton - *Cho Oyu, Tibet, 2000* ☹
- Tim Knowles - *Windwalks* ☹

2.2.3. FITXES D'ACTIVACIONS DE LES PARADES

FITXA I - JOCS AMB EL SENSORIAL

QUÈ PROPOSEM?

Els carrers de la nostra ciutat estan carregats de les nostres memòries, records de vivències passades que han anat configurant les nostres vides i la nostra identitat. Molts d'aquests són moments que recordem perquè estaven carregats de sensacions intenses que han passat a través dels nostres cossos i les memòries dels quals ens arriben a través de la mateixa via.

Ens referim a aqueixos moments en els quals, de sobte, una olor ens trasllada directament a un altre temps i a un altre lloc en les nostres vides. És la magdalena que Proust va fer famosa, però que per a cadascú pren una forma: el bullit de l'àvia, el so de la mar, l'olor de la vegetació de la muntanya... Sensacions que tenen la capacitat de proporcionar-nos un viatge en la memòria des del que és sensorial.

COM HO FEM?

Com podem apel·lar al sensorial en un recorregut? Què ens aporta afegir aquesta experiència? Quina informació afegim al que volem conte?

Quan pensem en un recorregut urbà, generalment el dissenyem per a dirigir-nos únicament a dos sentits, que d'altra banda prevalen en el nostre sistema educatiu per damunt dels altres, aquests són, la vista i l'oïda. Tendim a dissenyar propostes que se centren sobretot en el visual i en el narratiu, però els altres sentits també estan percebent informació del context al mateix temps, i l'afegim per a completar la nostra experiència. La nostra percepció dels llocs és multisensorial, per això és interessant que fem ús d'aquest potencial per a enriquir la proposta de lectura espacial que fem en un recorregut o parada.

L'ús del sensorial ens permet viatjar a altres llocs i a altres èpoques de les nostres vides o evocar altres històries d'una manera molt intensa, excitant la imaginació o la memòria, tot depén del tipus d'estímul sensorial que vulguem emprar.

Si el nostre objectiu és jugar amb la idea del viatge a un altre lloc, podem usar el sonor per a evocar músiques o sons d'altres latituds que ens ajuden a estimular la imaginació, el so de les ones ens porta la mar, els d'una estació la idea del viatge, sons d'animals poden traslladar-nos a una selva amazònica... Una altra opció és jugar amb els sabors, per exemple, la degustació d'un tros de fruita tropical ens pot permetre narrar aquest entorn llunyà, o un dolç típic parlar de la cultura popular d'un lloc. D'altra banda, l'ús les olors ens pot ajudar a evocar moments, persones, llocs de manera molt intensa, podem jugar per exemple amb portar l'olor de l'espart per a parlar de certes tradicions, el d'una espècia, etc.

No obstant això, quan millor funcionen aquest tipus de recursos és quan volem evocar una memòria. Aquest tipus d'intervencions són molt potents i donen més força al disseny d'un recorregut, però perquè siguin efectives en el conjunt d'un recorregut és important no abusar-ne.

QUÈ APRENDREM?

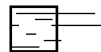
Comunicar-nos des de codis que tenen a veure més amb el sensorial (**CCLI**) que amb el verbal ens obliga a desenvolupar una manera creativa de comunicar (**CEC**), que ha d'estar atenta d'una banda al missatge que volem transmetre, a l'impacte que volem generar, però, d'altra banda, ha de posar-se en el lloc dels qui rebran la proposta i pensar en com aconseguirem interpel·lar de manera contundent a través d'aquests recursos (**CSC**).

Per a això, és fonamental que el treball en grup incorpore l'escolta i el respecte a les idees de tots els seus membres, així com aprendre a comunicar les idees pròpies i a argumentar-les (**SIEE**), per a generar en col·lectiu noves propostes (**CAA**).

Com podem relacionar aquesta proposta amb els continguts de Llengua Castellana i Literatura?

La presència del menjar, les olors i els sons com a recursos expressius dins de la literatura és una constant. Sovint s'utilitzen aquestes qüestions per a al·ludir a fets relacionats amb la història dels personatges, i aquests elements sensorials d'una banda ajuden els personatges a viatjar a altres moments de la seua memòria i als qui estan a l'altre costat llegint, a empatitzar amb els personatges i compartir les seues sensacions a través de la seua pròpia memòria sensorial.

Podem aprofundir en diversos exemples presos de la literatura en la fase prèvia al disseny de la proposta i treballar en modes d'usar el sensorial com a recurs expressiu que es vinculen amb els continguts de l'assignatura.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Plantació de la memòria - *De voz en voz. Una obra de teatre caminada* 🎭

FITXA 2 - INTERVENCIONS URBANES

QUÈ PROPOSEM?

Els carrers pels quals caminem cada dia estan plens d'elements dedicats a assenyalar qüestions a les quals hem de parar atenció pels valors que contenen.

Així, els noms dels carrers, les plaques commemoratives, els monuments o fins i tot els usos que es permeten en alguns espais enfront dels que no són permesos elaboren un relat de la nostra identitat, del que som com a col·lectiu en un lloc.

Encara que no sempre parem atenció a tot el que ens està transmetent la ciutat en aquest sentit, sens dubte és un missatge que va penetrant a cada pas i que reconeixem amb facilitat quan activem la nostra mirada.

COM HO FEM?

Quins elements de l'espai urbà ens llancen missatges? Com apropiarse'ls per a transformar-los? Quins missatges podem llançar a l'espai públic?

Una de les estratègies artístiques fonamentals del segle XX és la reapropiació, i van ser molts els artistes que van prendre els canals de comunicació o construccions, tant de la història de l'art com dels mitjans de comunicació de masses, per a modificar-los i emetre altres missatges.

En aquest sentit, el nostre paisatge quotidià és una font inesgotable de relats que se'ns transmeten a través de dispositius tremendament familiars: les plaques que veiem als carrers, els monuments, la publicitat que es desplega per tota la ciutat, els grafitis, les banderoles que pengen dels balcons...

Podem crear propostes d'intervenció urbana que beguen de fonts diverses, però una de les estratègies més efectives és apropiarse

d'elements que ja es troben als carrers i subvertir-los per a resignificar l'espai que intervindrem.

El primer pas és reflexionar sobre el missatge que ens interessa reflectir en l'espai públic i pensar sobre quin dispositiu és el que millor s'hi adapta. Per a això podem compartir una breu presentació teòrica sobre el tipus de continguts que solen transmetre aquests dispositius, per a després poder triar un.

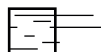
Podem triar les plaques, bé siguin les de tipus commemoratiu o les que donen nom als carrers. En aquest cas el pas següent és decidir com volem produir-les, podem usar vinils adhesius, dissenyar-les digitalment o manualment amb retoladors permanents o bé podem imprimir en un paper normal, muntar-lo sobre un cartó i després usar cinta de doble cara per a penjar-les. Sempre és important que pensem en formats efímers, perquè no podem intervindre els carrers de manera permanent llevat que demanem els permisos pertinents.

Una altra opció més senzilla és usar guixos amb els quals podem intervindre el sòl i senyalitzar les qüestions que ens interessin.

També podem materialitzar la nostra pròpia idea de monument alternatiu, per a això podem usar materials lleugers que siguin fàcils de transportar, muntar i desmuntar, per a poder situar-lo en l'espai públic de manera efímera. Les possibilitats d'intervenció urbana són infinites.

QUÈ APRENDREM?

Una de les claus d'aquesta proposta és prendre consciència de la quantitat d'elements que hi ha en el nostre paisatge que ens passen desapercebuts malgrat que conformen la nostra cultura visual i tenen un alt potencial simbòlic **(CEC)**. Obrir la mirada a aquesta realitat ens ajuda a llegir tant el nostre entorn **(CAA)**, com a reflexionar sobre els missatges que ens està transmetent i l'impacte que això té en persones de perfil molt divers **(CSC)**.

Perquè la proposta funcione és imprescindible reflexionar sobre el missatge que volem transmetre, quin és el millor codi per a aconseguir-ho **(CCLI)** i treballar el disseny **(CD-CMCT)**, per a això hem de prendre decisions en col·lectiu així com aprendre a transmetre les nostres idees, argumentar-les i a escoltar i fer valer les idees de les altres persones **(SIEE)**.

* * * * *

* Quines reflexions és possible proposar des de l'assignatura d'Economia per a reforçar els continguts del curs? *

* Podem activar una exploració de l'entorn que se centre a buscar senyals propis de diferents maneres d'entendre l'economia, des del petit comerç local, fins a la gran empresa símbol de la globalització, des de la indústria pesant a les tecnològiques, espais on els intercanvis no són monetaris, etc. *

* Després d'una reflexió sobre quins són els que millor simbolitzen les diferents maneres de veure les relacions econòmiques, podem senyalitzar-los amb plaques en l'espai públic, així com generar un mapa digital (vegeu la fitxa 2 de les Fitxes de Registre) per a ajudar a localitzar tots i generar un recorregut autònom. *

* * * * *

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Francys Alÿs - *The Green Line* ☹
- Plantación de la memoria - *De voz en voz. Una obra de teatre caminada* ☹
- Juan Carlos Ibáñez Angulo y Carlos Contreras Elvira - *Ocupació Poètica* ☹

FITXA 3 - ESTRATÈGIES DE GUERRILLA

QUÈ PROPOSEM?

L'espai públic, com a lloc de representació política, és un territori on tot està altament normativitzat i on hi ha un consens sobre quins usos i presències estan permesos en cada lloc, i sobre quins no.

Això implica necessàriament que aquest lloc comú es construísca sobre la base d'una sèrie d'exclusions, des de les quals es delimita allò que no està permès en l'espai públic, però també a qui no li estan permeses segons quines coses.

Habitualment la ciutadania té poca capacitat d'incidència sobre l'espai que habita i això ha fet que florisquen múltiples estratègies de resistència que a través de microintervencions reclamen una transformació de la ciutat.

COM HO FEM?

Quines coses del nostre territori no ens agraden i podrien transformar-se amb senzilles accions anomenades a ser cada dia més grans? Com podem intervindre l'espai públic per a reclamar-les? Com podem sumar suports a les nostres accions per a fer-les significatives?

La proposta ací és apropiar-nos de la idea de guerrilla urbana, entenent-la com a microaccions que transformen el paisatge per a llançar certs reclams. El primer pas serà debatre en col·lectiu què volem aconseguir amb la nostra acció, avaluar si és una petició que podem fer com a grup i si la nostra acció pot arribar a aconseguir la transformació que desitgem.

Les accions de guerrilla poden ser molt diverses, per a imaginar noves maneres de treballar en aquesta línia podem triar diversos exemples per a comentar en classe que ens acosten a exemples que il·lustren la idea de guerrilla urbana, és a dir, senzilles inter-

vencions amb un contingut reivindicatiu que busquen sorprendre qui les trobe i generar una reflexió per a activar una consciència sobre el tema.

Depenent de la causa que es vol reivindicar, podem triar exemples afins. Si estem reflexionant sobre la falta d'espais verds en el nostre entorn, podem parlar de *Guerrilla Gardening* una iniciativa que ja té caràcter internacional i que aprofita els xicotets trossets de terra que es troben sense ús a les nostres ciutats per a omplir-los amb vegetació que planten i cuiden. Solen fer-ho en espais com ara escocells, solars o fins i tot contenidors abandonats als carrers que reaprofiten per a aquest fi. En aquesta mateixa línia, encara que amb un grau de complexitat major estaria la creació d'un hort urbà.

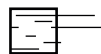
Si trobem a faltar espais públics on la gent es puga reunir i generar comunitat podem portar els exemples de *Park(ing) Day*, una iniciativa internacional que un dia a l'any es proposa transformar les places d'aparcament al carrer en espais d'ús de la ciutadania, a través de mobiliari autoconstruït. També podem portar l'exemple de *Desdejuni amb vianants* que crida a ocupar els carrers per a compartir un desdejuni en l'espai públic.

Finalment, si volem llançar un missatge concret podem usar el teixit urbà, on amb materials com ara llanes o draps podem teixir grans pancartes en espais com el reixat del centre i llançar el nostre missatge a l'exterior.

QUÈ APRENDREM?

Submergir-nos en estratègies pròpies de l'activisme i apropiar-nos-les com a forma d'expressió, ens ensenya maneres de reivindicar que sorgeixen del col·lectiu. Per a això és necessari desenvolupar capacitats d'escolta, empatia i diàleg (**CSC**), que ens permeten transmetre les nostres idees (**CCLI**), acollir les dels altres i generar una cosa nova des d'aquest lloc de trobada (**CAA**).

D'altra banda, fer-ho des del concepte de guerrilla urbana ens invita a expressar-nos d'una manera creativa **(CEC)**, per a convidar els altres a unir-se a la nostra causa des del fet lúdic, i per a fer-ho interpel·lem al diseg de compartir inquietuds **(SIEE)** i de generar accions en col·lectiu utilitzant l'espai públic com a marc.

Com podem utilitzar aquestes estratègies de guerrilla urbana en l'assignatura d'Educació Física?

Una de les grans carències de les nostres ciutats és la falta d'espais per a l'activitat física, i resulta difícil que aquesta es pugui fer en els llocs que no estan específicament dedicats a aquesta. Serveix com a exemple la multiplicació dels cartells de "Prohibit jugar a la pilota" als nostres carrers.

Podem pensar en una activitat física grupal que ens agrade, i en un espai urbà i un horari en què puguem fer-la sense interrompre els altres usos del lloc. Des d'ací, podem començar a usar aquest espai i convidar a qui el transita a unir-se "Estarem aquí cada dilluns!".

Pot ser una manera interessant de convidar a ser-ne cada vegada més i promoure hàbits de vida saludable més enllà de l'espai de l'aula.

FITXA 4 - AFEGIR CAPA DE FICCIÓ

QUÈ PROPOSEM?

En acostar-nos a un territori llegim en primer lloc el que és obvi i és més clar, però també podem interrogar l'espai per a projectar alternatives i imaginar-lo d'una manera totalment diferent.

Crear futurs possibles, o presents alternatius a partir d'un gir contrari al que ha passat, ha sigut explorat per la ficció en diferents mitjans, per a fer-nos reflexionar sobre les maneres de viure el present i pintar noves opcions que no crèiem possibles.

L'ús de la ficció ens permet aguaitar altres mons, experimentar amb altres maneres d'habitar i pensar el territori, i jugar amb una experiència que pot canviar la nostra mirada i arribar a transformar-nos.

COM HO FEM?

Com podem aconseguir que un relat de ficció transforme el present? Què ens pot mostrar una realitat alternativa? Com podem aconseguir interpel·lar qui participe del recorregut amb la narració?

Si volem jugar a afegir una capa de ficció al territori, hem de seguir diversos passos per a assegurar-nos que aquesta afeg co-neixement sobre el lloc que habitem.

En primer lloc, haurem de mantindre un debat en el grup per a preguntar-nos què volem afegir amb l'ús de la ficció, quin és l'objectiu que perseguim per a passar a continuació a pensar la forma que volem donar als nostres continguts.

Hem de decidir què volem narrar des d'aquesta ficció i com la introduïrem en la nostra proposta. Per a això tenim diverses opcions, com per exemple compartir el relat de manera oral, amb alguna activació sonora de les que es descriuen en la Fitxa 3 de

Formats de recorregut. També pot ser un relat escrit o fins i tot podem jugar amb el vídeo.

A continuació, hem d'escriure el guió de la narració fictícia que volem oferir tenint molt presents els objectius que perseguim.

Per a aconseguir que les persones que fan el recorregut siguin capaces d'entrar en aquest terreny de ficció, és fonamental que hi haja gestos que fan referència al paisatge que estarem observant durant el recorregut, així que en aquest punt potser necessitem tornar a eixir a explorar els llocs en els quals es contarà la nostra història per a introduir elements del seu paisatge en la narració. Per exemple, si estem preparant un relat que passarà al costat d'una font on antany bevien animals i el nostre objectiu és reflexionar sobre l'explotació animal des d'una narrativa d'inversió de rols podem contar que "ací era on bevien els humans de granja, abans de convertir-se en humans de companyia".

D'altra banda, si decidim usar el vídeo, podem simular una realitat augmentada. Per a això, haurem de gravar el nostre vídeo en el lloc on ens pararem i omplir-lo amb el contingut desitjat, en l'exemple anteriorment donat, podríem gravar uns quants humans bevent de la font i el dia que activem aquesta parada en un recorregut, les persones que participen podran veure el vídeo superposat al paisatge per a veure aquesta història alternativa.

QUÈ APRENDREM?

La ficció ens invita a usar diverses tecnologies per a secundar i mostrar el nostre relat (**CD**), així com a explorar societats alternatives de les quals haurem d'observar les seues manifestacions culturals (**CEC**), científiques (**CMCT**), socials (**CSC**), etc. per a poder retratar-les de manera fidedigna (**CAA**).

Per a comunicar la nostra història és fonamental parar especial atenció a les nostres competències lingüístiques (**CCLI**), elaborar un relat que resulte creïble, que enganxe qui el rep i que, a través

dels recursos propis de la ficció, ens permeta reflexionar sobre la realitat que vivim. Per a això, hem d'aprendre maneres de transmetre les nostres idees i ser capaços de creuar-les amb les altres persones **(SIEE)**.

Què pot aportar aquesta proposta a l'assignatura d'Arts Escèniques i Dansa?

Aprendre a comunicar a través dels nostres cossos és un dels grans reptes d'aquesta assignatura. Jugant amb aquesta idea de superposar una capa de ficció a la realitat observada podem invitar el qui fa el recorregut a ser espectador d'una peça escènica a través d'un vídeo que hem produït prèviament en l'espai que observa, però, a més, podem convidar al fet que involucra també el seu cos i que busque formes alternatives de comunicar-se amb l'entorn a través d'aquest. Generarem així en l'alumnat que ha preparat la peça un aprenentatge sobre com involucrar altres cossos en les seues accions.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Janet Cardiff & Georges Bures Miller - *Alter Bahnhof Videowalk* ●
- Juan Carlos Ibáñez Angulo y Carlos Contreras Elvira - *Ocupació Poètica* ●

FITXA 5 - DETINDRE EL COS. DETINDRE LA MIRADA

QUÈ PROPOSEM?

Caminem per la ciutat anant d'un lloc a un altre, moltes vegades parlant per telèfon o escoltant música, ens detenim en una plaça perquè hem quedat amb amigues, o perquè llegim, o mirem el mòbil sense més... Sembla que en el nostre dia a dia ens prenem molt poc de temps o gens per a parar-nos de veres, perquè les lògiques de producció constant que cada vegada tenim més incorporades en les nostres vides ens diuen que detindre'ns i no fer si no és quasi impossible, com a mínim no està bé.

Però, què passa si ens alentim i ens dediquem a observar el nostre voltant?, qui es mou per ací?, qui es queda?, quines formes, colors, textures i qualitats té aquest lloc?, què passa si decidim parar-nos i observar sense més ni més?

COM HO FEM?

Com podem experimentar amb l'observació de l'espai? Quines coses ens passen desapercebudes en el dia a dia? Quines noves històries emergeixen quan ens acostem a un lloc des de l'observació i l'escolta activa?

En aquest recorregut proposarem als qui participen en el recorregut un exercici d'observació de l'entorn que farem parant-nos durant un temps considerable en els punts que hàgem establert. Es tracta de jugar amb les possibilitats que ens ofereix un temps de pausa prolongada, i d'activar la mirada atenta a través d'una proposta d'observació concreta, per això és important que per a aquesta activació elegim un espai amb bones condicions perquè el grup pugui detindre's còmodament (amb llocs per a asseure's, ombra, etc.).

Podem dedicar-nos a contemplar sense més ni més, i sens dubte el fet de fer-ho amb un altre ritme ens aportarà ja coses interessants. Però si a això li afegim una proposta de registre que

porte els participants a una traducció reflexiva del que veuen, aconseguirem no solament intensificar la seua mirada en l'espai sinó també generar una producció de l'experiència amb la qual podrem compondre a posteriori un mapa del que ha ocorregut a manera de mosaic de percepcions.

D'aquesta manera, el que proposem és un encreuament entre el passeig i certs moments en què realitzarem breus tallers dels quals extraurem una producció, que serà individual i alhora col·lectiva. Ací les possibilitats de treball són enormes, ja que podem jugar amb el dibuix (del que es veu, s'interpreta o s'imagina), amb el text (de manera descriptiva, narrativa, poètica), o qualsevol altre tipus de registre de l'espai.

De cara al plantejament d'aquests xicotets tallers considerem que si bé les noves tecnologies ofereixen moltes alternatives per a fer-ho, en aquest cas és important que aquest registre es plantege des d'una producció que passe per les mans, ja que aquest procés ens col·loca en una altra posició, un altre tipus de reflexivitat, i una altra temporalitat enfront de l'espai que no pot ser reemplaçada per un altre mitjà.

QUÈ APRENDREM?

Relatar un lloc a través d'un exercici actiu d'observació intensa ens obri a un coneixement de l'entorn basat en l'anàlisi atenta i detallada dels elements que el componen i els seus detalls **(CAA)**, per a desenvolupar les nostres capacitats d'expressió des de l'ús de diversos llenguatges **(CCLI)**.

Quan ens detenim en un espai per a analitzar-lo, transmetem que un lloc mereix ser observat, que conté històries que han de ser ateses perquè d'aquestes podem extraure un coneixement d'interès. Així reivindiquem aquest lloc i els qui l'habiten **(CSC)** i reconeixem els elements i valors que el defineixen i que conformen la seua identitat com a territori **(CEC)**.

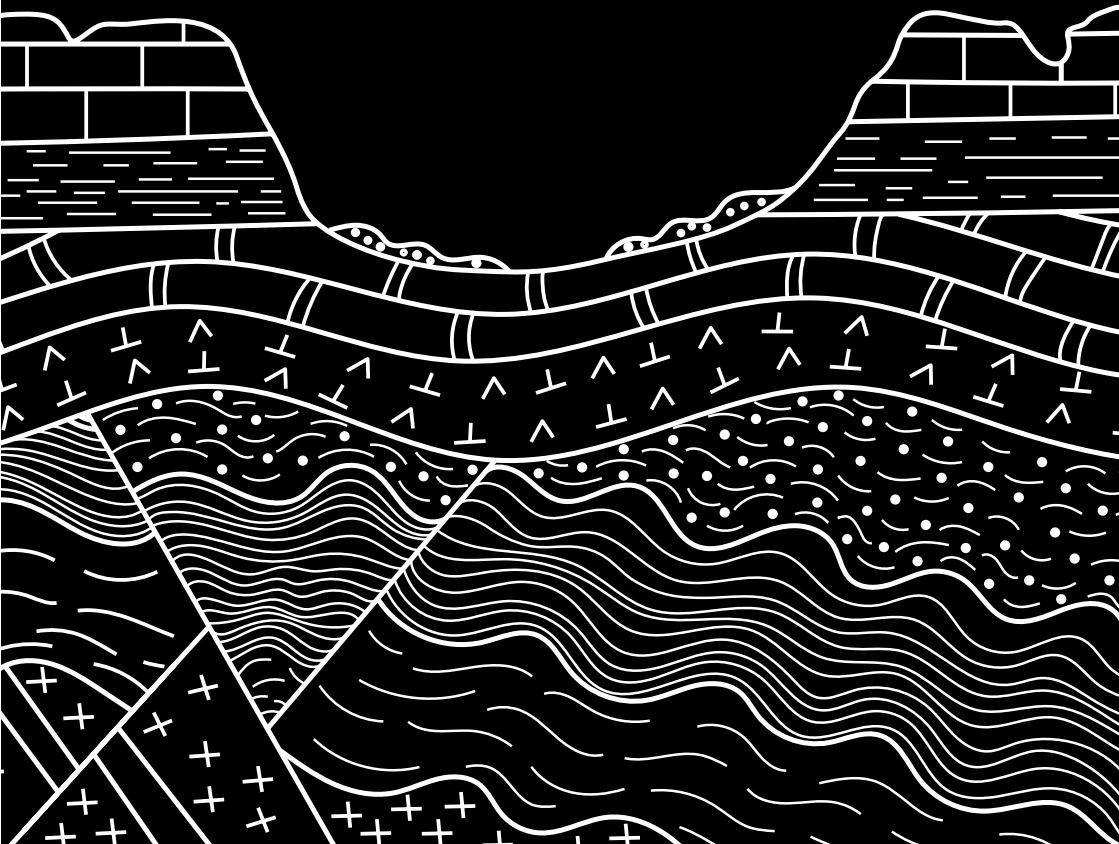
Com em serveix aquest tipus de recorregut per a l'assignatura de Cultura Científica?

Aquest exercici d'observació proposa un treball analític de l'entorn que es connecta amb els procediments de recollida d'informació i anàlisi exhaustiva seguits en els mètodes d'investigació científica. Per aquest motiu, ens pot servir per a exercitar amb el grup una metodologia de treball que pot ser aplicada posteriorment a diversos camps d'estudi. Però també és un format que ens permet orientar el focus de la nostra observació del context explorat en un element determinat, des del qual podem extraure informació sobre la qual més endavant aprofundirem a l'aula vinculant-la amb algun dels continguts específics de l'assignatura.

2.3

REGISTRE

2.3.1. INTRODUCCIÓ A LES METODOLOGIES DE REGISTRE: FER LA COLLITA

Què fem amb tot el que anem descobrint en les nostres exploracions? Com recollir-ho? Quins processos ens ajuden a anar construint els aprenentatges que donen forma a la nostra investigació? Per a què ens serveixen els diferents modes de registre? Com podem generar materials per a compartir a partir d'una experiència efímera?

Al llarg del nostre procés d'indagació sobre el territori i de disseny d'una intervenció urbana a través del recorregut, el registre juga un paper fonamental, ja que ens permet la recopilació i anàlisi de dades a partir de la qual anem construint el que hem après, així com el que volem transmetre amb el nostre treball i les noves preguntes a les quals volem atendre en cada moment del procés.

Però aquestes eines, també poden jugar un paper crucial com a tancament de tot el procés si les convertim en materials que, en certa manera, compilen el conjunt de l'experiència, des de la indagació i el disseny fins a la posada en escena del recorregut i els aprenentatges que ací s'han generat.

Aquest registre, que pren la forma d'una producció final del projecte, funciona d'una banda com a devolució, als qui han participat, del treball invertit i els sabers compartits durant el procés, però també genera un material que ens permet divulgar el treball realitzat entre persones que no han estat en el seu desenvolupament, de manera que poden accedir-hi a través d'aquesta producció.

Les formes en les quals podem registrar el transcurs d'un treball sobre el territori són múltiples, però en la selecció de fitxes que conformen aquest capítol estan reflectides les que són fàcilment transferibles a l'aula i que tenen la flexibilitat de poder funcionar tant com a registre del procés d'indagació i disseny, com de re-

gistre final de l'experiència, depenent de la manera en què les utilitzem i el que produïm a partir d'aquestes.

De nou, les fitxes són combinables entre si i depenent del moment del procés en què estiguem podem usar una o unes quantes. Resulta especialment interessant jugar amb diverses d'aquestes per a poder obtenir diversos formats d'informació que després podrem creuar i contrastar per a aprofundir en els aprenentatges que anem adquirint.

El conjunt de registres que anem generant al llarg del nostre treball entorn del territori conforma una memòria de l'experiència a la qual podem acudir posteriorment per a reflexionar sobre els aprenentatges extrets i interioritzar tot el que hem viscut.

Quan emprenem processos de creació de coneixement des d'experiències col·lectives, els sabers que es posen en joc sempre són desbordants i hem de buscar estratègies per a poder sistematitzar-los i generar un vertader aprenentatge a partir d'aquests. D'altra banda, quan treballem des del col·lectiu és fonamental cuidar el grup, reconèixer el que hi aporten i celebrar el que estem generant en conjunt. Tenint tot això en compte, la devolució a partir del registre de l'experiència efímera que hem compartit adquireix un gran valor i es converteix en una fase fonamental del treball.

2.3.2. FITXES DE REGISTRE

FITXA 1 - DIARI DE CAMP / BITÀCOLA

QUÈ PROPOSEM?

En caminar ens relacionem amb l'espai a través del nostre cos, la qual cosa implica que en cada passeig estem rebent constantment informació des de múltiples canals. A partir d'aquests estímuls fem les nostres lectures del lloc, des de percepcions sensorials o emocionals, des de la interpretació d'elements o símbols del paisatge urbà, l'experimentació de l'espai i la seua funcionalitat, etc.

Si posem vertadera atenció, caminar pot ser una experiència ben intensa, perquè qualsevol lloc té una immensa densitat de capes carregades de missatges que seran rebuts de manera diferent per cada persona. El recurs del quadern de camp o la bitàcola ens permet captar aquestes lectures perquè no es diluïsquen i puguem ser convertides en material de treball.

COM HO FEM?

Quines preguntes em faig quan isc a caminar? En quines qüestions em fixe en l'espai? Com puc recollir aquestes experiències?

Per a convertir aquest quadern en una eina que active l'observació atenta i l'escolta activa de l'espai haurem de treballar prèviament els nostres punts d'interés, especialment les preguntes que volem fer-nos en caminar, així com els objectius que les impulsen. Per al plantejament d'aquestes preguntes, que en definitiva són les perspectives amb les quals volem enfocar la nostra mirada en el recorregut, podem prendre les claus d'observació desenvolupades en el capítol de fitxes d'indagació d'aquesta publicació i creuar aquest treball d'indagació amb continguts específics de la nostra assignatura, bé seleccionant una de les dimensions espacials per a focalitzar-nos en un aspecte concret del paisatge, bé combinant-ne unes quantes si volem proposar el registre d'una experiència multidimensional de l'espai.

Una vegada que s'hagen fixat les preguntes, passarem a decidir com volem que siguin respostes, ja que no solament és possible treballar amb el registre des del text, sinó també amb imatges, dibuixos, traçats d'un trajecte, etc. Podrem plantejar la nostra recollida seguint un fil cronològic o a través de temes, dimensions urbanes, canals de percepció (visual, sonor...), etc.

A continuació, hem de plantejar-nos el disseny del quadern i l'hem d'adaptar a les maneres de registre que hem decidit utilitzar. Podem incloure-hi, per exemple, caixes per al text o per a dibuixar, incloure un mapa de la zona perquè siga intervingut, jugar amb quadres, diagrames o infografies que faciliten el registre ordenat d'informació per categories o temes.

Hem de decidir també el format que ha de tindre aquest quadern en funció del que vulguem aconseguir, ja que l'analògic ens permet fer un registre directe, amb una altra temporalitat i manera d'estar i observar l'espai, mentre que si ho fem en digital (a través de blogs, xarxes socials, etc.) podrem incorporar formats com el vídeo o coses sonores i treballar en xarxa tant amb el nostre grup com amb altres centres.

El quadern de camp ens pot servir també com un activador d'altres dinàmiques de treball, ja que podem jugar amb propostes de registre individual, en reduïts grups de treball, o fer-ho amb tot el grup, la qual cosa ofereix grans possibilitats per a l'activació del pensament i la creació col·lectiva.

QUÈ APRENDREM?

Perquè aquest quadern de camp es convertisca en un recurs útil per a activar l'observació de l'entorn, en el qual es reculla informació significativa per a les nostres finalitats d'estudi del territori, hem d'aprendre a fer-nos preguntes **(CAA)** i a formular-les de manera clara i precisa perquè el seu significat i transcendència siga compartida per tot el grup **(CCLI)**.

Les múltiples formes que pot prendre aquesta eina de registre comporta un treball previ en equip en el qual els processos de presa de decisions seran crucials **(SIEE)** per a formalitzar un disseny consensuat que resulte útil al conjunt del grup i als objectius de l'activitat que estem plantejant **(CSC)**.

Com podem utilitzar aquesta eina per a treballar continguts de l'assignatura de Física i Química?

La bitàcola o el quadern de camp és una de les eines d'investigació utilitzada habitualment en el mètode científic tant de les ciències socials com de les ciències naturals. En estar basat en l'observació sistemàtica i la recollida detallada de dades, l'ús del quadern introdueix en primer lloc nocions de l'estudi científic a l'alumnat a través d'un exercici pràctic. D'altra banda, el trasllat del treball a un territori específic permet exercitar l'anàlisi dels seus elements des de l'enfocament que planteja aquesta matèria, així com la recollida d'informació que pot ser treballada posteriorment a l'aula en relació amb els continguts específics d'aquesta assignatura.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATSS

- Rachael Clewlow - *133.52 Miles Walked, Map (Explorer306/OL26)* ●

FITXA 2 - CREACIÓ D'UN MAPA DIGITAL

QUÈ PROPOSEM?

Marcar un camí dins d'un territori és, d'alguna manera, fer un mapa d'aquest. Decidim per quins llocs passarem, en quins ens hi detindrem, quins altres espais quedaran al marge del nostre camí, i així configurem un camí que els nostres cossos dibuixaran sobre els llocs passejats.

Aquest mapa ens parla del que volem contar del territori, dels temes que ens interessa destacar, dels debats que volem posar en comú. Per això, es pot convertir en la millor manera de compartir amb altres persones els aprenentatges que hem anat generant al llarg del nostre procés de treball.

COM HO FEM?

Quines qüestions solen recollir els mapes? Quins volem reflectir en la nostra pròpia cartografia? Podem usar el mapatge de manera creativa?

Una eina que pot ser tremendament útil tant a l'hora de dissenyar el nostre recorregut com per a compartir-lo amb altres persones que no han participat en el procés, és generar un mapa digital. Per a això hi ha moltes eines digitals que permeten el mapatge col·laboratiu i totes funcionen de manera similar.

Dins d'aquestes eines de mapatge utilitzarem *Google My Maps* a tall d'exemple de com podem generar un mapa digital. Després d'entrar en l'aplicació i crear un nou mapa, hem de decidir com volem introduir els punts que assenyalarem. Podem fer-ho manualment des de l'aula, clicant sobre la ubicació que volem assenyalar, però aquesta aplicació també ens permet pujar aquesta informació mentre caminem, a través de l'ús de la geolocalització de dispositius mòbils.

Per a això, una vegada hàgem compartit el mapa amb els nostres dispositius, només hem d'activar la nostra geolocalització i anar marcant els punts rellevants en el nostre camí. Una vegada senyalitzats els punts, podem posar-los títol, escriure una descripció i fins i tot pujar una fotografia del lloc en el qual estem.

Aquesta dinàmica ens pot ajudar molt en la fase d'indagació, ja que ens permet recollir dades geolocalitzades a les quals després podem tornar per a continuar treballant sobre aquestes. En aquesta segona fase, podem jugar amb els colors dels marcadors o podem anar generant diferents capes que ens ajuden a classificar la informació per a poder treballar sobre aquesta de manera més efectiva.

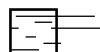
D'altra banda, una vegada que tinguem tancat el nostre recorregut, podem reflectir-lo sobre el mapa i enriquir-lo perquè es pugui accedir a la proposta que hem dissenyat des de qualsevol dispositiu mòbil. Perquè el mapa siga atractiu, podem jugar amb la llegenda a través de l'ús dels colors i les capes, afegir fotografies que complementen la descripció que fem de cada punt, i fins i tot podem dibuixar l'itinerari, per a assegurar-nos que qui faci el nostre recorregut, camina pels llocs que considerem de més interès.

QUÈ APRENDREM?

La utilització del digital com a via de comunicació **(CD - CMCT)** ens permet utilitzar un codi que cada vegada ens resulta més familiar, no obstant això, fer-ho a través del llenguatge propi dels mapes requereix un aprenentatge sobre com fer arribar les nostres idees i el missatge que estem buscant a les persones que el rebran a través d'un dispositiu **(CCLI - SIEE)**.

En aquest exercici resulta imprescindible treballar no solament en els codis de comunicació, sinó també en la recerca de missatges que interpel·len a diferents perfils socials amb diversitat d'interessos, perfils culturals, problemàtics, etc. **(CEC)** Per a això,

hem d'obrir una mirada i una escolta atentes al territori que estem explorant i als qui l'habiten **(CSC - CAA)**.

Com utilitzar aquesta eina per a reforçar els continguts de l'assignatura de Cultura Clàssica?

Per a realitzar un exercici de reflexió sobre les semblances i diferències de la nostra societat amb els models socials que treballem en Cultura Clàssica, l'aproximació a la ciutat i la seua configuració pot ser un detonant de múltiples debats.

En aquest sentit podríem utilitzar el mapatge digital per a superposar a la nostra ciutat l'estructura típica d'una ciutat de la cultura grega o romana i comparar on se situaven els espais simbòlicament més importants, els llocs de reunió social, etc.

FITXA 3 - MAPEJAR AMB GPS

QUÈ PROPOSEM?

Quan ens desplacem, el nostre cos dibuixa amb els passos tota una sèrie de línies amb les quals es compon la nostra trajectòria. Des d'aquest punt de vista podem dir que caminar és una manera d'escriure sobre l'espai i també de dibuixar-lo, per la qual cosa amb cada recorregut fem un dibuix nou.

Amb les noves tecnologies és potser hui més que mai quan aquesta idea se'ns ha posat de manifest, perquè les eines que ens ofereixen per a orientar-nos se serveixen del traçat de línies en un mapa. Però també podem utilitzar aquests canals com a gravadores dels nostres moviments, i així el cos es converteix en el llapis amb el qual dibuixem la nostra cartografia personal.

COM HO FEM?

Com solem desplaçar-nos? Què ens conta de nosaltres la nostra manera d'usar la ciutat? Quins espais són els més importants en el nostre dia a dia?

Aquest tipus de mapatge pren forma directament a través del nostre moviment i trajectòries, podem fer-lo d'una ruta que caminem només una vegada, però també podem utilitzar-lo per a aprofundir en el coneixement de la nostra relació amb l'espai incorporant com a capa d'anàlisi l'element temporal, és a dir, realitzant els registres dels nostres desplaçaments en un marc de temps determinat, que definirem en funció del que ens interesse observar.

Podem, per exemple, tindre en compte els desplaçaments que fem habitualment en un determinat moment del dia, si prenem el matí durant la setmana, horari en el qual el grup es troba en horari escolar, veurem quins llocs del centre són els més practicats, si ho fem a la vesprada o al cap de setmana observarem on desenvolupen les seues activitats d'oci i temps lliure. També podem estendre en el temps aquests registres, de manera que recullen

el nostre moviment per diversos dies o setmanes o durant una determinada època de l'any.

La realització d'aquesta mena de mapes és senzilla si disposem d'un telèfon mòbil en el qual puguem activar la geolocalització, ja que és possible utilitzar aplicacions gratuïtes com Mi Ruta que ens permeten gravar fàcilment la nostra trajectòria, incloure de manera geolocalitzada arxius com ara fotografies o vídeos que anem fent al llarg del camí i fins i tot es pot reproduir el recorregut realitzat com un vídeo.

Una vegada estiga recollit tot aquest material hem de creuar els trajectes i superposarem tots els mapes per a veure des d'aquesta comparativa on estan les repeticions i les discordances i des d'ací ens preguntarem, per què acudisc habitualment a aquests llocs?, què hi ha aquí?, què hi faig?, quins són els meus hàbits?

Si plantegem aquest exercici de manera col·lectiva i comparem els mapes recollits per diferents persones podrem portar aquesta anàlisi al terreny del col·lectiu i reflexionar sobre quines són les pautes que ens connecten i les que ens separen i per què. Es creuen aquí qüestions generacionals, de raça, de gènere, de classe, etc.?

QUÈ APRENDREM?

La clau principal d'aquesta proposta de registre és la representació gràfica dels nostres desplaçaments utilitzant eines digitals, la qual cosa implica el coneixement i maneig de diferents recursos de visualització oferits per les noves tecnologies (**CMCT - CD**).

Hem d'aprendre a analitzar i interpretar les dades que recollim (**CAA**) per a extraure informació útil des de la qual puguem comprendre les nostres maneres de relacionar-nos amb el territori i detectar quines pautes són comunes i ens insereixen en un context sociocultural determinat (**CSC - CEC**). D'altra banda, hem d'aprendre a sintetitzar el que hem après i decidir com volem mos-

trar aquestes dades i conclusions **(SIEE)** per a comunicar-les a la resta del grup de manera clara **(CCLI)**.

Com podem utilitzar aquest tipus d'anàlisi dels usos del territori en assignatures com Economia o Educació Física?

Aquesta aproximació al territori ens ofereix un coneixement de les rutines que té el grup a l'hora d'habitar i practicar el seu entorn quotidià, i, per tant, pot oferir diverses possibilitats de treball si creuem l'anàlisi dels hàbits de l'alumnat amb els continguts de les assignatures lligades amb l'estudi de l'activitat humana i el seu impacte en el context, com són l'Economia, entesa com a conjunt d'activitats que satisfan les necessitats materials de l'ésser humà, o l'Educació Física, des del punt de vista de les relacions que s'estableixen amb el medi que habitem a través de l'activitat física.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Jeremy Wood - *My Ghost* ☹

FITXA 4 - MAPEJAR AMB DADES

QUÈ PROPOSEM?

Els mapes que manegem habitualment han sigut pensats de manera utilitària per a situar-nos o per a donar-nos informació localitzada sobre diferents parts del món, per aquest motiu, recullen representacions gràfiques que contenen diverses dades sobre les seues característiques geogràfiques, topogràfiques, etc., i que es presenten delimitades per contorns delimitats bé pel territori físic, bé per intervencions humanes que atenen qüestions polítiques o d'ordenació espacial (carreteres, pantans, traçat urbà, etc.).

Però és possible mapejar el territori a través d'altres codis, utilitzant dades extretes a partir d'un tipus d'observacions i en què el registre rigorós pot arribar a creuar-se amb l'experiència personal i situada d'un lloc.

COM HO FEM?

Quines alternatives tenim per a mapejar un territori? Quines noves percepcions i quins nous entorns s'obrin quan el nostre registre atén paràmetres de representació no convencionals? Quines formes podem donar a aquests mapatges alternatius?

El mapatge amb dades ens permet plantejar una gran diversitat de representacions del territori, ja que es poden recollir tant dades precises sobre determinades característiques, des de les quals podem descriure el lloc de manera objectiva i minuciosa, com expressar un altre tipus de percepcions generades en el camí a partir de l'experiència del cos en el seu pas per aquest espai, la qual cosa ens permet jugar amb registres que s'endinsen en el poètic i subjectiu i que deixen testimoni d'una vivència succeïda en un temps i un lloc concret.

La gran varietat de mirades que podem incorporar a l'hora de fer aquest mapa requereix que abans de llançar-nos a l'exploració hàgem definit prèviament amb el grup la clau amb la qual s'obser-

varà, i per tant registrar, el lloc caminat. Podem decidir que tots els registres s'enfoquen en un mateix aspecte vinculat directament amb la nostra assignatura o bé proposar diferents claus que ens permetran creuar el nostre treball amb els continguts d'altres assignatures, al mateix temps que mapegem un mateix territori des de múltiples perspectives.

Si decidim treballar amb un registre directe del que trobem al llarg del camí podem demanar a l'alumnat que anoten dades com, per exemple, els materials que componen l'entorn (Física i Química), les espècies amb què ens hem creuat (Biologia i Geologia), les etapes històriques que hem observat en el paisatge (Geografia i Història), etc.

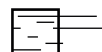
Aquesta recollida de dades es pot creuar amb l'experiència personal i incorporar a aquest registre informació sobre percepcions que tinguen el cos com a principal unitat de mesura, com, per exemple, el temps que hem estat caminant, la distància recorreguda, el nombre de passos fet, etc.

Després de recollir tota aquesta informació podem materialitzar aquests mapes a través de textos, números i altres recursos gràfics que servisquen per a la visibilització de dades, així com jugar amb una presentació d'aquests que transmeta la idea del desplaçament per un territori de manera creativa (tal com planteja la Fitxa 6 de Registre).

QUÈ APRENDREM?

Amb aquest tipus de mapatge aprendrem a observar l'entorn de manera analítica (**CAA**), treballarem amb la recopilació de dades utilitzant diferents eines de registre i mesurament (**CMCT - CD**) i exercitarem les capacitats per a traduir el que hem recollit de manera sintètica a altres llenguatges (**SIEE**), i d'aquesta manera desenvoluparem habilitats per a resumir, delimitar i condensar experiències, impressions i idees, així com per a extraure conclusions de les dades i generar noves narratives des d'ací (**CCLI**).

El fet de posar en comú l'experiència individual amb la d'altres persones que habiten el mateix territori per a trobar connexions o discrepàncies afavoreix la comprensió de les nostres accions en un marc més ampli **(CSC)** i la seua integració en un determinat context sociocultural **(CEC)**.

De quina manera utilitzar podem aquest mapatge en l'assignatura de Valencià, Llengua i Literatura o Llengua Estrangera?

La ciutat està plena de tota mena de missatges entre els quals es troben els innombrables textos que poblen el seu paisatge i que podem veure en suports com els rètols de comerços, la publicitat, la cartelleria, els anuncis particulars, etc. Habitualment els solem passar per alt, però la veritat és que contenen una informació que ens permea, ja que es tracta d'uns textos amb els quals convivim diàriament. La seua anàlisi des de les assignatures de llengua pot oferir interessants reflexions per a plantejar qüestions com la presència d'aquest idioma en el nostre entorn quotidià, per a connectar-lo amb qüestions d'identitat local, en el cas de l'assignatura de Valencià, o amb l'assimilació i presència de termes estrangers en el cas de l'assignatura de Llengua Estrangera.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Richard Long - *A Sixty Minute Circle Walk On Dartmoor* ●
- Hamish Fulton - *Cho Oyu, Tibet, 2000* ●
- Rachael Clewlow - *133.52 Miles Walked, Map (Explorer306/OL26)* ●

FITXA 5 - MAPATGE EMOCIONAL

QUÈ PROPOSEM?

Qualsevol lloc en el qual ens trobem, tant si és un espai privat com públic, modula la nostra experiència en diferents aspectes, ja que per les seues condicions i característiques no solament marca les maneres de desplaçar-nos, d'estar en aquest, d'interactuar amb altres persones, sinó que també ens travessa des del terreny de l'afectiu i l'emocional.

Habitualment no parem atenció a aquesta mena de percepcions, però ens acompanyen sempre, ja que en habitar qualsevol espai l'anem carregant d'experiències personals, memòries i vivències, de sensacions o sentiments. Per aquest motiu alguns llocs ens fan sentir-nos feliços, altres expansius, melancòlics, somiadors, tristos, incòmodes...

COM HO FEM?

Com em sent a la meua ciutat? Quina relació afectiva tinc amb els seus espais? Quines d'aquestes percepcions i vivències comparisc amb altres persones?

Les propostes del capítol d'indagació d'aquesta publicació se centren en l'anàlisi d'elements que componen el paisatge de la ciutat des d'una observació dirigida cap al que hi ha fora. En aquest cas, per contra, analitzarem des d'una mirada cap al que hi ha dins en la qual el material de treball seran les percepcions, personals i subjectives que ens generen els espais que habitem.

Per a activar aquesta anàlisi és important que l'alumnat prenga consciència de manera individual de les seues percepcions sobre el seu entorn pròxim, per la qual cosa identificarem primerament els llocs en els quals es desenvolupa la seua vida quotidiana i els demanarem que facen a mà un mapa en el qual recullen els seus trajectes quotidians així com els llocs que consideren rellevants, no tant per la seua importància històrica, artística o urbanística

sinó per ser espais amb els quals tenen un vincle personal, perquè són punts de trobada, zones d'esbarjo que freqüenten, etc.

A continuació, els demanarem que l'analitzen i identifiquen les emocions que senten en els espais ressenyats i ho marquen en el mapa amb gomets de colors que representaran diferents emocions (blava: alegria, roig: tristesa, groc: fraternitat, amstat...).

Utilitzarem aquests mapes personals per a posar en comú amb el grup les nostres percepcions i utilitzarem per a fer-ho un mapa de la ciutat de mida gran en què anirem assenyalant el comentat seguint el codi color-emoció marcat prèviament. També podem utilitzar un paper continu i situar els punts de manera aproximada, ja que en aquest exercici l'important és detectar les zones d'intensitat més rellevants per al grup i no tant localitzar-les en el mapa de manera exacta.

L'objectiu central de l'exercici és precisament plantejar aquest encreuament d'impressions, per a poder saltar de l'experiència personal a la col·lectiva, ja que a partir d'ací podrem entendre de manera més profunda com utilitzem l'espai, per què el fem d'una determinada manera, com l'interpretem i vivim, què ens fa sentir bé i què no, què compartim, què ens identifica amb un lloc, etc.

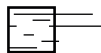
Pot ser de gran interès superposar aquest mapa a altres anàlisis del territori, com per exemple un estudi del disseny dels espais que ens permetrà extraure noves conclusions a partir de l'encreuament d'aquestes dades.

QUÈ APRENDREM?

Pensar i explicar-nos l'entorn quotidià des d'una dimensió emocional ens porta a treballar amb les nostres capacitats d'expressió per a comunicar idees abstractes de certa complexitat per a les quals hem de trobar un llenguatge compartit (**CCLI**). Es tracta d'una aproximació a l'espai no convencional que ofereix possibi-

litats alternatives per a observar-lo i comprendre'l des de noves perspectives **(CAA)**.

La incorporació d'experiències personals en un mapa de vivències que comparteixen un mateix territori visualitza la integració de la nostra pròpia història en un marc de vida comuna i ens permet identificar el context social, espacial i temporal en el qual s'insereix, la qual cosa reforça la nostra consciència de pertinença i els nostres valors identitaris **(CSC - CEC)**.

Com podem utilitzar aquesta estratègia en les assignatures de Llatí i Cultura Clàssica?

La proposta de llegir els espais des de codis emocionals ens demana donar forma a percepcions subjectives la comunicació de les quals és complexa, però precisament pel seu caràcter volàtil i incomprensible podem jugar de manera creativa amb múltiples possibilitats per a materialitzar-les i crear uns codis comuns des dels quals el grup pugua comunicar-se.

Des de les assignatures de Llatí i Cultura Clàssica podem utilitzar la mitologia, així com els déus i deesses que representen diferents arquetips, com una eina de traducció de vivències, emocions, pors, desitjos... que, en aquest cas, s'aterrarien en el context de l'alumnat per a representar experiències de la seua història de vida personal i l'encreuament que això té amb el col·lectiu.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Guy Debord - *The Naked City* ☉

FITXA 6 - MATERIALITZAR L'EXPERIÈNCIA DEL RECORREGUT DE MANERA POÈTICA

QUÈ PROPOSEM?

Qualsevol recorregut, com tot viatge, es tanca quan el contem a altres persones, i al llarg del temps han sigut moltes les maneres utilitzades per a transmetre el que hem viscut al nostre pas per diferents llocs.

El mitjà més tradicional per a registrar i compartir les històries i anècdotes ha sigut el diari de viatge, però més enllà de l'ús del text, podem utilitzar un altre tipus d'estratègies per a contar la nostra experiència a través de recursos visuals i poètics amb els quals podem traduir i visibilitzar impressions o vivències que tinguem més a veure amb el cos, la percepció sensorial, personal i subjectiva, d'un lloc. Un tipus d'experiències que no solem atendre habitualment i que d'altra manera quedarien fora del nostre relat.

COM HO FEM?

Com podem capturar una experiència que ha passat pel cos? Com podem materialitzar una impressió o l'instant d'un moment viscut per a compartir-lo amb altres persones? Quins nous coneixements es generen en aquest procés de traducció?

Per al plantejament d'aquesta manera d'exposició de l'experiència viscuda al llarg d'un recorregut necessitem disposar de materials des dels quals puguem compondre la nostra materialització/visualització d'aquesta, que poden ser molt diversos i estar recollits o traduïts tant durant el recorregut com posteriorment.

Si treballem amb materials recollits al llarg de la passejada, podem utilitzar tècniques de registre de l'entorn menys convencionals que el text o la imatge, la qual cosa ja ens col·loca en una posició molt diferent de l'habitual de cara a experimentar l'espai i també ens permet alhora produir el que podrem exposar després en el lloc on decidim mostrar el treball.

Podem treballar, per exemple, des de la recollida d'empremtes o rastres del paisatge, utilitzant una tècnica com el frottage, que consisteix a col·locar un paper directament sobre una superfície i fregar-lo utilitzant un llapis, guix, carbonet o un altre mitjà sec de dibuix per a obtenir un calc directe de la textura d'aquesta superfície, la qual cosa recull una informació tàctil del lloc, que ofereix aplicacions interessants a la ciutat.

Una altra possibilitat pot ser la d'interpretar des del dibuix algun element del paisatge (com les formes de les finestres que anem trobant, el dibuix de l'horitzó, els perfils d'edificis que hem pogut veure...).

Si volem plantejar un treball posterior a l'aula, aquests materials poden servir-nos com a matèria primera per a generar altres peces, per a això podem interpretar-los des de diferents codis gràfics, reproduir-los usant altres materials, etc.

Atés que en aquesta ocasió el nostre relat de la passejada prendrà forma a través d'objectes i materials en els quals la dimensió estètica té un pes especial, és interessant que en presentar-los es jugue amb una disposició atractiva que suggerisca una connexió entre ells de manera que es genere algun tipus de narrativa visual que al·ludisca a l'experiència de la qual parteixen, com per exemple, que es col·loquen seguint l'ordre del nostre recorregut, al llarg d'una línia que represente el nostre trajecte, etc.

QUÈ APRENDREM?

El major repte per a generar aquest tipus de mapatge de la nostra experiència és ser capaços de traduir conceptualment i visualment les impressions extretes en un recorregut, la qual cosa suposa exercitar el pensament abstracte i la creativitat per a donar-los forma i que puguin ser comunicades **(SIEE - CAA)** en un llenguatge que resulte accessible als altres **(CCLI)**.

El treball amb la traducció subjectiva d'una experiència a través del que és visual obri un immens terreny per a experimentar amb la trobada entre continguts d'assignatures diferents. D'aquesta manera, els recursos i habilitats que es treballen en l'assignatura d'Educació Plàstica, Visual i Audiovisual ens pot servir per a donar forma a percepcions que poden haver sigut detonades per condicions climàtiques o per característiques físiques d'un territori per exemple. També ens permet explorar el potencial de les arts visuals per a la comunicació de continguts de tota índole i reflexionar sobre el seu poder per a transmetre missatges des d'altres codis.

- Guy Debord - *The Naked City* ☹
- Hamish Fulton - *Cho Oyu, Tibet, 2000* ☹
- Rachael Clewlow - *133.52 Miles Walked, Map (Explorer306/OL26)* ☹

FITXA 7 - CREACIÓ D'UNA SIMFONIA URBANA

QUÈ PROPOSEM?

Música, imatges en moviment i una gran protagonista amb moltes cares: la ciutat. Les simfonies urbanes ens proposen un passeig audiovisual per diferents ciutats guiat per la idea de ritme, perquè es tracta d'una peça visual que també té molt de musical. Així aguaitem diferents moments d'una mateixa ciutat i els ritmes que imperen segons on mirem, en funció de les hores del dia i de qui protagonitze la imatge en aqueix moment.

Aquest gènere cinematogràfic té el seu auge en el període d'entre-guerres, quan les ciutats s'estan consolidant com els grans nuclis que hui coneixem gràcies a l'arribada de la modernitat, una realitat que es transformava massa de pressa i que el cinema permet atrapar per a ser observada com una composició col·lectiva.

COM HO FEM?

Quins ritmes predominen en la nostra vida quotidiana? Té la ciutat els seus propis ritmes? Com podem transmetre la vida d'una ciutat a través d'imatges i música?

La creació d'una simfonia urbana a partir de les nostres exploracions del territori, pot ser molt adequada quan els nostres temes de reflexió han sigut els usos de l'espai, els diferents ritmes que s'imposen a la ciutat, les formes en què els espais ens conviden a moure'ns d'una manera o altra, etc.

Per a crear la nostra pròpia simfonia urbana, el primer és conèixer bé aquest format i per a això podem visionar a l'aula alguna d'aquestes peces que són fàcilment accessibles en línia, com per exemple *Berlín, simfonia d'una gran ciutat* de Walter Ruttmann (1927). Després del visionat proposarem un breu debat sobre com es va component la peça, l'ús del ritme i els temes als quals para atenció.

A partir d'ací hem de consensuar quins són els temes que volem tractar, triar els punts on farem els nostres enregistraments i planificar quan volem fer-les, ja que depenent de l'hora del dia obtindrem uns ritmes o altres.

Una altra opció és usar l'enregistrament de vídeo durant les nostres sessions d'indagació del territori, la qual cosa ens portarà a gravar escenes a l'atzar que potser a posteriori es poden usar per a compondre una peça audiovisual.

Per a gravar els vídeos usarem els nostres dispositius mòbils i ens assegurarem que tots gravem en el mateix format (horitzontal o vertical) i que tots els vídeos tenen duracions similars per a després facilitar el muntatge.

Una vegada tinguem els vídeos, treballarem a l'aula en l'edició. El primer és pensar com volem que la música acompanye el vídeo, si triem una única peça musical haurem de muntar el vídeo seguint els ritmes que ens marca la peça, però també podem fer-ho a l'inrevés. En aquest cas muntarem primer el vídeo i després triarem quines peces musicals el poden acompanyar, jugant també a mesclar diferents pistes d'àudio que acompanyen el que veiem.

Podem usar qualsevol programa d'edició de vídeo, ja que utilitzarem eines molt bàsiques, només necessitem retallar els clips d'àudio i vídeo per a muntar una peça darrere de l'altra, (encara que si volem introduir elements més sofisticats, podem fer-ho).

QUÈ APRENDREM?

Perquè la peça final que volem muntar responga a les nostres expectatives, haurem de treballar en l'aprenentatge de l'ús de l'eina d'edició **(CD-CMCT)**, però també haurem de saber generar un bon pla de treball que preveja totes les fases i que siga consensuat amb el grup **(SIEE)**.

D'altra banda, en tindre com a tema de reflexió el territori, és fonamental que observem atentament com habiten el paisatge altres persones, quins són els seus costums i necessitats, per a poder reflectir tota aquesta diversitat en la nostra simfonia **(CSC - CEC)**, així com per a treballar els codis de comunicació perquè el nostre missatge siga entés per qui reba la nostra simfonia **(CCLI)**.

Què pot aportar una proposta com aquesta a l'assignatura de Filosofia?

El repte de realitzar una simfonia urbana sobre la nostra pròpia ciutat, el lloc que habitem quotidianament i sobre el qual rares vegades ens fem preguntes, suposa confrontar-nos a una observació de l'ordre i els ritmes socials que organitzen les nostres vides i les dels qui ens envolten.

Des de l'assignatura de Filosofia es poden agafar moltes de les grans preguntes d'aquesta disciplina per a usar-les com a claus d'observació que ens ajudaran a captar les imatges de la ciutat per al nostre vídeo i ens ensenyaran a expressar raonaments complexos des d'un llenguatge creatiu que ens permet crear lectures poètiques del fet quotidià.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Paul Strand - *Manhatta*
- Walther Ruttmann - *Berlín: Simfonia D'una Ciutat*

FITXA 8 - RECOL·LECCIÓ D'OBJECTES / CREACIÓ D'UN ARXIU

QUÈ PROPOSEM?

El paisatge urbà està compost d'una infinitat d'elements, alguns són naturals i orgànics, altres artificials, i tots ens parlen d'una temporalitat. Alguns estan incrustats de manera quasi indeleble, d'altres són xicotets fragments que una vegada que compleixen el seu cicle es converteixen en una peça destinada a desaparèixer.

En caminar ens trobem amb tota mena d'objectes que ens parlen d'un lloc i de com ha sigut viscut, es tracta d'elements que el caminant pot recollir a manera de souvenir o testimoniatge, per a generar un breu arxiu que conté la història del lloc. Les plantes, llavors, restes metàl·liques, pedres, un embolcall oblidat... es converteixen així en pistes de com es construeix la nostra ciutat.

COM HO FEM?

Quines històries ens conten els objectes del paisatge urbà? Com acumulen memòria els objectes? Com podem construir narratives a partir d'aquests?

El pas del temps va conformant el paisatge de les nostres ciutats i va depositant noves capes sobre les anteriors a la manera d'estrats arqueològics. Però aquestes capes mai tenen la capacitat de tapar per complet l'anterior, sempre hi ha alguna cosa que es desprén, encara que siga un fragment xicotet, per a parlar de la seua memòria. Per exemple, passa a Madrid, que en alguns dels parcs construïts sobre runams, de tant en tant emergeixen aquestes restes entre la vegetació per a recordar-nos que segueixen ací.

Així ocorre també amb els usos que fem de la ciutat i, amb les nostres maneres d'habitar-la, arriben noves maneres de fer les coses, però les prèvies continuen en les nostres llars i les nostres memòries, i ens ajuden a viatjar a altres moments per a reflexionar sobre els coneixements que atresoren. Per exemple, el braser

que ara penja de la paret a la casa familiar ens recorda que hi va haver un temps en què la calor del carbó i el de la tertúlia familiar s'unien al voltant d'una taula braser.

Durant les nostres exploracions del territori hem de parar atenció al paisatge i fixar-nos no solament en els seus grans elements sinó també en els ínfims, per a també poder interrogar-los, perquè ens portaran una informació diferent.

Així, si caminem per un solar i trobem fusta cremada, sabrem que algú ha fet foc ací, la qual cosa ens donarà la pista de què es tracta d'un lloc de reunió informal.

Arreplegar aquests objectes ens ajudarà a anar generant un arxiu material d'aprenentatges sobre el territori al qual podem tornar al llarg del nostre procés d'indagació, però també són materials que podrem usar quan posem en marxa el nostre recorregut per a donar suport a les qüestions que volem comunicar.

Si recol·lectem objectes en les nostres exploracions, ens resultarà de molta ajuda tindre bossetes en les quals puguem posar una etiqueta que descriga breument les coses que anirem arreplegant en el camí i el lloc de recol·lecció.

QUÈ APRENDREM?

Treballar amb objectes trobats com a font d'informació ens ensenya a plantejar-nos les preguntes adequades i aprenem a qüestionar-nos les vies tradicionals d'aprenentatge per a adonar-nos que en la nostra vida quotidiana hi ha moltíssima informació que podem extraure **(CAA)**.

En el nostre procés trobarem objectes que ens parlaran de persones molt diverses, de diferents moments i cultures, diferents maneres de relacionar-se, etc **(CEC)**. Aquesta recollida i anàlisi ens ajudarà a aprofundir en una cultura visual marcada per la diver-

sitat de fonts, la qual cosa ens permetrà empatitzar amb altres agents del nostre territori **(CEC)**.

Què pot aportar una proposta com aquesta a l'assignatura de Valors Ètics?

Una de les preocupacions centrals de la nostra societat és com dirigir-nos cap a formes més sostenibles de vida que siguin compatibles amb la cura del planeta. En aquest sentit, pots proposar als alumnes que realitzin exploracions en les quals posen el focus en aquest tema i arrepleguen evidències de la manera que tenim de bregar amb això en l'actualitat.

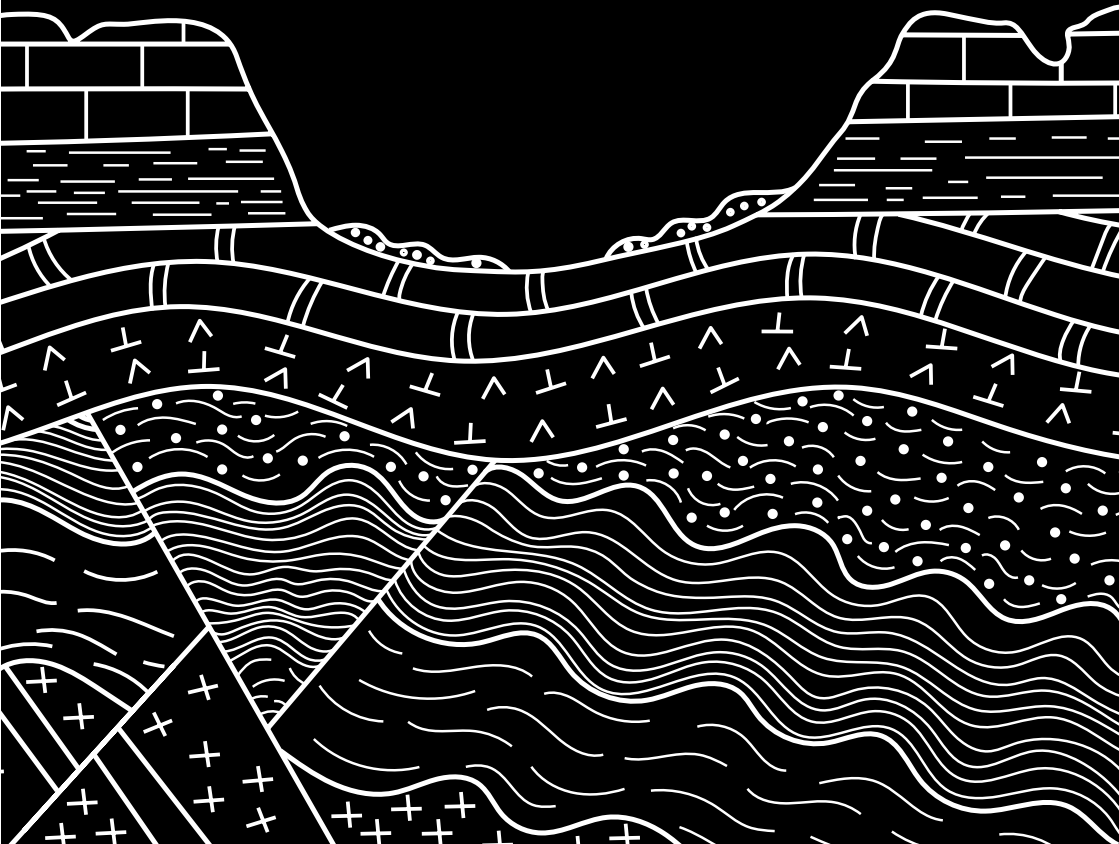
Amb els materials recollits podem generar un "Arxiu antisostenible" i treballar a partir dels seus materials en diverses dinàmiques que ens ajuden a imaginar alternatives que podem començar a implementar des de les nostres pròpies llars i hàbits de consum.

PROJECTES ARTÍSTICS RELACIONATS

- Francis Alÿs - *The Collector*

3

**FITXES DE
PROJECTES ARTÍSTICS**

ASPECTE LÚDIC · COCREACIÓ · COLLAGE · CREACIÓ
 DE SITUACIONS · CULTURA POPULAR · DERIVA · EI-
 NES VIRTUALS · EL COS COM A EINA DE CREACIÓ ·
 EL PROCÉS PER DAMUNT DE L'OBJECTE · ENCREUA-
 MENT ENTRE REALITAT I FICCIÓ · INTERVENCIÓ EN
 L'ESPAI · L'ESPAI LÚDIC · MAPATGE · MARCA, PETJADA
 · *PERFORMANCE* · REAPROPIACIÓ · RECOL·LECCIÓ ·
 RELECTURA · SUPERPOSICIÓ DE NARRACIONS · ÚS
 D'INSTRUCCIONS · ÚS DE DISPOSITIUS TECNOLÒ-
 GICS · ÚS DE L'ATZAR · ASPECTE LÚDIC · COCREA-
 CIÓ · COLLAGE · CREACIÓ DE SITUACIONS · CULTURA
 POPULAR · DERIVA · EINES VIRTUALS · EL COS COM
 A EINA DE CREACIÓ · EL PROCÉS PER DAMUNT DE
 L'OBJECTE · ENCREUAMENT ENTRE REALITAT I FICCIÓ
 · INTERVENCIÓ EN L'ESPAI · L'ESPAI LÚDIC · MAPATGE
 · MARCA, PETJADA · *PERFORMANCE* · REAPROPIA-
 CIÓ · RECOL·LECCIÓ · RELECTURA · SUPERPOSICIÓ DE
 NARRACIONS · ÚS D'INSTRUCCIONS · ÚS DE DISPO-
 SITIUS TECNOLÒGICS · ÚS DE L'ATZAR · REAPROPIA-
 CIÓ · RECOL·LECCIÓ · RELECTURA · SUPERPOSICIÓ DE
 NARRACIONS · ÚS D'INSTRUCCIONS · ÚS DE DISPOSI-
 TIUS TECNOLÒGICS · ÚS DE L'ATZAR · ASPECTE LÚDIC
 · COCREACIÓ · COLLAGE · CREACIÓ DE SITUACIONS
 · CULTURA POPULAR · DERIVA · EINES VIRTUALS · EL
 COS COM A EINA DE CREACIÓ · EL PROCÉS PER DA-
 MUNT DE L'OBJECTE · ENCREUAMENT ENTRE REALI-
 TAT I FICCIÓ · INTERVENCIÓ EN L'ESPAI · L'ESPAI LÚ-
 DIC · MAPATGE · MARCA, PETJADA · *PERFORMANCE*
 · REAPROPIACIÓ · RECOL·LECCIÓ ASPECTE LÚDIC ·
 COCREACIÓ · COLLAGE · CREACIÓ DE SITUACIONS
 · CULTURA POPULAR · DERIVA · EINES VIRTUALS ·
 EL COS COM A EINA DE CREACIÓ · EL PROCÉS PER
 DAMUNT DE L'OBJECTE · ENCREUAMENT ENTRE REA-
 LITAT I FICCIÓ · INTERVENCIÓ EN L'ESPAI · L'ESPAI
 LÚDIC · MAPATGE · MARCA, PETJADA · *PERFORMAN-
 CE* · REAPROPIACIÓ · RECOL·LECCIÓ · RELECTURA

CHICO TRÓPICO - PUEBLO INTERIOR

PRESENTACIÓ DELS ARTISTES

El col·lectiu Chico-Trópico (Madrid, 2010) va nèixer com un festival, que va ser celebrat a Casa de América, i es va posicionar com a pioner en la difusió de la psicodèlia llatinoamericana i els nous sons tropicals a Madrid. A partir d'aquesta experiència van fer el salt a ampliar les seues propostes i es van convertir en el que ells denominen una centraleta d'accions artístiques vinculades amb el so i la música.

Les seues accions se centren principalment en dues àrees: d'una banda, són programadors i comissaris de formats innovadors relacionats amb *l'underground* iberoamericà; d'una altra, des de la seua faceta com a músics i DJ, formadors i *performers*, despleguen accions sempre mogudes per l'experimentació, l'humor i el desafiament constant al concepte de música popular i folklore.

En aquesta línia, al llarg de la seua trajectòria han desenvolupat una gran varietat de projectes, que van des de tallers sonors a xous experimentals per a xiquets, autoedició de fanzins, programes radiofònics, performances de carrer o iniciatives de dinamització de barri. D'entre tots aquests destaca *La C.O.S.A.*, un projecte de creació comunitària que pren com a espai una caravana transformada en estudi d'enregistrament ambulant.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA PUEBLO INTERIOR, 2021

Entre març i maig de 2020, els nostres hàbits de vida van canviar radicalment, a causa de la pandèmia i el confinament. En aquest context, Chico-Trópico es pregunta: quin és el folklore d'un poble confinat? Per a donar resposta a aquesta qüestió, decideix posar en marxa un procés de creació comunitària a través d'un poble virtual que done cabuda a totes les expressions de les persones que viuen confinades en aqueix moment.

Aquest lloc pren la forma d'un llenç en blanc, gràcies a un document compartit en una plataforma digital, que funciona com a espai de trobada. D'aquesta manera, seran els mateixos habitants, els encarregats d'anar dotant-lo de vida per mitjà de jocs i dinàmiques amb els quals es genera un folklore propi; però també mitjançant un cos d'objectes, sons, rituals i relats que fan reflexionar sobre el concepte mateix de poble i les implicacions simbòliques que tenen els seus diferents espais.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

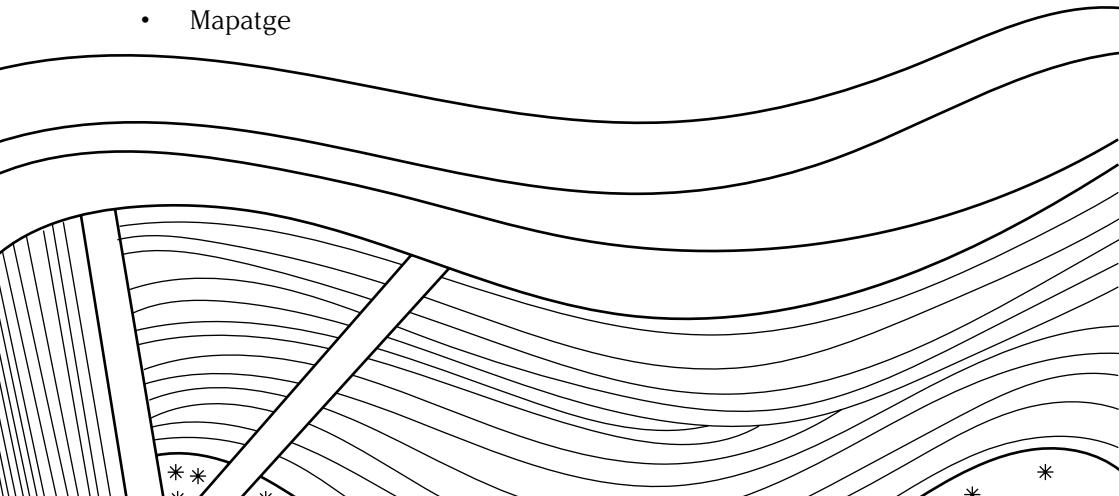
Recuperació de l'espai públic - *Pueblo Interior* es configura a través d'una sèrie d'espais dels quals la ciutadania, convocada a través de la virtualitat, ha d'apropiar-se. Això s'aconsegueix dotant-los de significats i continguts compartits, que emulen els processos històrics de construcció identitària.

Allò popular i allò col·lectiu - Enfront dels coneixements i disciplines recolzats pel món acadèmic, aquest projecte posa en valor tota una sèrie de sabers que parteixen de l'àmbit popular i les experiències compartides, que situen en el centre aquestes qüestions com a generadores d'una identitat col·lectiva.

La virtualitat com a territori - El context del confinament semblava deixar la ciutat a un costat, a l'exterior de les cases. No obstant això, al mateix temps, tant l'espai com l'esfera pública es van convertir en un tema central de reflexió. La virtualitat va cobrar així una nova rellevància com a espai de trobada, reflexió i incidència política.

ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Encreuament entre realitat i ficció
- Cultura popular
- Eines virtuals
- Mapatge

PLANTACIÓN DE LA MEMORIA - DE VOZ EN VOZ

PRESENTACIÓ DELS ARTISTES

Plantación de la memoria: una bitácora de Vicálvaro (Madrid, 2019) és un projecte desenvolupat per l'equip artístic format per Jana Pacheco, Diego Sabanés i David Carrasco dins d'"Imagina Madrid", programa coordinat per Intermediae Matadero, per a la transformació de nou espais de Madrid a partir d'intervencions d'art públic i comunitari.

Prenent com a punt de partida la plaça de les Brigadas Internacionales, l'equip artístic va identificar fractures tant en la seua configuració urbanística com social, i va plantejar un procés de creació comunitària en el qual va ser fonamental l'acostament i la col·laboració amb diverses entitats, col·lectius i associacions veïnals de Vicálvaro.

El projecte es va centrar en la recopilació i relectura artística de la memòria recent dels seus habitants i va prendre múltiples formes: un estudi i proposta de reorganització dels elements de la plaça; una *performance*; una instal·lació artística als carrers, composta per una sèrie de telèfons des dels quals es podia escoltar l'arxiu sonor de les *Píldoras de la memoria* en el lloc físic en el qual estaven situades; i el projecte *De voz en voz*, inspirat en aqueixos arxius i aquest procés per a donar lloc a unes dramatúrgies que van ser recollides en un llibre i representades en una obra de teatre caminada.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA *DE VOZ EN VOZ*, 2019

Com a tancament del treball en el territori es va proposar la producció de l'obra de teatre caminada *De voz en voz*, en la creació de la qual van col·laborar l'equip artístic de *Plantación de la Memoria*, un grup de dramaturgs, actors/actrius i el col·lectiu La Liminal.

En aquesta peça, es van recórrer els carrers del barri en una ruta dissenyada a través de les *Píldoras de la memoria* i els extractes

d'algunes de les peces teatrals que havien nascut inspirades pel procés. Al llarg del passeig, aquests materials es van anar connectant amb el paisatge urbà i les petjades del seu passat, però també amb el present, a través de l'estimulació sensorial: sons, olors, sensacions... Així, es va buscar connectar les memòries individuals amb les col·lectives, en un exercici de reapropiació de l'espai públic que proposa una reflexió sobre el valor de la memòria d'un lloc i les estratègies per a conservar-la.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

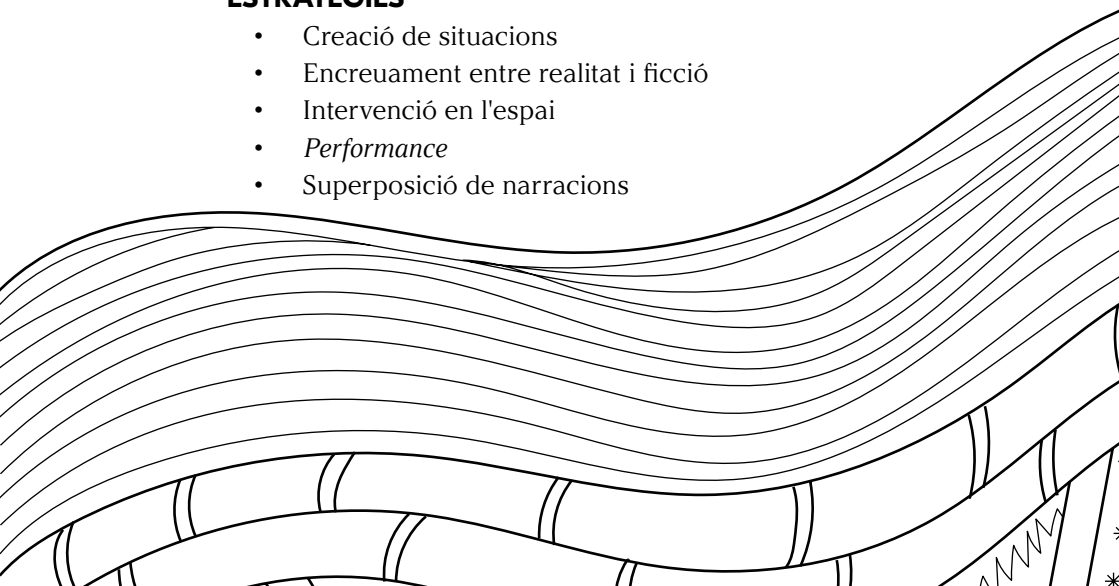
Memòria i espai urbà - Aquest projecte posa en valor la memòria del lloc a través de diverses accions, recurrent les petjades del paisatge que ens parlen del seu passat rural, els monuments que fixen una història singular; i, al mateix temps, atenent els espais commemoratius alternatius i processos subtils que passen per l'aspecte sensorial.

Intervenció artística com a generadora de relacions - La plaça de les Brigadas Internacionales és un espai carregat amb múltiples capes d'història i memòria, però també un lloc fragmentat, on els seus habitants tenen dificultats per a conviure. La intervenció artística busca recuperar el seu potencial com a lloc de trobada i de memòries compartides.

L'aspecte sensorial - Aquesta dimensió juga un paper fonamental per a despertar els records col·lectius: instal·lacions sonores que connecten diferents llocs del recorregut, olors que ens traslladen al passat rural, i fins i tot, l'ús de la música per a animar a viatjar, no sols cap a un moment de la història sinó també de la biografia personal.

ESTRATÈGIES

- Creació de situacions
- Encreuament entre realitat i ficció
- Intervenció en l'espai
- *Performance*
- Superposició de narracions

FRANCIS ALÿS - *THE GREEN LINE*

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Després de formar-se com a arquitecte a Bèlgica, Francis Alÿs (Anvers, 1956) decideix dedicar-se a l'art i s'estableix a Mèxic, on realitza algunes de les seues creacions. En la seua obra es creuen tant disciplines (des de l'art fins a les ciències socials) com tècniques artístiques (la pintura, el dibuix, la performance...), sent primordial el treball des de l'acció directa i la creació de situacions que sol documentar a través de fotografies o vídeos. En aquestes obres, les accions són executades, bé per l'artista bé per altres persones, les quals arriben a organitzar a vegades esdeveniments artístics multitudinaris.

Un dels focus del treball d'Alÿs és el territori i les tensions que el travessen a diferents nivells, social, cultural, econòmic, polític, etc., qüestions que aborda amb una mirada poètica. I aqueixa trobada d'interessos, entre la dimensió territorial i el desenvolupament de les seues obres en diàleg amb el context i l'acció directa, l'han portat a considerar el fet de caminar com a estratègia principal de la seua pràctica artística i també a entendre la ciutat com a espai i material de creació. Al llarg de la seua trajectòria ha realitzat diferents tipus de caminades en llocs com ara Ciutat de Mèxic, São Paulo, Nova York o Londres.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

THE GREEN LINE, 2004

En aquesta acció, l'artista recrea un projecte de 1996 titulat *The Leak*, que el va portar a caminar amb una llauna de pintura blava foradada amb la qual va anar marcant el seu desplaçament per São Paulo. En *The Green Line*, Alÿs torna a utilitzar una llauna de pintura i la idea del rastre, recurrent Jerusalem en una caminada que es carrega de connotacions polítiques.

L'artista segueix en la seua ruta la frontera de l'armistici que va ser dibuixada en un mapa pel polític i militar Moshé Dayán, a la fi de la

guerra entre Israel i Jordània en 1948. La va fer amb un llapis verd, un detall que fa anomenar aqueixa frontera com la Línia Verda i que determina el color de la pintura que utilitza Alÿs. Així, amb els seus passos i la pintura, l'artista fa visible un traçat de caràcter geopolític que representa una història marcada pel conflicte.

Després de realitzar aquesta caminada, Alÿs va convidar a comentar la seua acció a diferents figures d'Israel i Palestina, que provenien de mons com l'arquitectura, l'activisme, l'antropologia o el periodisme, buscant activar una reflexió sobre el potencial polític que pot tindre una acció poètica com aquesta.

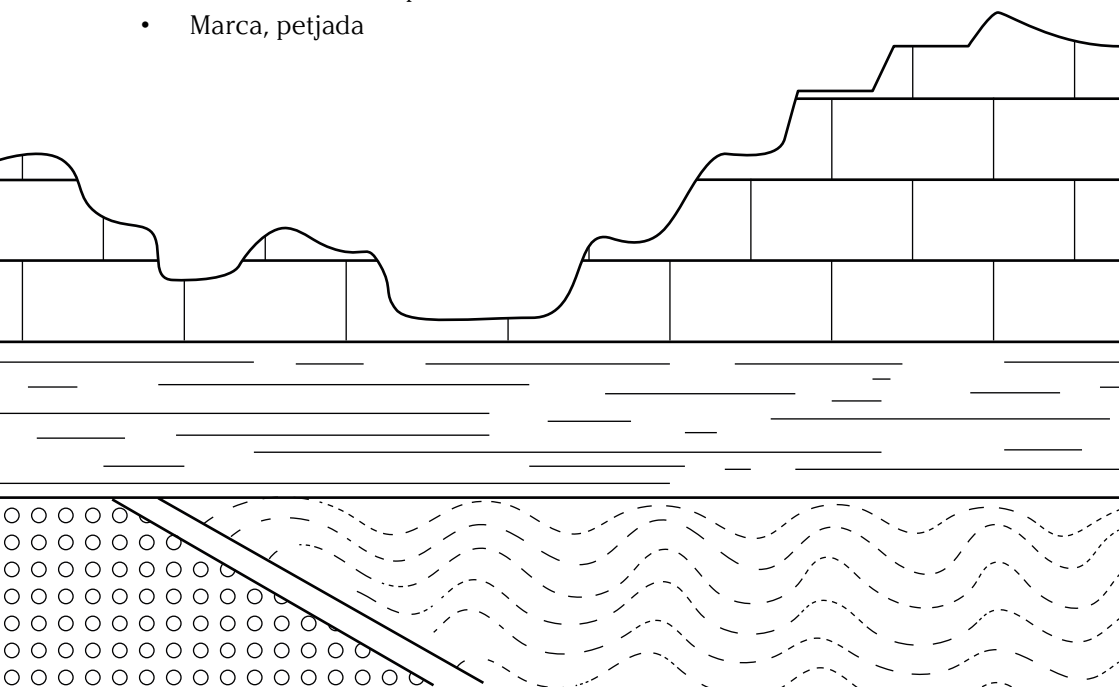
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

L'encreuament d'art i vida - En prendre una llauna de pintura, foradar-la, i deixar que el seu contingut es vessi, Alÿs fa ús de la tècnica utilitzada per Jackson Pollock per a crear els seus quadres. Però ací el traç pictòric transcendeix l'espai delimitat de l'art per a saltar al món real: el llenç es converteix en el territori, el pinzell és el cos mateix de l'artista i l'acte de pintar es realitza a través dels passos, en una acció carregada de significacions de transcendència política.

Les fronteres - Alÿs aborda en molts dels seus treballs el tema fronterer, i, amb aquesta acció, planteja una reflexió sobre la noció de frontera a diferents nivells: entre territoris, des de la seua dimensió política, entre allò local i global, entre la representació i l'abstracció, el conflicte i la solució, l'art i la vida.

ESTRATÈGIES

- El cos com a eina de creació
- El procés per damunt de l'objecte
- Intervenció en l'espai
- Marca, petjada

GUY DEBORD - *THE NAKED CITY*

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

El pensament del filòsof, escriptor i cineasta Guy Debord (París, 1931, Bellevue-la-Montagne, 1994) es forja al París dels 50, un moment marcat pel desencantament, la falta d'esperança en el futur i el pensament existencialista.

El seu treball se centra en la crítica d'allò que anomena "La societat de l'espectacle", aquella en la qual les persones estan alienades pels imperatius del capitalisme i on les maneres de vida han sigut dominades pels missatges de la publicitat i els mitjans de comunicació de masses. Davant això, Debord considera que la ciutat, com a escenari de la vida moderna, és el lloc principal on hem de rebel·lar-nos davant les imposicions del capital i les seues lògiques.

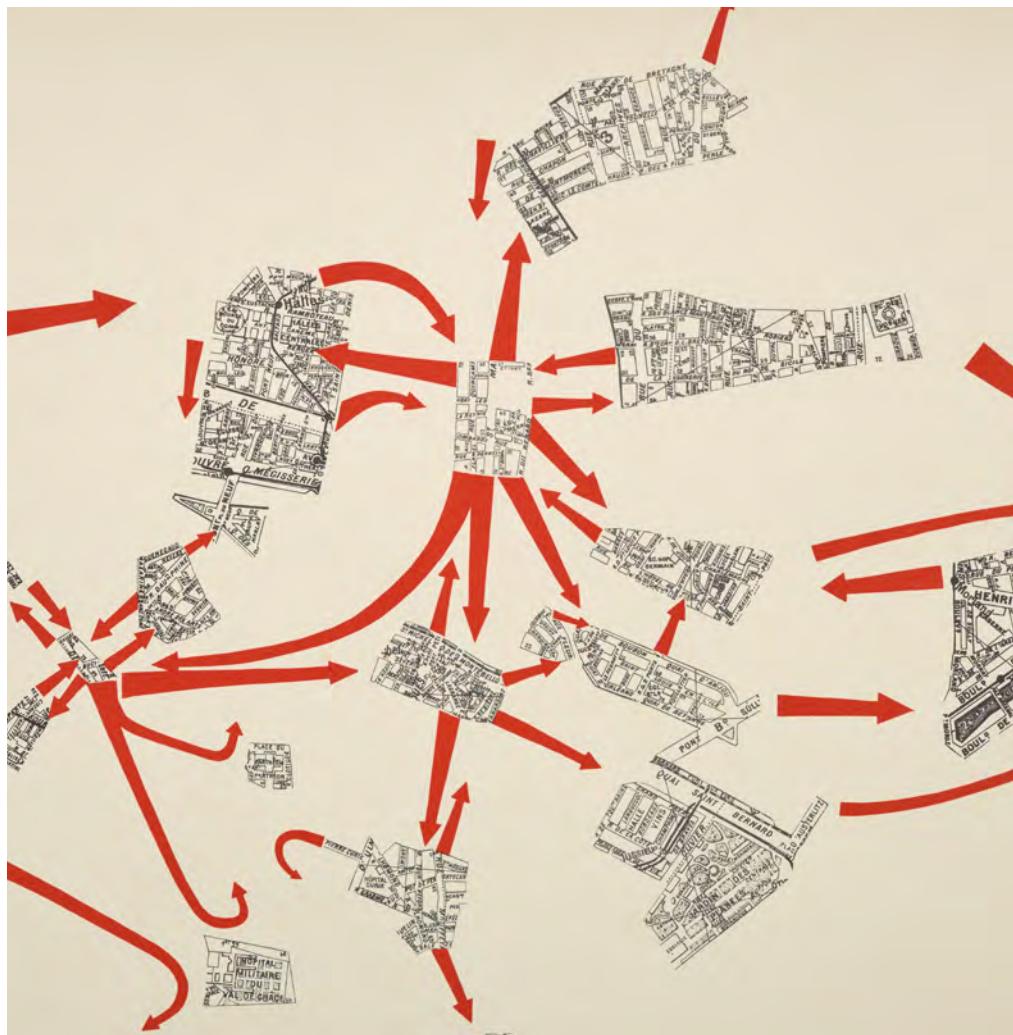
En 1957 funda la Internacional Situacionista, que desenvoluparà una sèrie de conceptes i tàctiques per a desplegar altres maneres d'experimentar l'espai urbà, mitjançant la generació de situacions alternatives basades en l'àmbit lúdic. Totes aquestes estaran travessades per la noció de la psicogeografia, una lectura del territori que investiga els efectes psíquics que aquest produeix en les persones. Per a explorar la ciutat des d'aquesta dimensió desenvolupen l'estratègia de la deriva, una exploració espacial sense rumb que s'orienta des de l'atzar i els desitjos dels qui caminen.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA *THE NAKED CITY*, 1957

Aquest mapa juga amb un element agafat del circuit turístic per a proposar una lectura alternativa de París basada en els principis de la psicogeografia. El que trobem ací és una París trencada en trossos, composta per illes, o unitats urbanes, que suren en el buit i es connecten a través de fletxes amb les quals s'evoquen els moviments erràtics d'una deriva. Aquest mapa no busca orientar-nos, sinó perdre'ns per la ciutat. No és una representació a l'ús,

sinó el registre d'una experiència personal, la formalització d'una proposta de deriva que convida el participant a obrir-se a altres possibilitats de descobriment, des de l'atzarós i inesperat.

Anteriorment, Debord ja havia experimentat amb aquesta mena de cartografies, per exemple, en la *Guía Psicogeogràfica de París*. Discurso sobre las pasiones del amor o en la seua col·laboració amb l'Asger Jorn en el llibre *Metagrafías*.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

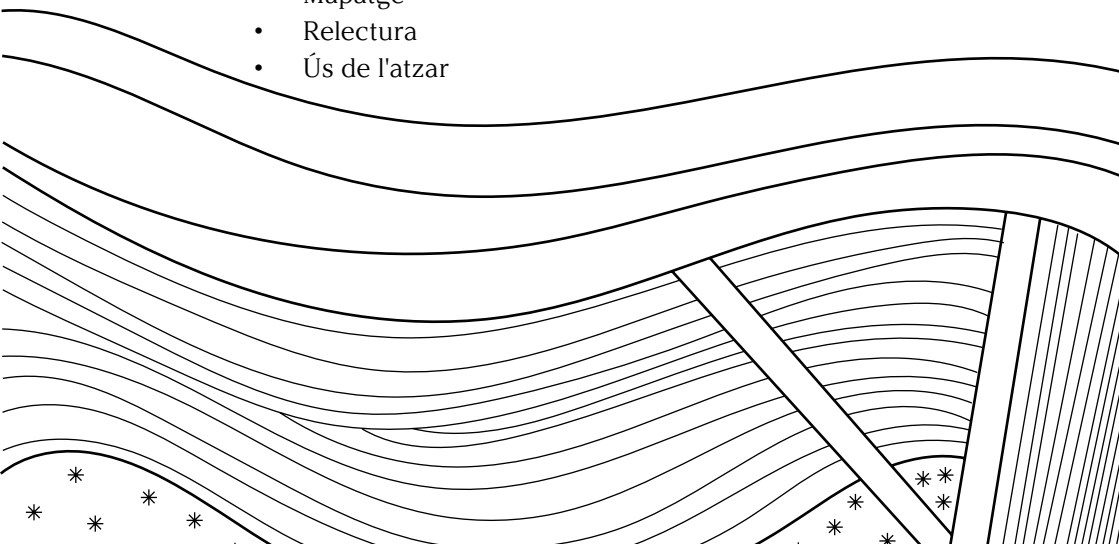
El potencial del joc per a rebel·lar-se a l'imposat - El disseny de la ciutat respon a unes lògiques de productivitat, control i eficiència, que deixen de costat la dimensió humana. Sentir la ciutat a través de la deriva permet obrir-nos a altres maneres de viure-la, des de la creativitat i l'experimentació lúdica.

Altres cartografies - Aquesta obra qüestiona les representacions tradicionals de l'espai i els seus codis, i ens ofereix una manera de registre alternatiu per a reflectir l'experiència subjectiva de l'espai.

El Détournement o desviament. Amb aquest mapa, Debord està utilitzant una de les estratègies fonamentals dels situacionistes, el Détournement. Es tracta de l'apropiació d'un element o canal de la cultura de masses, en aquest cas el mapa turístic, per a donar-li un gir en el seu significat incorporant missatges subversius.

ESTRATEGIAS

- *Collage*
- Creació de situacions
- Deriva
- Aspecte lúdic
- Mapatge
- Relectura
- Ús de l'atzar

HAMISH FULTON - CHO OYU, TIBET, 2000

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Hamish Fulton (Londres, 1946) és un artista del *Land Art* que, després de l'experiència d'una caminada per Anglaterra en 1973, va decidir centrar el seu treball en la pràctica de caminar, així que, per damunt de tot, es defineix com un artista caminant, que crea des del moviment. Després dels seus recorreguts, materialitza la seua obra a través de diferents llenguatges, com l'escultura, la fotografia, el dibuix o el text, i tradueix visualment allò viscut durant les caminades.

Fulton entén el fet de caminar com una forma ritual d'acostar-se al paisatge, una peregrinació plantejada com a trobada meditativa d'escolta profunda de l'entorn, que permet alhora contemplar, explorar i integrar-se en un lloc per a extraure d'ací un coneixement capaç de transformar la manera de veure, entendre i estar en el món.

Realitza la major part dels seus recorreguts en solitari, però també ha organitzat, des de 1971, caminades grupals per tot el món, moltes d'aquestes a Espanya. Totes aquestes propostes orbiten sempre entorn de dos plantejaments centrals: la trobada amb la naturalesa i l'ús de caminar conscient com a enfrontament als ritmes que imposa la vida moderna. Per a Fulton, caminar és una manera de desplaçar-se, un mitjà de protesta, una manera de connectar comunitats i una via cap a l'espiritualitat.

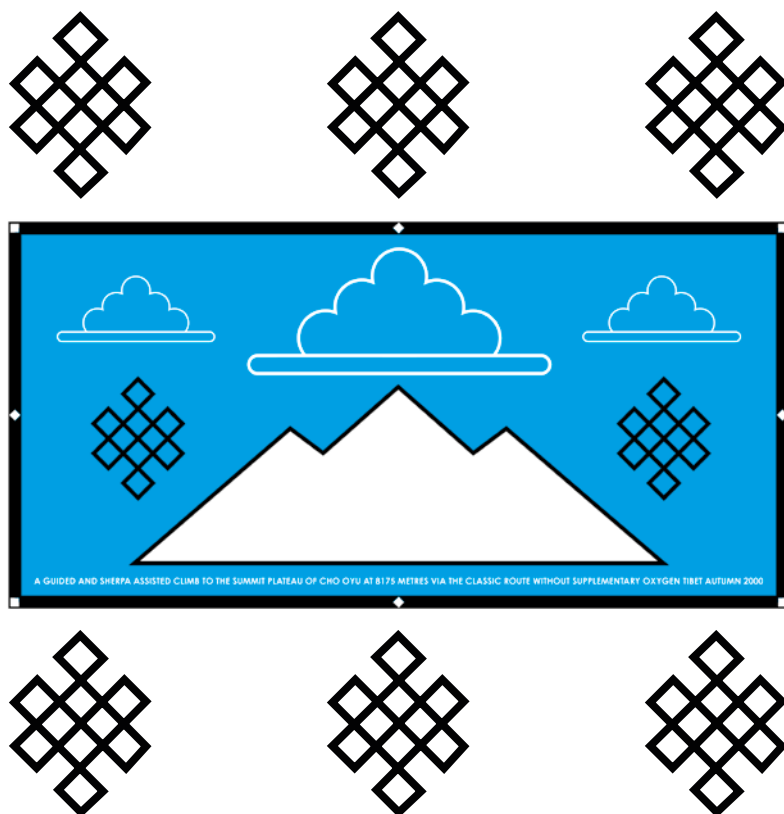
PRESENTACIÓ DE L'OBRA

CHO OYU, TIBET, 2000 (2000)

La cerca de la trobada amb la naturalesa en estat pur ha portat Fulton a acostar-se al muntanyisme i a emprendre diverses expedicions a llocs com els Andes o l'Himàlaia. L'any 2000 va culminar la muntanya Cho Oyu, al Tibet, una regió en la qual ha realitzat nombrosos projectes, motivats no sols per l'interès en el seu pai-

satge, sinó també per la seua conscienciació sobre les problemàtiques polítiques del lloc.

Moltes de les imatges creades per a les seues exposicions es presenten en vinils de gran format que evoquen les tanques publicitàries, usant els gràfics comercials i els codis visuals de la senyalística per a expressar la seua trobada amb la naturalesa d'una forma sorprenent, perquè experiències d'una dimensió mística són traduïdes a través de la fredor del llenguatge publicitari. En aquest projecte, Cho Oyu és representat a través de les formes del paisatge i dels elements més cridaners per a l'artista, que converteixen les muntanyes, el sol o la lluna en formes geomètriques entre les quals figura el símbol de bona sort que sol trobar-se a les cases tibetanes.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

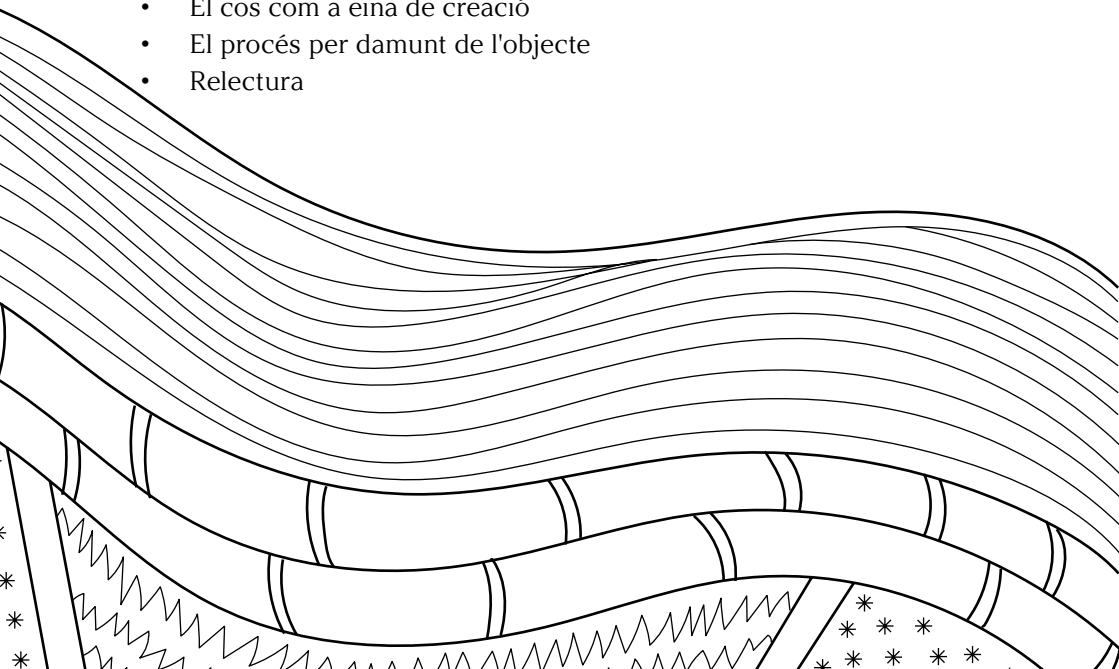
Cartografia poètica - Els treballs que presenta Fulton en la galeria fan referència a les seues experiències a través del que podríem dir “poesia geogràfica”. En aquests utilitza diferents recursos gràfics per a representar el territori de manera subjectiva, recollint aspectes com les seues sensacions; dades com les distàncies recorregudes; el temps emprat, o accions realitzades al llarg del camí.

Respecte per la naturalesa - Fulton busca submergir-se en la naturalesa no contaminada, fondre's amb llocs que no han sigut alterats per l'acció humana. El seu acostament a l'entorn està basat en les idees de l'ecologia i des de les seues obres promou el respecte per la naturalesa i la preservació del medi ambient.

El cos com a eina de coneixement - El focus de l'artista per plasmar el territori, des del filtre de l'experiència personal, reivindica el cos com a principal canal per a conèixer el món que ens envolta.

ESTRATÈGIES

- El cos com a eina de creació
- El procés per damunt de l'objecte
- Relectura

JANET CARDIFF & GEORGE BURES MILLER - ALTER BAHNHOF VIDEOWALK

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

El treball de Janet Cardiff (Ontario, 1957) i Georges Bures Miller (Vegreville, 1960) es desenvolupa en l'encreuament entre l'espai físic i el sonor, des de l'experiència que figura en contextos específics. Els seus projectes ofereixen lectures espacials que es despleguen en diverses direccions, ja que el seu joc amb l'àmbit sonor introdueix en el paisatge real noves capes significants, que obrin una multiplicitat d'interpretacions i busquen generar xocs i divergències entre allò que es coneix, pensa i experimenta des del cos situat en el lloc i allò que es narra des del sonor. Les seues propostes solen prendre la forma de recorreguts sonors que s'apropien del format de l'audioguia amb la introducció d'un contingut artístic. El caràcter immaterial d'aquests treballs, plantejats com una proposta d'acció, fa que la participació de les persones assistents siga fonamental per a completar l'obra.

En els seus recorreguts, juguen amb la narració a través de la veu, introduint sons i música, per a establir una intimitat que col·loca als qui participen en un espai entre l'íntim o privat i allò públic. El seu joc entre la ficció i la descripció del paisatge trenca les barres entre allò real i l'imaginat, la veritat i l'oníric, per a posar en qüestió tots dos terrenys.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

ALTER BAHNHOF VIDEOWALK, 2012

Aquest recorregut va ser comissionat per la Documenta 13 de Kassel i es va realitzar en l'antiga estació de tren de la ciutat. En aquesta ocasió, els artistes utilitzen un iPod per a dirigir als qui participen per l'estació amb indicacions sonores mentre observen un vídeo en el dispositiu que ha de ser superposat al paisatge real. Els vídeos van ser realitzats en aqueixos mateixos espais que emulen el punt de vista de qui participa, però mostren un altre moment, persones i accions. Així, la pantalla es converteix alhora

en una porta a una altra dimensió i en un ancoratge directe amb el lloc, la qual cosa dona una major vivor a allò relatat i aconseguix una desconcertant fusió entre realitats, que travessa temps i experiències.

Des dels seus primers recorreguts en els anys 80, Cardiff & Bures Miller han pres la tecnologia com a base del seu treball, i al llarg del temps han anat realitzant projectes més sofisticats fins a arribar a produir instal·lacions multimèdia.

Janet Cardiff y George Bures Miller

Alter Bahnhof Video Walk, 2012

Video Walk

Duración: 26 minutos

Producido para dOCUMENTA (13), Kassel Alemania.

© Janet Cardiff and George Bures Miller; Cortesía de los artistas y Lurhing Augustine, Nueva York.

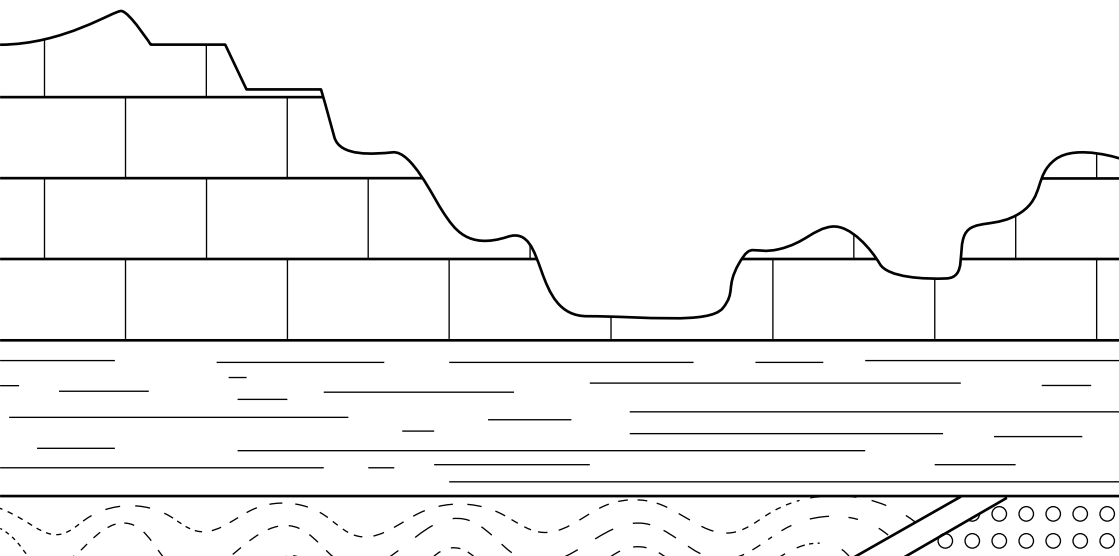
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

El paisatge sonor - En el nostre acostament al món, la visió se'ns ha imposat com el canal privilegiat i això ha vetlat el valor i la consciència dels nostres altres sentits. Amb el seu treball, Janet Cardiff i George Buren Miller posen l'espai sonor en primer pla, fent ús de l'oralitat, les textures i qualitats d'aquesta dimensió, i el reivindiquen com una via de coneixement, experimentació i creació artística.

L'encreuament entre la realitat i la ficció - L'espai sonor és un territori en si mateix, i permet generar altres paisatges que per la seua condició immaterial poden superposar-se a uns altres. Des del so i el vídeo, els artistes busquen alterar la nostra percepció de l'espai físic i obrir entorns que acullen lectures i realitats paral·leles, entre la realitat, la imaginació, allò poètic, allò possible...

ESTRATÈGIES

- Creació de situacions
- Encreuament entre realitat i ficció
- Eines virtuals
- Relectura
- Superposició de narracions
- Ús de dispositius tecnològics

JENNY ODELL - TRAVEL BY APPROXIMATION: A VIRTUAL ROAD TRIP

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Jenny Odell (San Francisco, 1987) desenvolupa la seua pràctica entre la producció artística i l'escriptura. Les seues principals eines de treball són les plataformes que ofereix Internet, de les quals extrau el material amb el qual compon els seus projectes. Odell s'apropia de tota mena d'imatges, textos i informacions, els recopila, analitza, manipula, reorganitza i juga amb les possibilitats de visualització que ofereixen les noves tecnologies. Amb tot, reflexiona sobre les nostres maneres de viure en l'era digital i de relacionar-nos amb el nostre entorn, en un moment en el qual les fronteres entre les realitats, física, virtual, fictícia, cada vegada estan més desdibuixades.

Els seus treballs assenyalen com l'ús d'aquestes noves fonts d'informació ha sigut integrat en la nostra vida quotidiana i com ha adquirit un paper protagonista a l'hora d'elaborar les nostres visions de l'espai, imaginaris col·lectius, maneres d'entendre altres persones i cultures i, fins i tot, de modelar la nostra pròpia identitat. També reclama la necessitat de revisar aquests canals de manera crítica, perquè el que se'ns ofereix com una representació del nostre entorn, mecanitzada i objectiva, és, en realitat, una visió esbiaixada del món intercedida pels interessos de les grans corporacions que estan darrere d'aqueixes plataformes.

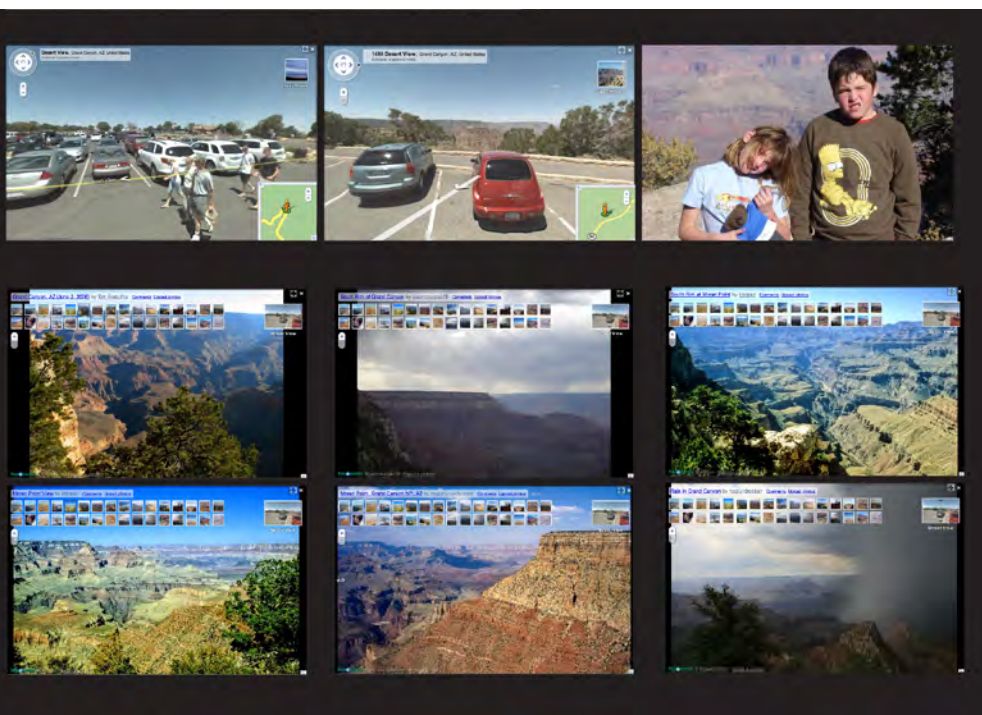
PRESENTACIÓ DE L'OBRA

TRAVEL BY APPROXIMATION: A VIRTUAL ROAD TRIP, 2010

Odell ha aplicat en diverses ocasions una intenció artística a *Google Maps*, per a generar projectes que reflexionen sobre el territori i la seua representació en l'entorn virtual. Aquesta aplicació li va permetre embarcar-se al llarg d'un any en un gran viatge pels Estats Units sense eixir de la seua casa. Però no sols es va moure transitant les visualitzacions espacials que ofereix *Google Street View*, també va emprar altres fonts que ens acosten a l'experièn-

cia del viatge en internet: bancs d'imatges, com *Flickr*; llocs de ressenyes, com *Yelp* o *Tripadvisor*; recorreguts per monuments, hotels, etc.

Com a premissa del projecte, el viatge plantejat havia de ser factible de manera real, en els seus temps de desplaçament, distàncies i altres qüestions logístiques. Les fotografies recaptades en Internet van ser retocades digitalment per a inserir la imatge de l'artista mateix i generar així una narrativa del seu periple virtual. D'aquesta manera, Odell aconsegueix moure's per un espai intermedi, entre l'espai virtual i el real, perquè, si bé viatja per llocs no tangibles, el fet de canalitzar-los a través de la seua pròpia experiència li permet tindre impressions i sentiments tan reals com els que podria haver tingut en un viatge físic, i que també van deixar una petjada real en la seua memòria.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

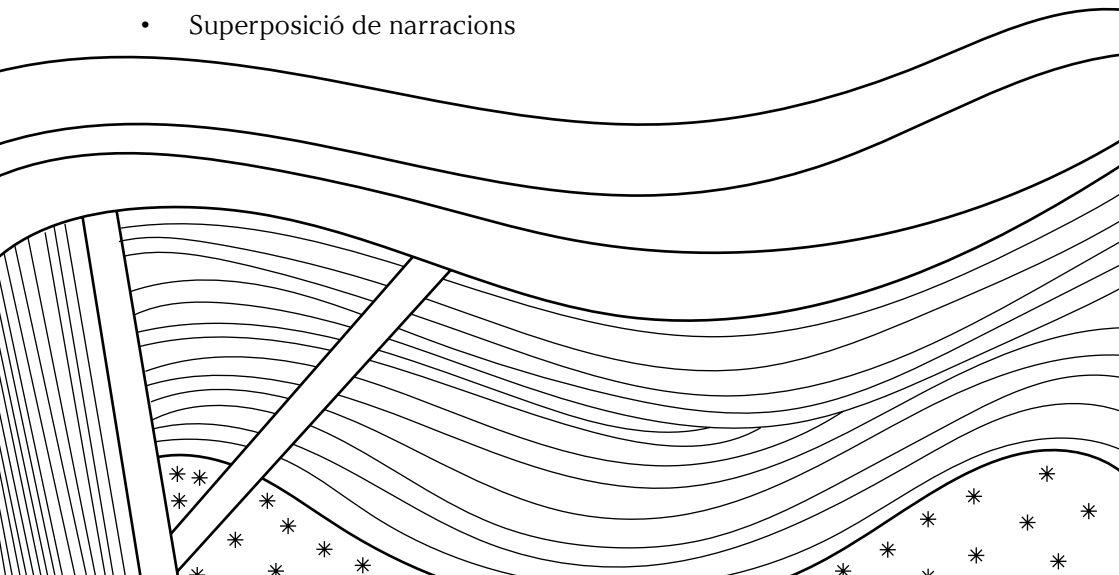
Internet com a modulador dels nostres imaginaris col·lectius

- Odell visualitza el gran poder que tenen Internet i les xarxes per a conformar les nostres percepcions de l'entorn i determinar maneres d'endinsar-nos-hi. El treball es mou en la fina línia que separa el món virtual del físic, i assenyala les seues profundes interrelacions per a posar en qüestió les múltiples dimensions de l'experiència en el món contemporani.

El diseg del viatge i el món del turisme - Aquest treball naix a partir del projecte d'un viatge, que no va poder ser concretat en el pla físic, i ens permet reflexionar sobre com aqueixa cerca de satisfacció de l'oci a través del viatge a altres llocs que en el món contemporani ha sigut intercedida i capitalitzada per la indústria turística.

ESTRATÈGIES

- Encreuament entre realitat i ficció
- Eines virtuals
- Mapatge
- Reapropiació
- Recol·lecció
- Relectura
- Superposició de narracions

JEREMY WOOD - MY GHOST

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Jeremy Wood (San Francisco, 1976) és artista i creador de mapes. Es considera pioner en l'ús del GPS com a instrument per a dibuixar, ja que gràcies a aquesta tecnologia, amb la geolocalització i el rastreig dels seus desplaçaments al llarg del temps, ha convertit el seu propi cos en una eina d'expressió que usa els passos per a dibuixar els mapes que conformen la seua obra.

En el seu treball, l'art i la tecnologia queden entrellaçats en mapes que presenten dades precises, els registres dels seus moviments, però que també s'endinsen en el terreny de la biografia de l'artista, doncs, en definitiva, mostren les relacions que estableix amb els espais en els quals es desenvolupa la seua vida en determinats moments.

Amb la seua obra investiga i expandeix les possibilitats de la cartografia en la seua confluència amb les noves tecnologies, i utilitza l'ambigüitat del seu llenguatge per a explorar les seues possibilitats d'expressió, capturant idees que d'una altra forma no podrien ser recollides a través de la imatge o les paraules, com el registre de la vida a partir de l'ús que un cos fa de l'espai, la petjada de l'experiència o la poètica d'allò quotidià.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

MY GHOST, 2000 - 2016

Quan Wood va decidir experimentar amb el GPS per a crear va començar estudiant prèviament els mapes del lloc que volia dibuixar amb el seu recorregut per a analitzar les seues possibilitats i dissenyava la seua ruta perquè els seus moviments produïren en l'espai determinades formes o paraules. Però, a poc a poc, es va adonar que entre aqueixes trajectòries se'n registraven també unes altres que li resultaven igualment interessants, perquè mostren els seus desplaçaments habituals per la ciutat i, per tant, estaven reflectint la seua història personal.

Amb la consciència que amb aquests mapes estava escrivint un diari visual de la seua vida, va començar a recopilar els dibuixos generats pels seus trajectes quotidians de manera sistemàtica i al llarg del temps, la qual cosa el va portar a produir la sèrie *My Ghost*, amb la qual ha mapejat setze anys de la seua vida a Londres. El fort caràcter temporal del projecte queda marcat en el seu títol, amb el qual l'artista al·ludeix a aqueix jo passat, el moviment del qual va deixar una petjada fantasmagòrica en el mapa, però que ja no és present.

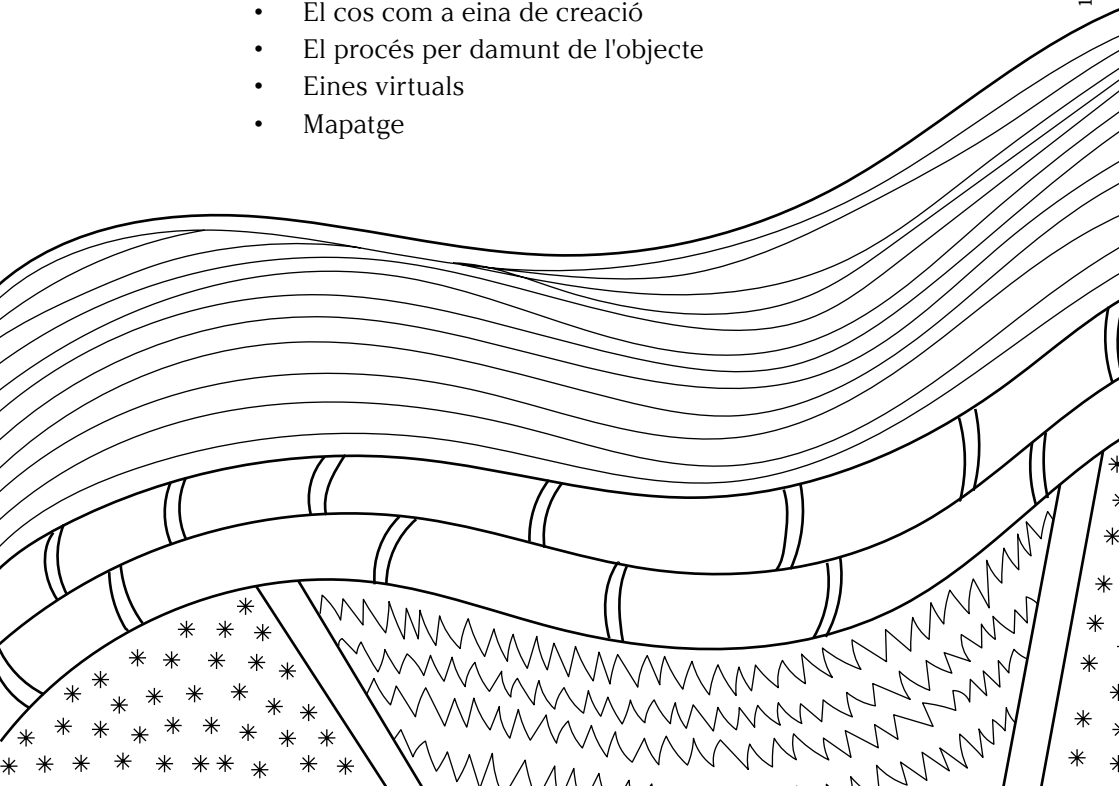
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

El cos com a eina de creació - Amb l'ús del GPS i la codificació del moviment sobre el territori que ofereix, Wood porta un pas més enllà l'ús del cos per a la producció d'una obra, ja que, en el seu cas, no es tracta de sostindre un utensili extern per a dibuixar, sinó de convertir-se en l'utensili mateix. El cos és ací el llapis, els seus moviments són les línies, el camp de treball és el territori, i la peça, el registre digital de l'experiència.

Els nostres moviments com a diari de vida - Ens acostem als llocs que habitem de manera parcial, perquè només experimentem el que podem arribar a abastar des de les possibilitats que té el cos, en el seu desplaçament per l'espai i pel temps. Les repeticions d'aqueixos usos ens parlen dels nostres hàbits i de les nostres maneres de ser i estar en el món.

ESTRATÈGIES

- El cos com a eina de creació
- El procés per damunt de l'objecte
- Eines virtuals
- Mapatge

LEE WALTON - CITY SYSTEM

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Lee Walton (Califòrnia, 1974) és un artista multidisciplinari que empra mitjans com el dibuix o la performance per a crear projectes de marcat caràcter social que prenen forma a través de la participació de les persones. L'artista té com a referents del seu treball el Dadá o Fluxus, dos moviments que van buscar trencar les barres entre l'art i la vida, i van utilitzar en moltes ocasions el recurs de les instruccions per a la creació d'obres de manera col·lectiva.

De la mateixa manera, Walton juga en els seus projectes amb el disseny de situacions que proposen a les persones que participen la realització d'una sèrie d'accions, generades per l'atzar o des d'una pauta donada, però en les quals sempre deixa un marge entre allò dirigit i la lliure elecció, perquè puguin tindre cabuda en el procés la variació, la diversitat i, sobretot, el joc.

Els seus projectes són com partitures d'accions, un conjunt d'estratègies per a generar experiències noves des de les quals busca fer que trontolle el que s'estableix, cosa que donem per assumit, per a trencar les normes i alliberar als qui participen en les seues propostes i moure'ls cap a l'acció conscient i la participació activa amb el seu entorn.

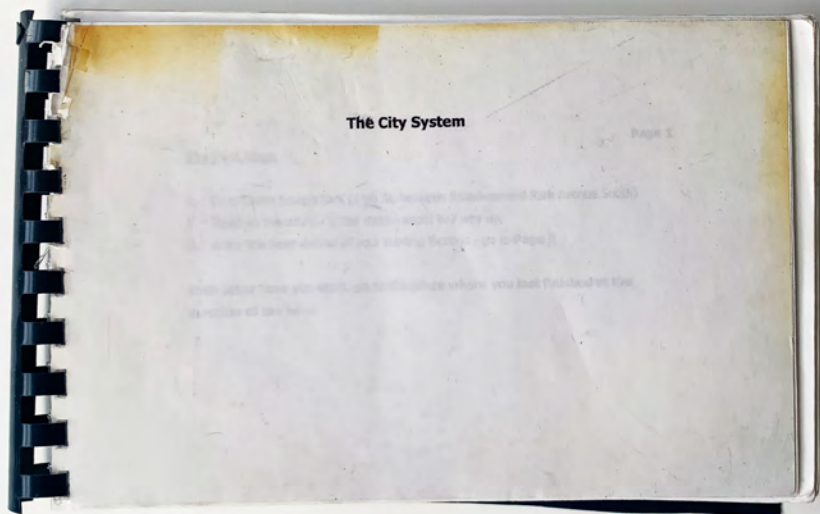
PRESENTACIÓ DE L'OBRA **CITY SYSTEM, 2002**

City System segueix l'esquema de llibre d'instruccions i pot aconseguir-se en paper o ser descarregada de la web de l'artista. Encara que va ser creat per a la ciutat de San Francisco, ha sigut adaptat per a realitzar-se a Nova York, París, Amsterdam, Indianapolis i Portland.

La publicació recull un sistema plantejat com un joc per a moure's per la ciutat. Les seues instruccions conviden a realitzar una deriva per l'espai, però també per la publicació, ja que les decisions

que es van prenent a cada moment fan saltar entre les pàgines, entrelaçant propostes d'observació i acció que són diferents per a cada persona, lloc i moment. El detonant d'aquestes decisions poden ser claus visuals de l'entorn, el pur atzar o preguntes que interpel·len directament el participant i des de les quals l'artista busca entrecreuar l'experiència amb la història personal.

Per al disseny d'aquestes instruccions, Walton va treballar amb l'observació atenta de la ciutat, del seu paisatge, ritmes i pautes de funcionament, i la va analitzar en el seu conjunt com un sistema interconnectat per a, des d'ací, llançar propostes d'acció que són pensades com a curtcircuits del sistema per a transgredir les lògiques d'ús espacial habituals.

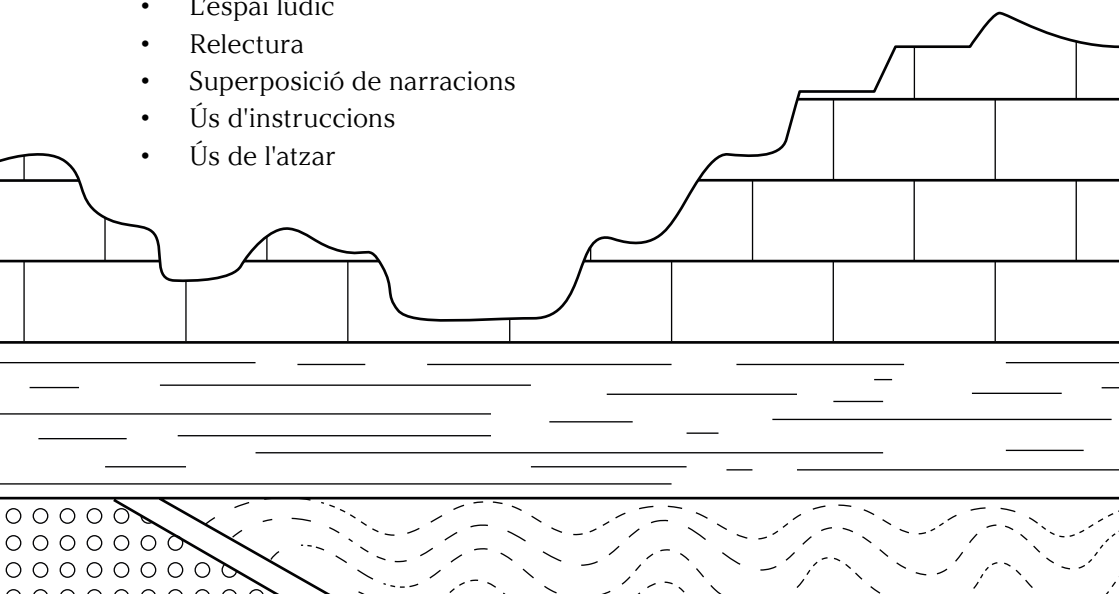
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

Furonejar la ciutat - Amb els nostres desplaçaments diaris per la ciutat anem interioritzant les maneres de relacionar-nos amb els seus espais, fins al punt que arribem a practicar-los com a autòmats. Aquesta proposta ens convida a trencar aqueixes inèrcies des d'accions que si bé poden semblar insignificants i banals, ens porten a prendre consciència d'un potent missatge: el valor que tenen les nostres decisions de l'ús de la ciutat i el poder que tenim per a transformar els seus significats i la nostra experiència en aquesta.

El potencial revelador del joc - Aquest projecte proposa per damunt de tot un joc amb la ciutat, i es val del potencial d'allò lúdic per a subvertir les lògiques establides. Mentre juguem no estem produint, no hem de respondre a imposicions, i ens obrim a altres lectures guiades per la imaginació i la creativitat.

ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Creació de situacions
- Deriva
- El cos com a eina de creació
- L'espai lúdic
- Relectura
- Superposició de narracions
- Ús d'instruccions
- Ús de l'atzar

MARCO RANIERI - *HERBARIO URBANO*

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Marco Ranieri (Milà, 1984) té com a punt de partida del seu treball la pregunta de, què podem fer per a contribuir a un present i un futur més sostenible? Davant l'actual crisi ecològica, ens proposa transformar el paradigma socioeconòmic contemporani per un en el qual la vida estiga en el centre, que active processos de descentralització i coevolució que permeten establir relacions de col·laboració entre els diferents habitants del nostre territori, tant humans com no humans.

El seu treball se centra en el diàleg amb l'entorn, els seus materials, agents i processos, per a poder transformar les experiències que ens porta la naturalesa en art. Es tracta de propostes que posen en el centre els conceptes d'empatia, biomimesi i interdependència, que prenen com a material de treball les dinàmiques ecosistèmiques, els processos de transformació del territori i les múltiples energies que contribueixen als creixements vegetals.

Allò xicotet, fragmentat i efímer conformen una estètica que funciona com a metàfora de la nostra pròpia vida, la qual necessita d'una restauració del vincle empàtic amb el nostre entorn per a generar una actitud de major cura a múltiples nivells. A aquest efecte, les seues accions posen en marxa processos col·laboratius que obrin nous espais per a la participació i la reflexió compartida.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA *HERBARIO URBANO*, 2013

En els espais urbans tot tendeix a estar ordenat segons un disseny. Hi ha llocs reservats al trànsit de vianants, als automòbils, a la naturalesa, etc. Però aquesta última es resisteix a ocupar només els espais delimitats, als quals ha sigut relegada, i apareix en llocs no previstos, com les xicotetes clivelles en les voreres, entre el mobiliari urbà, o en els espais denominats com a tercer paisatge.

Aquesta vegetació espontània, popularment coneguda com “males herbes”, ha sigut eliminada sistemàticament, la qual cosa és un error si l'entenem com a generadora de biodiversitat i de corredors ecològics dins de la nostra ciutat.

Herbario urbano és un projecte artístic que naix per a reivindicar aquesta riquesa ecològica i el seu valor estètic i cultural, compartint-la amb la societat. Es desenvolupa a través de diferents accions de caràcter participatiu, en les quals els ciutadans es converteixen en cocreadors del projecte. Aquest pren forma mitjançant senyalitzacions en l'espai d'aquesta biodiversitat, la creació de recorreguts per a acostar-nos a aqueixes espècies o la generació d'un compendi botànic virtual.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

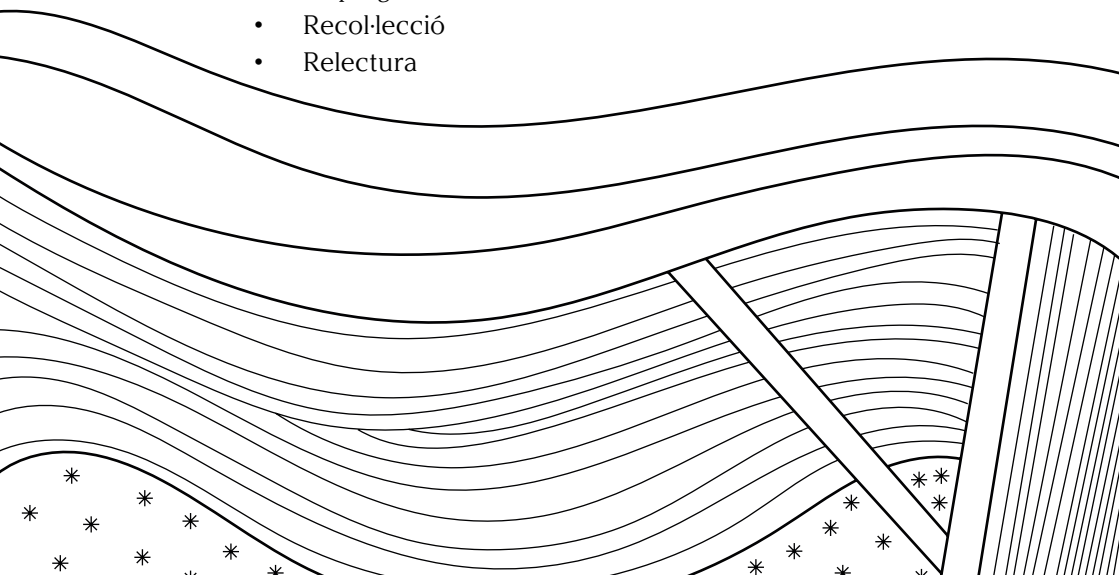
Biodiversitat urbana - La presència de la naturalesa a la ciutat sol cenyir-se al parc o al jardí, que presenta una visió domesticada d'aquesta. Enfront d'aquesta idea, apareix la vegetació espontània, la presència de la qual revela els processos d'adaptació de les espècies autòctones i la seua gran resiliència.

El tercer paisatge - Gilles Clément anomena així aqueix paisatge, habitualment entès com a residual, perquè queda fora de l'ordenament de la ciutat, i reclama l'absència d'ordenament, i, per tant, de submissió, com un dret que dona espai a un paisatge, que encara que fràgil, és també posseïdor d'una gran riquesa.

Furonejar les eines de coneixement científic - Aquest projecte s'apropia dels codis del coneixement científic per a transformar-los des de l'art i convertir-los en eines creatives capaces de generar coneixement col·lectiu entorn d'allò que habitualment és invisibilitzat.

ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Intervenció en l'espai
- Mapatge
- Recol·lecció
- Relectura

MELANIE MANCHOT - WALK (SQUARE)

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

L'obra de Melanie Manchot (Witten, 1966) es materialitza a través de processos col·laboratius que solen prendre l'espai públic com a context de treball, marc de pensament i creació, i que involucren cada moment a diferents comunitats. Per a realitzar la seua obra, l'artista activa processos de treball col·lectiu basats en el compromís i l'establiment de diferents tipus de diàleg amb altres persones. Per aqueix motiu, els seus projectes prenen forma després de llargs períodes d'investigació, ja que en el seu cas, el procés té tanta importància com la peça que es genera al final d'aquest.

Manchot crea situacions i accions que s'endinsen en el terreny de la *performance* i que pel seu caràcter dirigit adquireixen una dimensió coreogràfica. Al mateix temps, empra la fotografia i, especialment, el vídeo, per a recollir aqueixes accions utilitzant els codis propis del llenguatge cinematogràfic i del registre documental. En tots aquests processos, l'artista es val de la càmera, element central del seu treball, per a abordar qüestions entorn de la construcció de la identitat, individual i col·lectiva, experimentant i analitzant com la seua presència determina les maneres d'estar i presentar-se davant aquesta de les persones amb les quals treballa.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA **WALK (SQUARE), 2011**

Walk (Square) s'emmarca en una sèrie de projectes, centrats en l'espai públic, en els quals Manchot treballa amb diferents pràctiques espacials que tenen lloc a la ciutat habitualment, entenent-les com a pràctiques col·lectives que creen llocs comuns en els quals podem reconèixer-nos amb altres persones i establir connexions que ens relacionen amb els trets d'una identitat col·lectiva.

En aquesta sèrie, Manchot passa per diferents accions, com ara ballar o celebrar, i per a *Walk (Square)* compta amb la col·labora-

ció de mil xiquets i xiquetes de diferents escoles d'Hamburg, amb les quals va treballar durant un mes, que organitza en marxés que parteixen de diferents punts i acaben en una plaça on els seus cossos formen un enorme quadrat.

En aquest cas, l'acció plantejada considera caminar un punt de vista de la marxa col·lectiva i es qüestiona si l'acte de caminar en conjunt pot construir alguna forma de discurs. D'altra banda, la formació del grup en un quadrat representa una performance de l'artista Bruce Nauman, però també construeix una potent imatge que evoca les estratègies de manifestació pública per a preguntar-se sobre el poder que té la multitud organitzada per a la reivindicació i la protesta.

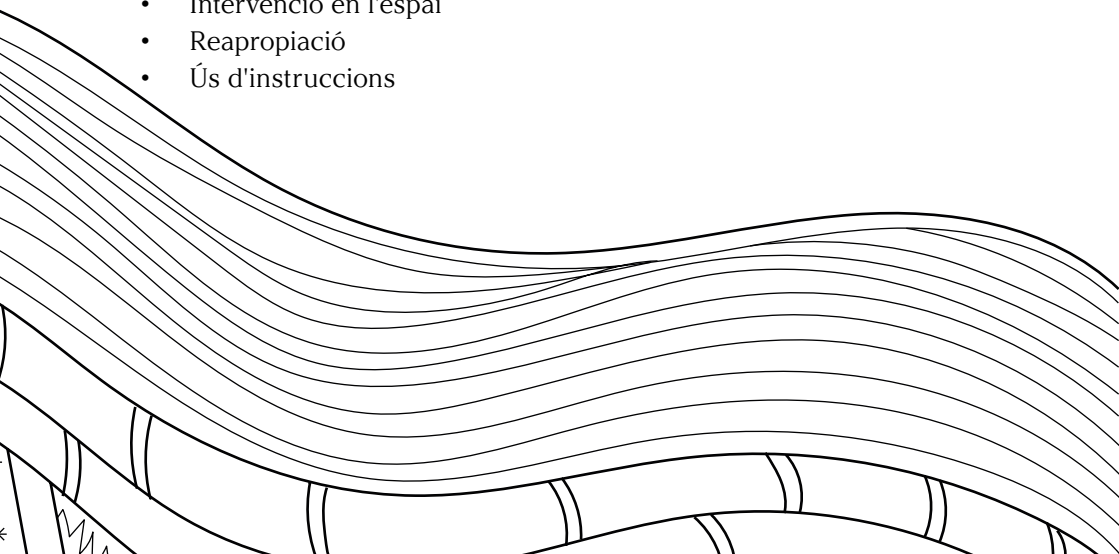
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

Els codis de la protesta - Al llarg del temps, les manifestacions de caràcter reivindicatiu s'han valgut de diferents estratègies per a visibilitzar les seues demandes en l'espai públic, que arriben a generar una estètica i unes pràctiques pròpies de la protesta, com l'ús de pancartes o la música. Però, sens dubte, la seua principal capacitat d'impacte resideix en la potent presència dels cossos reunits a l'exterior, marxant junts. Aquesta obra visibilitza aquests codis de comunicació i reflexiona sobre la seua capacitat per a generar noves significacions del públic.

El cos individual, el cos col·lectiu - Les nostres vides es desenvolupen i prenen sentit des de les experiències que teixim entre l'àmbit privat i públic. Amb aquesta sèrie, Manchot explora algunes de les accions que ens fan saltar de la nostra individualitat al col·lectiu, i indaga sobre els processos que ens converteixen en comunitat i ens insereixen en un context.

ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Creació de situacions
- El cos com a eina de creació
- El procés per damunt de l'objecte
- Intervenció en l'espai
- Reapropiació
- Ús d'instruccions

JUAN CARLOS IBÁÑEZ ANGULO Y CARLOS CONTRERAS ELVIRA - OCUPACIÓN POÉTICA

PRESENTACIÓ DELS ARTISTES

Ocupación poética va ser ideada a Madrid en 2010 i es defineix com un projecte que naix de la unió entre art i noves tecnologies per a ocupar el paisatge de la ciutat a través d'arxius audiovisuals, mitjançant eines de geolocalització i de realitat augmentada accessibles des de qualsevol dispositiu mòbil.

Les ocupacions busquen interviure el que denominen l'espai inhabitable que hi ha en tots els llocs, una espècie de 'no-lloc' que seria ocupat a través d'aquesta capa poètica, composta d'arxius sonors i visuals, per a habitar-los col·lectivament des d'una experiència compartida.

Per a la seua formalització, s'han servit d'eines de desenvolupament lliure que permeten geolocalitzar els fitxers a nivell global, cosa que és un aspecte important per a un projecte amb clara vocació internacional que ja ha activat més de dues mil intervencions en vint-i-un països dels cinc continents.

Ocupació poètica està en continu creixement i s'alimenta no sols dels materials generats per a cadascuna de les accions del col·lectiu, sinó que també convida la ciutadania a contribuir amb els seus poemes, músiques o textos al creixement de les ocupacions poètiques.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

Les intervencions urbanes que proposa *Ocupació poètica* afegien una capa de significat nou als llocs que observem, generant així una esfera en la qual compartir una experiència poètica a través de l'espai que desplega la virtualitat.

La proposta ens convida a caminar per la ciutat observant, d'una banda, el paisatge real que caminem i, d'una altra, escoltant i vi-

sualitzant els continguts que s'han superposat a aquest gràcies a l'ús d'una aplicació.

En el nostre camí anirem trobant poemes que altres persones han deixat allí per a ser descoberts en els espais de la nostra quotidianitat: carrers, parcs, comerços, places, etc. La figura del lector es converteix, a través del passeig i la interacció, en visitant actiu d'emplaçaments intervinguts poèticament. Es tracta d'una doble invitació, que ens proposa, per un comunicat, a mirar el nostre paisatge quotidià des d'una nova perspectiva i, per una altra, a aprofundir en els nostres coneixements, ja que l'aplicació permet accedir a més informació sobre les obres i els seus autors.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

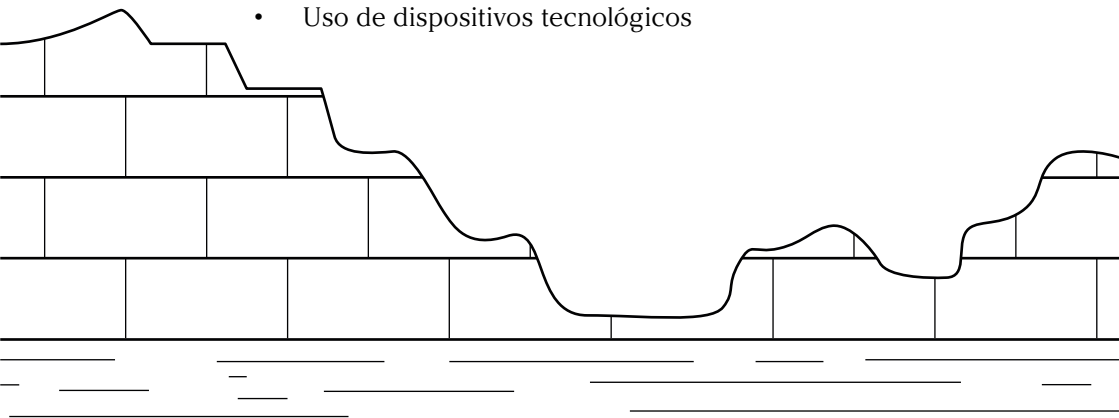
Superposar una lectura poètica al paisatge - Els arxius sonors que narren el paisatge observat des d'altres perspectives amplifiquen la nostra noció d'aquest, ens ajuden a qüestionar-nos els codis amb els quals l'interpretem i obrin la porta a noves lectures.

Els 'no-llocs' - Marc Augé va donar aquest nom als llocs que podem transitar, però no habitar: aquells espais que no tenen història, ni un corpus simbòlic i on les relacions humanes no són possibles. Aquest projecte aplica aquesta idea a aqueixes capes no habitables del nostre paisatge quotidià i ens porta a reflexionar sobre el que significa viure a la ciutat.

El cos com a eina de coneixement - Aquesta intervenció artística necessita de l'activació dels nostres cossos per a ser completada, ja que és la nostra interacció la que va donant forma a l'experiència de la ciutat des de la proposta d'intervenció que ens donen.

ESTRATEGIAS

- Creación de situaciones
- Cruce entre realidad y ficción
- Deriva
- Herramientas virtuales
- Intervención en el espacio
- Relectura
- Superposición de narraciones
- Uso de dispositivos tecnológicos

RACHAEL CLEWLOW - 133.52 MILES WALKED, MAP (EXPLORER 306/OL26)

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Les obres de Rachel Clewlow (Middlesbrough, 1984) es mouen entre l'art i la cartografia, i prenen la forma d'enigmàtics mapes en els quals el color té un especial protagonisme. Per a realitzar-los parteix dels recorreguts que fa, tant en els seus trajectes quotidians per la seua ciutat com en altres rutes amb les quals busca petjades històriques, persegueix vistes o torna a recórrer llocs que tenen una especial significació perquè han sigut camins transitats per generacions al llarg del temps. En aquests passejos, Clewlow s'acompanya d'un diari de camp on recull de manera obsessiva tot tipus de dades de les seues impressions en caminar, així com els temps dels seus desplaçaments, a vegades anotats minut a minut, o les maneres d'anar d'un lloc a un altre.

Tota aquesta informació és la matèria primera amb la qual després realitza els seus mapes, i la tradueix en gràfics que els interpreten des de l'abstracció i els codis de color. Com a representació de dades quasi estadístiques es pot veure una similitud formal amb el llenguatge visual de la infografia. No obstant això, en aquest cas, els registres que els havien generats queden ocults i no arribem a conèixer els processos que ha seguit l'artista per a traduir-los, de manera que en aquests mapes la dimensió estètica queda per damunt de la funcional.

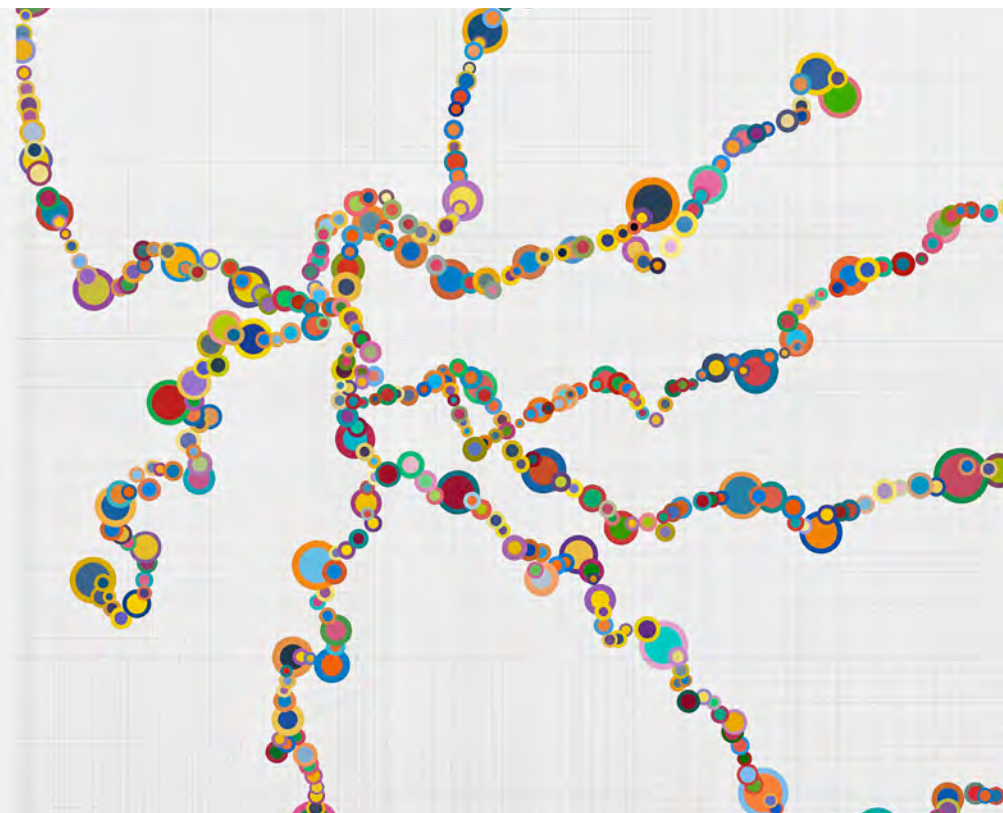
PRESENTACIÓ DE L'OBRA

133.52 MILES WALKED, MAP (EXPLORER 306/OL26), 2013 - 2014

Aquest projecte va ser motivat pel desig de l'artista de donar a conèixer el seu context local, un interès que la va portar a bussejar en la història de Middlesbrough i investigar el moment en el qual el desenvolupament de la producció de carbó i ferro va convertir aquest xicotet llogaret en una ciutat que creixia al ritme de la industrialització del país. Des d'ací, i seguint els seus interessos

d'articular la seua producció a partir de caminar, reconstrueix els recorreguts que els miners realitzaven, tant dins com fora de la ciutat, per a dissenyar nou rutes que segueixen els seus passos.

Molts d'aqueixos camins estaven en desús i això li va permetre recórrer tot tipus de paisatges, urbans, rurals, descampats... al llarg dels quals va anar recollint dades del paisatge i de les seues impressions que posteriorment va traduir en els seus característics mapes. En aquests, la informació acaba convertida en cercles de color compostos pel contrast entre tons secundaris i la grandària dels quals respon a decisions que l'artista pren intuïtivament. Amb aquest projecte, l'artista entrecreu la investigació rigorosa i la subjectivitat, passat i present, l'experiència col·lectiva i la vivència personal i situada.

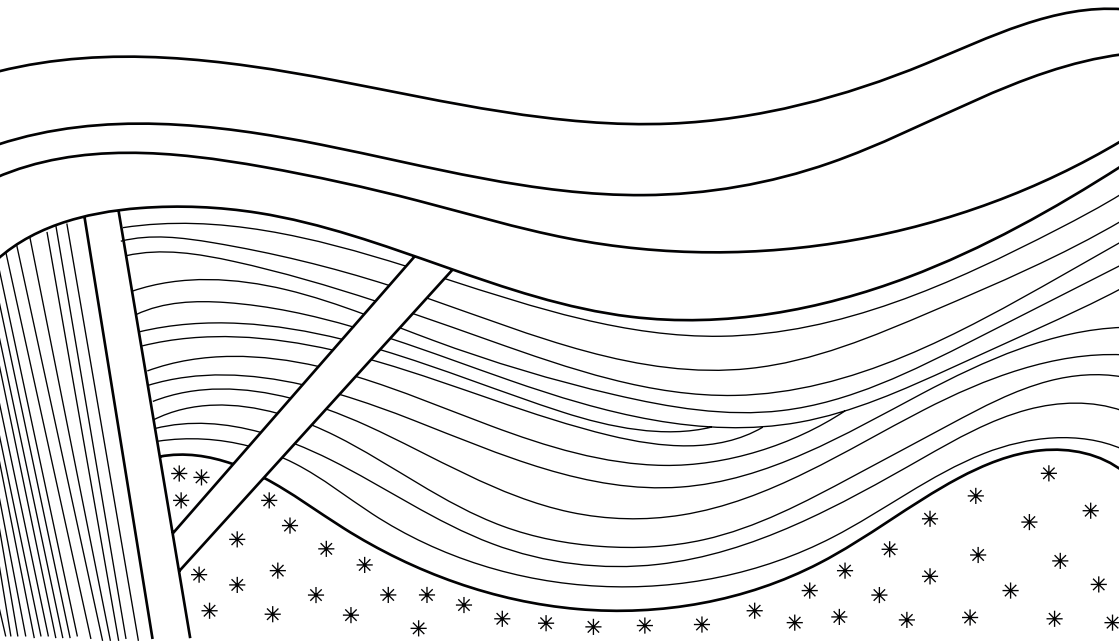
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

Altres cartografies - En utilitzar els recursos visuals de la cartografia i la infografia de manera lliure, l'artista apunta al fet que arribem a entendre aqueixos codis perquè responen a convencions establides, hi ha comunicació perquè s'ha construït un llenguatge. Amb l'ús subjectiu d'aquests codis explora les seues qualitats estètiques i possibilitats per a recollir un altre tipus d'informacions filtrades per la mirada i l'experiència subjectiva.

La petjada de l'experiència - Clewlow és una de les moltes artistes que utilitza la seua pròpia vida com a base del seu treball. La seua obra presenta un format alternatiu del qual podem entendre com un diari personal i respon, des del llenguatge creatiu, al desig de deixar registre de les nostres vides i del nostre pas pel món.

ESTRATÈGIES

- El procés per damunt de l'objecte
- Mapatge
- Recol·lecció
- Relectura

RICHARD LONG - A SIXTY MINUTE CIRCLE WALK ON DARTMOOR

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

L'obra de Richard Long (Bristol, 1945) es vincula amb el *Land Art*, i seguint les seues línies, amb el seu treball busca trencar amb els formats convencionals de l'art per a portar les obres fora de l'espai expositiu tradicional.

Long fa de l'acció de caminar la base central de la seua pràctica, tant en les obres que realitza de manera directa en el paisatge natural (que tenen un caràcter efímer i de les quals només queden registres, com ara fotografies o descripcions de l'acció), com en aquelles que mostra en l'espai expositiu, escultures i instal·lacions de formes geomètriques simples que usen materials naturals com ara pedres, agulles de pi o fang. Però, fins i tot, en aquestes peces per a la galeria, el fet de caminar també està implícit, ja que tots els elements que utilitza per a realitzar-les han sigut recol·lectats en els seus passejos i donen testimoni dels descobriments que ha tingut l'artista en transitar els espais.

Tots els treballs de Long es desenvolupen en l'espai natural, tant a Anglaterra, el seu entorn més pròxim, com en altres punts del planeta com ara Escòcia, Alaska, Bolívia, Nepal o Espanya.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

A SIXTY MINUTE CIRCLE WALK ON DART MOOR, 1984

Les caminades de Richard Long parteixen d'un acurat procés de preparació prèvia que té com a germen un concepte. La idea és la que activa la seua cerca del territori més adequat per a dur-la a terme, i una vegada localitzat el lloc de la seua intervenció, treballa amb mapes de la zona, estudiant a fons la seua geografia i característiques topogràfiques per a valorar les possibilitats que li ofereix el territori.

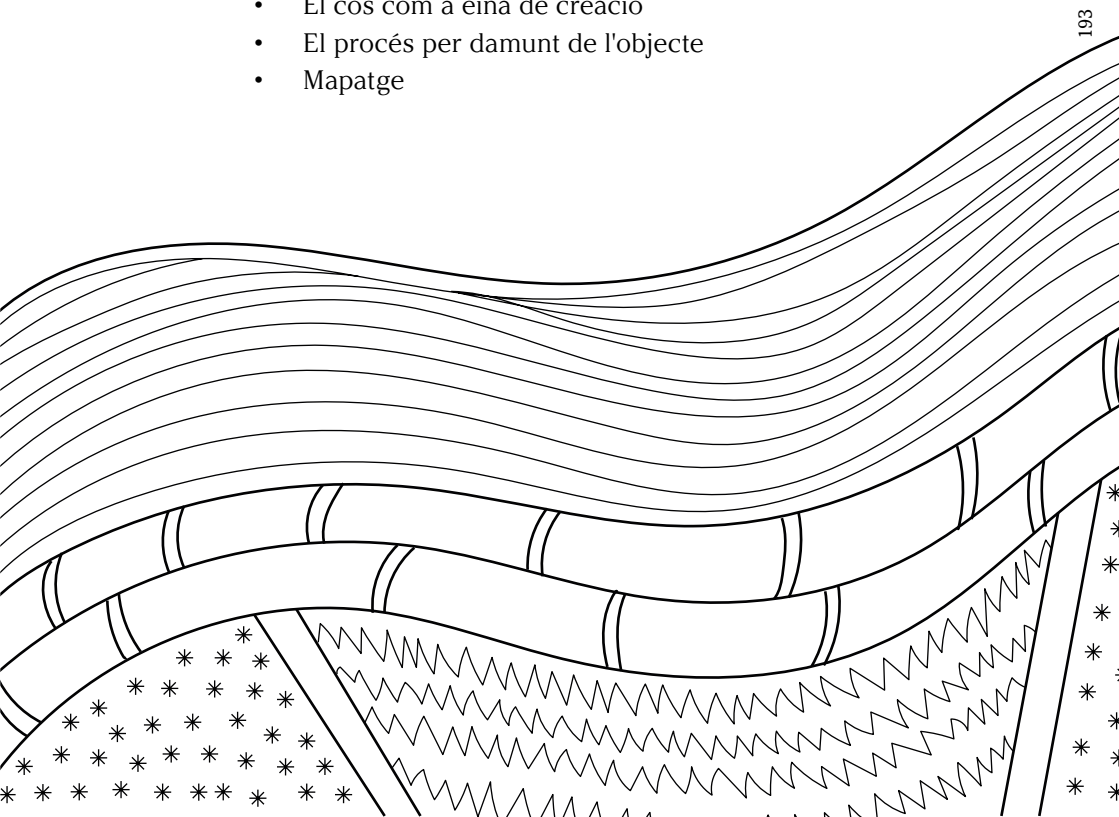
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

Altres cartografies - En molts dels seus treballs, Long experimenta amb possibilitats de registre del territori que s'endinsen en l'àmbit cartogràfic, en tant que busquen representar-lo, però ho fa esperant recollir un altre tipus d'informació, des de percepcions que passen per la seua pròpia experiència i que ens parlen d'un espai captat en un moment vital determinat.

El cos com a base de coneixement - A diferència d'altres obres del *Land Art*, que solen tindre un caràcter monumental i modifiquen significativament els espais que hi intervenen, els treballs de Long es realitzen des de les accions que ell mateix duu a terme en la naturalesa, per la qual cosa tenen una escala i humana i es plantegen sempre des d'un profund respecte a l'entorn.

ESTRATÈGIES

- El cos com a eina de creació
- El procés per damunt de l'objecte
- Mapatge

ROGELIO LÓPEZ CUENCA Y ELO VEGA - *EFIGIES Y FANTASMAS. GUÍA MONUMENTAL DE HUELVA*

PRESENTACIÓ DELS ARTISTES

Els projectes de Rogelio López Cuenca (Nerja, 1959) i Elo Vega (Huelva, 1967) se centren en l'anàlisi dels mitjans de comunicació de masses, dels missatges i valors que transmeten, i els impactes que tenen en la construcció de les identitats i maneres de veure el món. En el seu treball utilitzen una àmplia varietat de mitjans, fotografies, vídeos, publicacions... i solen apropiar-se de les estratègies de comunicació de la publicitat o altres mitjans massius, creuant-les amb el llenguatge artístic i poètic per a donar-los un ús subversiu i llançar missatges crítics que reivindiquen la cultura com a instrument polític.

Els seus treballs s'han presentat tant en el museu com en espais no convencionals per a l'art, ja que amb la seua pràctica persegueixen trencar les barreres que separen les produccions artístiques de l'àmbit del real. Aquesta cerca els ha fet posicionar-se en un territori híbrid, entre la creació, la investigació i l'acció, a fi de desenvolupar projectes, com ara tallers o investigacions col·laboratives, que centren el seu interès en la creació col·lectiva i busquen transcendir nocions com ara l'autoria individual o la creació entesa com a producció d'objectes artístics.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA

EFIGIES Y FANTASMAS. GUÍA MONUMENTAL DE HUELVA, 2013

Amb aquesta publicació realitzen una revisió crítica dels monuments d'aquesta ciutat, observant-los com a dispositius al servei de l'autoritat i canals de transmissió de relats hegemònics. L'aspecte monumental ha sigut tractat pels artistes en nombroses ocasions, ja que busquen visibilitzar les formes en què s'assenten els discursos que estableixen els privilegis d'unes certes classes i marquen la desigualtat i invisibilització de comunitats o històries que queden fora de la norma.

Seguint la seua línia de treball amb els mitjans de comunicació de masses des de l'apropiació i la resignificació dels seus codis, López Cuenca i Vega fan ús del format de la guia turística per a recollir un altre tipus de lectures del patrimoni monumental que revelen els poders que sustenten i les tensions que recullen. Es tracta d'un relat alternatiu, polièdric i poètic que se'ns ofereix com a *"manual per a la realització de derives - o caminades sense un altre objectiu que el plantejament de preguntes i dubtes sobre allò que (creiem que) veiem"*.

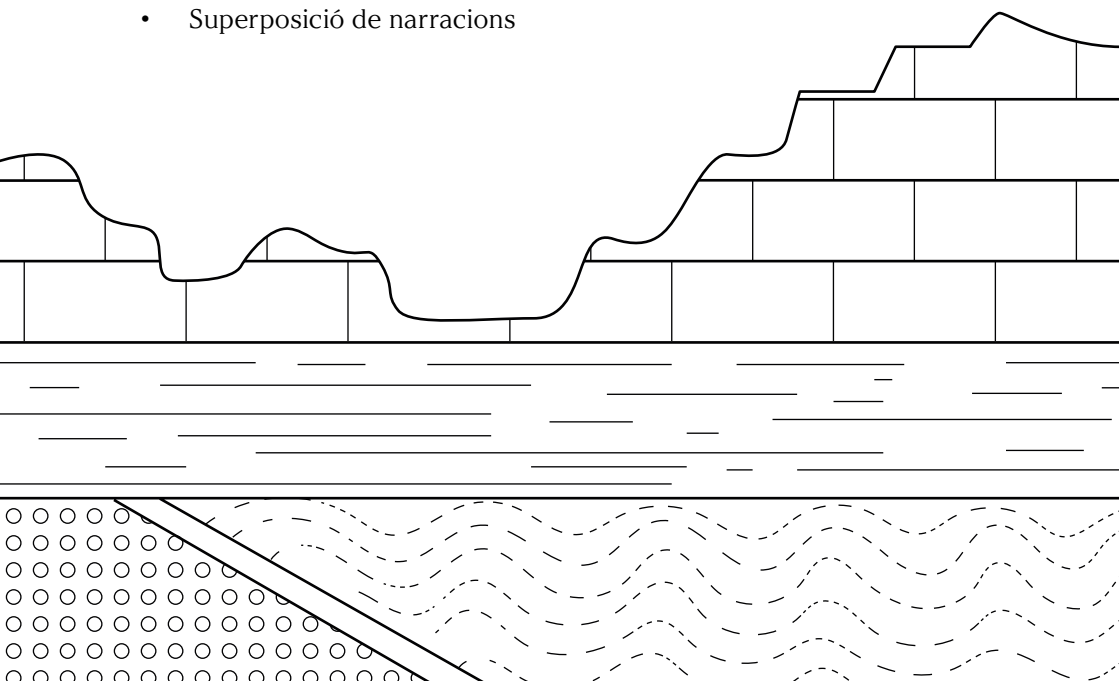
QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

Qüestionar el que s'estableix - El treball de López Cuenca i Vega es planteja, en primer lloc, des del qüestionament del que habitualment no ens qüestionem. Un crit d'atenció a la realitat en la qual ens movem que ens alerta que res del que ens envolta és neutre, i que hem de desenvolupar una consciència crítica per a poder llegir els seus missatges i ser capaços de respondre'ls.

El turisme com a canal de transmissió de valors - Entenem el turisme com un terreny innocu dedicat al mer gaudi de l'oci. Però sent hui una de les indústries més poderoses, i principal canalitzadora dels fluxos humans en el món, és, en realitat, una poderosíssima plataforma per a la construcció d'identitats i la transmissió de valors, igualment no neutres, i, com a tal, ha de ser revisada de manera crítica.

ESTRATÈGIES

- Mapatge
- Reapropiació
- Relectura
- Superposició de narracions

SIMON POPE - *THE MEMORIAL WALKS*

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Simon Pope (Exeter, 1966) centra gran parte de su trabajo en proSimon Pope (Exeter, 1966) centra gran part del seu treball en propostes que parteixen de la col·laboració amb altres agents i conviden a la participació en moltes de les seues accions. Un dels temes més explorats en les seues creacions és la forma en què l'ésser humà negocia les seues relacions socials, sovint sense prestar massa atenció al fet que es desenvolupen en un món que va més enllà de l'humà.

Pope entén el seu treball com un procés col·lectiu que té la conversa com a base, en diàlegs que poden prendre múltiples formes, en una trobada presencial o a través de l'intercanvi de correspondència. Amb tot allò generat en aquestes converses arriba a la producció col·lectiva i, sovint interdisciplinària, d'artefactes culturals, com ara cançons, escultures o pintures.

La pràctica de caminar i practicar-la amb uns altres ha sigut una de les seues metodologies de treball favorites, perquè li permet explorar les maneres de diàleg que s'estableixen a l'hora de passejar amb altres persones. I és que en el camí compartit, la narrativa oral s'enriqueix amb la dimensió corporal, que és generada pel contacte del cos amb l'espai recorregut, per la qual cosa el territori es converteix en un interlocutor més d'aquesta conversa.

PRESENTACIÓ DE L'OBRA *THE MEMORIAL WALKS*, 2007

Per a aquesta peça, Pope va convidar dèsset persones dedicades a l'escriptura sobre el paisatge, la memòria o el medi ambient, a seleccionar una pintura de diferents galeries d'art, amb les quals va col·laborar per a aquest projecte, amb la premissa que el seu element central fora un arbre. Una vegada triada l'obra, l'artista va sol·licitar a les persones participants que recordara cada detall d'aqueix arbre. Després, en un recorregut pel camp, els va

demanar a cadascuna d'aqueixes persones que descriguera de memòria la imatge.

En aquest projecte, la metodologia de caminar s'utilitza com a procés de cerca col·lectiva, i es planteja com una acció poètica que repobla el camp pel qual es camina amb les imatges que s'evoquen, gràcies a la força de la paraula parlada.

Les obres seleccionades es van exposar cobertes amb un vel negre, i cada vegada que una es descobria, els visitants podien accedir a l'àudio de la conversa mantinguda durant el passeig relacionat amb la pintura.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

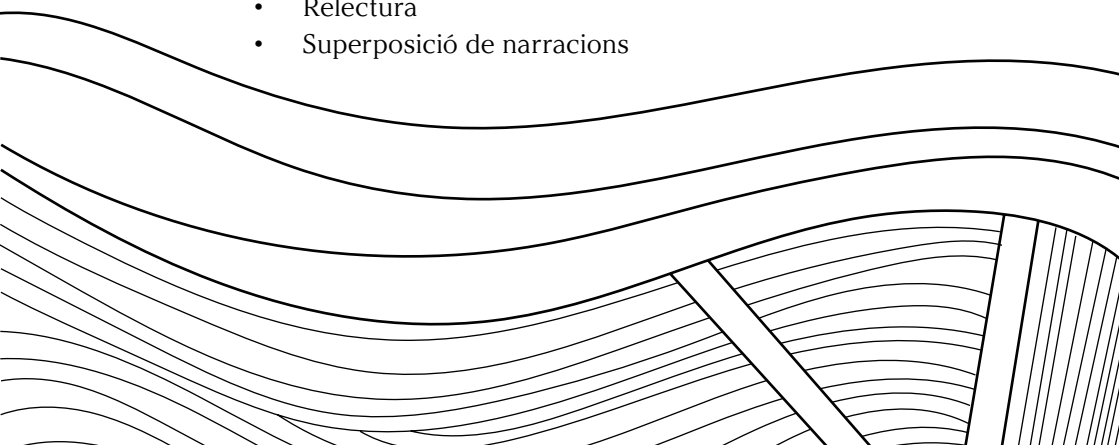
El paisatge - En la seua concepció clàssica, el paisatge es vincula a la idea del quadre com a finestra que ens permet apuntar-nos a una porció de la realitat, però com qualsevol altre gènere artístic no deixa de ser un artifici, una construcció que respon a un imaginari i uns valors concrets. Mentre siga una representació de la realitat sempre portarà amb si una interpretació d'aquesta.

Ficció i realitat - Caminar per un paisatge, incorporar el cos, afegir una experiència sensorial que va més enllà de la vista. El nostre imaginari es confronta amb els processos de domesticació de la naturalesa que en el nostre desenvolupament com a societat han sigut naturalitzats i han de qüestionar-se.

Caminar com a indagació col·lectiva - Activar el cos, posar-lo en moviment, sintonitzar amb el ritme de qui ens acompanya, ens ajuda a concentrar-nos en la conversa i permet una major fluïdesa de les idees, que avancen en conjunt en una mateixa direcció, tant en l'aspecte físic com en el conceptual.

ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Encreuament entre realitat i ficció
- Deriva
- El procés per damunt de l'objecte
- Reapropiació
- Relectura
- Superposició de narracions

TIM KNOWLES, *WINDWALKS*

PRESENTACIÓ DE L'ARTISTA

Tim Knowles (Cheltenham, 1969) centra el seu treball en la creació de processos que tenen l'acció de caminar com una de les seues metodologies més empleades. En els seus passejos, l'atzar i els elements ambientals trobats en la naturalesa juguen un paper central gràcies a la creació d'aparells i construccions que guien el desenvolupament dels esdeveniments sobre la base d'aquestes forces.

La seua proposta artística amaga l'intent de desenvolupament dels processos d'experimentació científica, on la situació és dissenyada però el resultat no és predictable, i en el desenvolupament de l'acció la mà de l'artista no intervé, al contrari, el que succeeix està més enllà del seu control, perquè es posen en marxa processos impredecibles en permetre que els elements involucrats en l'acció generen els seus propis moviments, la qual cosa permet fer visible el que per naturalesa és invisible.

Però malgrat tot això, el seu cos sempre està present i forma part dels seus experiments, que deixen a un costat la centralitat del procés intel·lectual de l'artista per a donar pas a una representació que dona com a resultat una sèrie de fotografies, pel·lícules i dibuixos abstractes que mostren l'experiència viscuda.

PRESENTACIÓN OBRA *WINDWALKS*, 2007

Són una sèrie de passejos que van ser dirigits pel vent gràcies a la utilització d'un conjunt de mecanismes creats per l'artista per a l'ocasió. Es tracta d'uns penells dissenyats per a ser col·locats al cap de qui camina i que marquen les direccions del vent per a orientar la ruta en funció dels moviments d'aquest element.

Aquests recorreguts han sigut molt variats, una accidentada excursió de dos dies pels erms de Dartmoor o un deambular noc-

turn per Londres entre carrers il·luminats per les llanternes. I aquests diferents escenaris permeten tindre experiències espacials molt diferents, com ara el moviment lliure pel camp, el qual queda constret per l'estructura rígida de la ciutat.

Durant el seu desenvolupament, els recorreguts són registrats a través de dos canals, el vídeo i el dibuix de la ruta a través del GPS. L'ús del GPS suposa que el cos es converteix en un llaips mogut atzarosament pel vent, la qual cosa permet a l'artista experimentar amb una sort de dibuix automàtic surrealista. Amb aquest material realitza posteriorment delicats dibuixos, com ara embulls de línies que mostren els moviments erràtics per l'espai.

QUINS TEMES I CONCEPTES TRACTA AQUESTA OBRA?

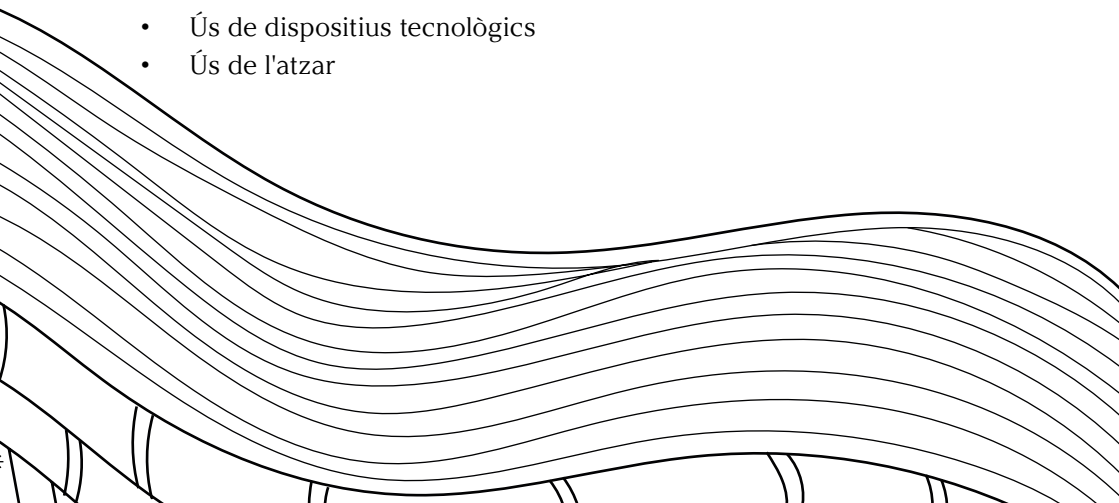
Fer visible l'invisible - Ací un element immaterial i, en moltes ocasions, imperceptible es converteix en protagonista fins al punt que és l'amo dels moviments. I, gràcies al dibuix de les rutes amb el GPS, l'artista produeix una cartografia no convencional de l'espai i aconsegueix captar una presència que d'una altra manera no hauria deixat empremta en el registre.

El diàleg amb la naturalesa - Aquest projecte posa el focus d'atenció en un element natural i ens proposa pensar sobre la nostra relació amb aquest entorn. Perquè encara que vivim en espais urbans, la naturalesa està sempre present, i els seus cicles i elements formen part de les nostres vides.

El cos com a eina de creació - Aquest projecte, si bé es val d'un dispositiu mecànic per a orientar el moviment, és possible gràcies a l'execució de determinades accions. És a dir, pren forma a partir d'una experiència que travessa uns cossos. L'ús del GPS permet materialitzar-les i convertir el cos mateix en una eina de dibuix..

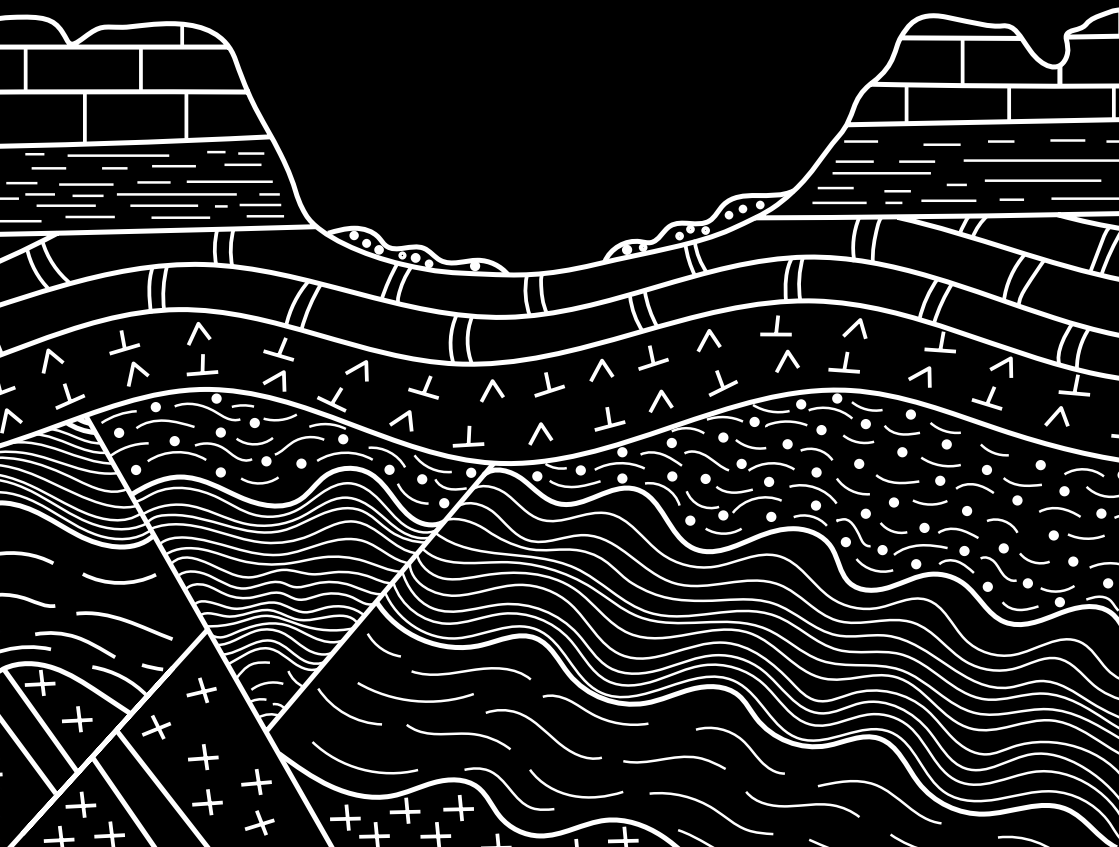
ESTRATÈGIES

- Cocreació
- Creació de situacions
- Deriva
- El cos com a eina de creació
- Ús de dispositius tecnològics
- Ús de l'atzar

4

LA LIMINAL

LA LIMINAL

Des de La Liminal ens definim com un col·lectiu independent de mediació cultural que pren com a eina central el recorregut urbà per a investigar i intervindre en el territori.

Dins de les diferents formes d'aproximació al paisatge urbà que explorem des de l'any 2015, sempre hi ha un punt de partida comú, la plena consciència que el nostre territori, aqueix paisatge quotidià que tendim a banalitzar, no és un lloc neutre, sinó que es tracta d'una construcció cultural, i consegüentment està carregada de narratives i valors que repercuteixen directament en la nostra manera de veure i entendre el context urbà, així com en la nostra manera d'habitar-lo tant en els espais públics com en aquells en els quals es desenvolupa la nostra intimitat quotidiana.

Partint d'aquesta base, les nostres accions busquen activar una mirada sobre l'entorn urbà i l'esfera pública des d'una perspectiva crítica, construïda des de l'experiència col·lectiva.

Caminar juntes i focalitzar la nostra atenció en les narratives que es despleguen en el paisatge, en aquelles que s'han esborrat o que són considerades no rellevants, en els usos que se'ns permet de l'espai, en qui té dret a usar la ciutat d'una determinada manera i qui no, etc., ens ajuda a posar en qüestió un ordre que tendim a naturalitzar, la qual cosa obri les portes a la possibilitat que aquest siga transformat.

D'aquest desig sorgeix el nom del col·lectiu. Liminal és un terme definit dins del marc l'Antropologia Social per a anomenar una de les fases que conformen els ritus de pas. En aquests rituals, la persona està fent un pas cap a un altre lloc en la seua consideració dins de l'estructura social, per exemple quan passem de la infància, on generalment som éssers dependents dins de les jerarquies socials, al moment en el qual ens convertim en persones adultes i, per tant, éssers de ple dret dins de la societat. Entre

una fase i una altra sempre hi ha una d'intermèdia (en l'exemple donat, si prenem la nostra societat, seria l'adolescència), un estat que ens col·loca en un llindar entre dues categories, aqueix és l'estat liminal.

Allò liminal es caracteritza per la indefinició, sabem el que hem sigut abans i estem fent el pas cap a la següent fase, però, habitant aquest estat imprecís, sentim que no estem en un camí de sentit únic, sinó que s'està vivint una transformació en la qual tot pot passar.

Les nostres accions parteixen de la idea de acabar amb la noció que el context urbà és una realitat donada i tancada a les modificacions, evidenciar que les ciutats són un procés permanent entre allò material i allò simbòlic, i que, des del qüestionament que es genera en els processos col·lectius, podem prendre consciència de les formes que adquireix aquest procés i intervindre-les i transformar-les, i convertir la ciutat mateixa en un territori liminal obert a les possibilitats.

Aquest objectiu només pot ser perseguit atenent la complexitat del mateix context urbà com a territori de treball, una dimensió que en el nostre cas abordem des de les metodologies de la mediació cultural.

Ens sembla fonamental ací destacar la mediació cultural com el nostre marc i base d'acció. Perquè si bé al llarg de la trajectòria del col·lectiu les nostres propostes podrien ser definides de molt diverses maneres, hem decidit treballar i fer-nos veure des d'ací per a marcar un posicionament. Considerem que assenyalar-ho és important, perquè la mateixa complexitat del context urbà demanda que totes les propostes que es posen en marxa siguin sempre situades, és a dir, que responguen al context en què es produeixen, que dialoguen amb aquest, que l'interpel·len en les seues diferents dimensions. Des d'aquesta idea de la pràctica situada no podem obviar que tots els processos significatius dins

del context urbà estan travessats per les dinàmiques del col·lectiu, per això aquesta és una altra de les qüestions ineludibles en els nostres processos de treball, orientar els nostres esforços a posar en marxa el saber col·lectiu, activant les preguntes que ens ajuden a repensar l'espai que vivim i la forma en què l'habitam.

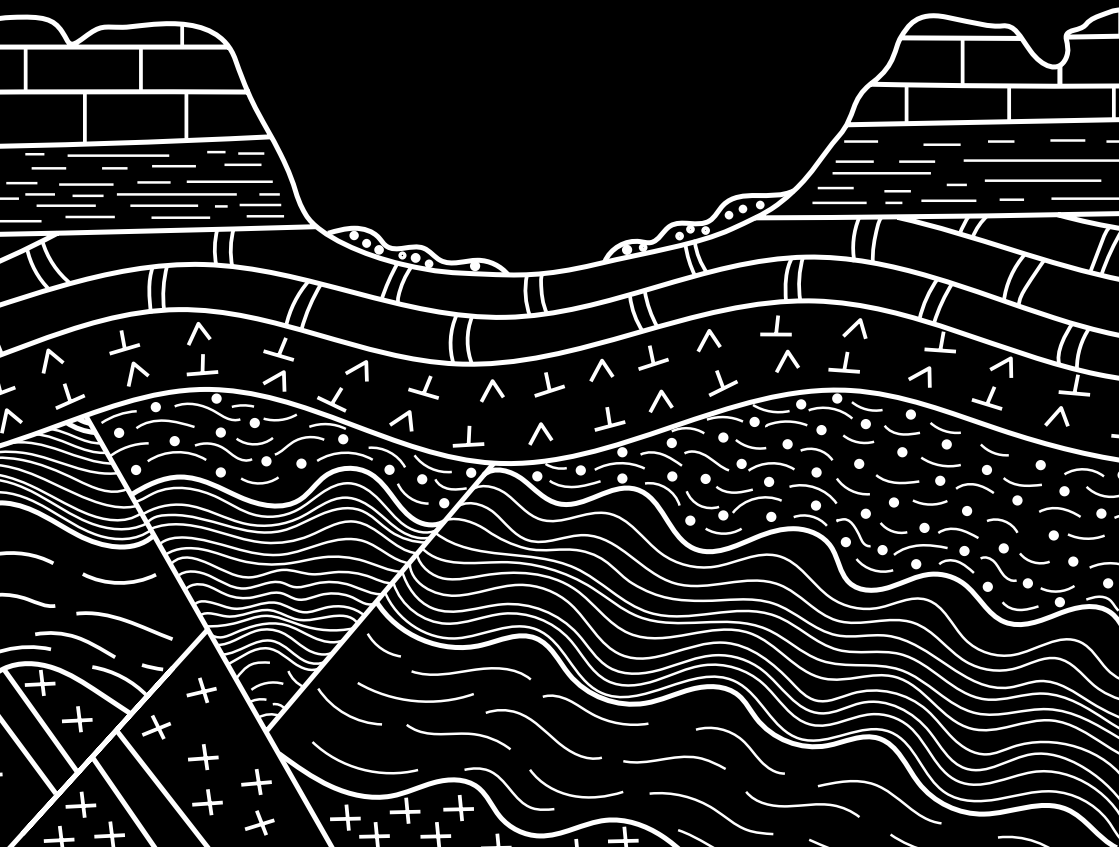
La mediació cultural és per definició una pràctica situada que busca mobilitzar les intel·ligències col·lectives per a tornar a col·locar-les en el centre d'unes relacions més igualitàries que deixen arrere la idea que només unes poques veus autoritzades poden modelar el nostre món. Per això no pot ser una pràctica monolítica, o un conjunt de receptes, sinó que està articulada sobre la base d'una sèrie d'estratègies i metodologies que fan que siga una pràctica flexible, gasosa a vegades, que tracta d'adaptar-se a cada context i buscar les seues fissures per a ampliar-les.

Nosaltres ens situem com a mediadores culturals en les nostres propostes i accions perquè entenem que aqueix és el nostre lloc com a activadores de noves possibilitats de diàleg entre el context urbà i els que l'habiten, i, per a això, generem espais en els quals posar en comú coneixements, impressions, intuïcions... però, sobretot, un lloc en el qual evidenciar els sistemes de construcció del nostre paisatge urbà per a desmuntar-lo i obrir aqueixes fissures que inicien el camí de la transformació a partir del qüestionament.

En aquesta línia, prenem el recorregut com a principal eina perquè l'entenem com una via per a generar no sols un espai de trobada, sinó també de debat situat i de construcció col·lectiva de coneixement. Entenem les nostres accions i processos amb col·lectius i comunitats com un lloc des del qual generar aprenentatges i coneixements, un espai per a aprendre a aprendre de l'experiència compartida, on qüestionar el que donem per fet per a aventurar-nos a pensar en la ciutat que volem i imaginar en col·lectiu estratègies que ens acosten a aquesta.

5

BIBLIOGRAFÍA Y RECURSOS

BIBLIOGRAFIA BÀSICA DE CONSULTA

CARERI, F. (2014). *Walkscapes. El andar como práctica estética*, Barcelona: Editorial Gustavo Gili

COLECTIVA XXK. (2020). *Derivas. Apuntes metodológicos para organizar una deriva*, Bilbao: autoeditado. Disponible en <https://colectivaxxxk.net/wp-content/uploads/2020/01/Apuntes-metodológicos-para-organizar-una-deriva.pdf>

ICONOCLASISTAS (2013). *Manual de mapeo colectivo. Recursos cartográficos críticos para procesos territoriales de creación colectiva*, Buenos Aires: Tinta Limón. Disponible en <https://iconoclasistas.net/4322-2/>

JACOBS, J. (2011). *Muerte y vida en las grandes ciudades*. Madrid: Capitán Swing Libros

JIMÉNEZ, S. (2017). *Cómo se hace un paseo de Jane*. Madrid: Continente me tienes, 2017

VEGA, E. y LÓPEZ CUENCA, R. (2013) *Efigies y fantasmas: guía monumental de Huelva*, Huelva: Diputación provincial de Huelva. Disponible en https://www.lopezcuenca.com/wp-content/uploads/2018/10/efigies_y_fantasmas.pdf

RECURSOS

Mapatge digital

Google My Maps

https://www.google.com/intl/es_ES/maps/about/mymaps/

MapHub

<https://maphub.net>

Mapillary

<https://www.mapillary.com/>

Projectes inspiradors

Antropoloops

<https://antropoloops.tumblr.com>

B_Tour

<https://b-tour.org/index.html>

Chico Trópico. *Pueblo interior*

<https://chicotropico.com/pueblointerior/>

Guías de la aventura de aprender

<http://laaventuradeaprender.intef.es/guias>

Los bárbaros. *Instrucciones para pasear un país*

<https://losbarbaros.es/shows-barbaros/instrucciones-para-pasear-por-un-pais/>

Nomad Garden

<https://nomadgarden.net>

Rogelio López Cuenca y Elo Vega. *Los bárbaros*

<https://www.lopezcuenca.com/los-barbaros/>

Recursos audiovisuales

Audacity

<https://audacity.es>

Biblioteca de audio de Youtube

https://studio.youtube.com/channel/UChoWbXSLat5ADkme_Yy-Mapg

Garage Band.

Gratis amb productes d'Apple, tauletes, ordinadors i mòbils.
www.apple.com

Reaper.

Seqüenciador i editor molt potent amb el qual pots avaluar per a tota la vida: www.reaper.fm

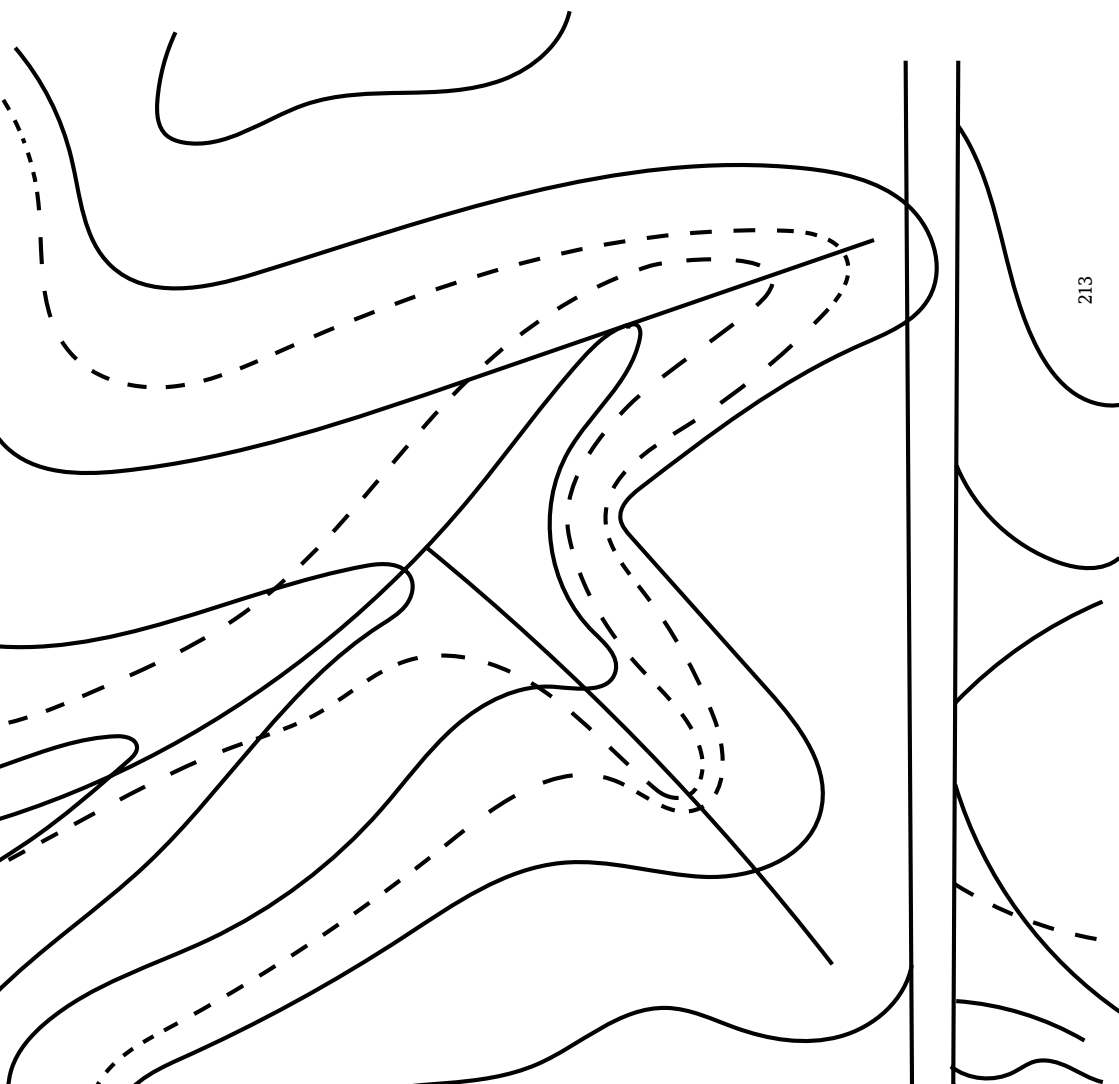
Ringtone maker mp3 editor.

Gratuït per a Android

play.google.com

Soundcloud

<https://soundcloud.com>

CRÉDITOS IMÁGENES

Octavilla Dadaísta, 1921

Chancellerie des Universités de Paris, Bibliothèque littéraire
Jacques Doucet

Jorn, Asger y Debord, Guy, *Mémories*, 1959

© 2021. Image copyright The Metropolitan Museum of Art/Art
Resource/Scala, Florence

Smithson, Robert, *A tour of the monuments of Passaic, New Jersey*, 1967

Robert Smithson, *The Fountain Monument – Bird's Eye View*

Detalle de *Monuments of Passaic* (1967)

© Holt/Smithson Foundation / VEGAP, Valencia 2021

Long, Richard, *A line made by walking*, 1967

A line made by walking, 1967, Richard Long. Tate - VEGAP, Valencia, 2021

Foto: Tate

Alÿs, Francis, *The collector*, 1990-1992

Francis Alÿs

The Collector

Mexico City, 1990-1992

En colaboración con Felipe Sanabria

Documentación fotográfica de una acción

Foto: Ian Dryden

© Francis Alÿs

Cortesía del artista y David Zwirner

Chico Trópico, *Pueblo Interior*, 2020

© Chico Trópico; Cortesía de los artistas

Plantación de la Memoria, *De voz en voz*, 2019

© Plantación de la Memoria. Fotografías de Lukasz Michalak-Imagina Madrid-Intermediae

Alÿs, Francis, *The Green Line (Sometimes doing something poetic can become political and sometimes doing something political can become poetic)*, 2004

Francis Alÿs

The Green Line (Sometimes doing something poetic can become political and sometimes doing something political can become poetic)

Jerusalem, Israel, 2004

En colaboración con Philippe Bellaïche, Rachel Leah Jones, y Julien Devaux.

© Francis Alÿs

Cortesía del artista y David Zwirner

Debord, Guy, *The naked city: illustration de l'hypothèse des plaques tournante en psychogéographie*, 1957

The naked city : illustration de l'hypothèse des plaques tournantes en psychogéographie / G. -E. Debord.-- [S.l.] : [s.n.], [1957] (Copenhague : Permild & Rosengreen)

Fulton, Hamish, *Cho Oyu Tibet*, 2000, 2000

Cortesía de Parafin Gallery

Cardiff, Janet & Bures Miller, George, *Alter Bahnhof Video Walk*, 2021

Janet Cardiff y George Bures Miller

Alter Bahnhof Video Walk, 2012

Video Walk

Duración: 26 minutos

Producido para dOCUMENTA (13), Kassel Germany.

© Janet Cardiff y George Bures Miller; Cortesía de los artistas y Luhning Augustine, New York.

Odell, Jenny, *Travel by approximation: A virtual road trip*, 2010

Reproducido con el permiso de la Frances Goldin Literary Agency

Wood, Jeremy, *My Ghost*, 2009

© Jeremy Wood; Cortesía del artista

Walton, Lee, *City System*, 2002

© Lee Walton; Cortesía del artista

Ranieri, Marco, *Herbario urbano*, 2013

Fotografía de Raquel Clausí

Manchot, Melanie, *Walk (Square)*, 2011

© Melanie Manchot, VEGAP, Valencia, 2021

Ocupación Poética

Licencia CC.

Clelow, Rachael, *133.5 Miles walked, Map (Explorer306/OL26)*

© Rachael Clelow; Cortesía de la artista

Long, Richard, *A sixty minute circle walk on Dartmoor*, 1984

© Richard Long. All Rights Reserved, DACS/Artimage 2021.

Foto: Richard Long

López Cuenca, Rogelio y Vega, Elo, *Efigies y fantasmas. Guía monumental de Huelva*

© Rogelio López Cuenca y Elo Vega; Cortesía de los artistas

Pope, Simon, *Memorial Walks*, 2007

The Memorial Walks, 2007 by Simon Pope

Concebido y desarrollado por Film and Video Umbrella, con la colaboración de Norwich Castle Museum and Art Gallery; The Collection, Lincoln; y el Sainsbury Centre for Visual Arts, University of East Anglia.

Foto: Brada Barassi

Knowles, Tim, *Windwalks*, 2013

© Tim Knowles; Cortesía del artista

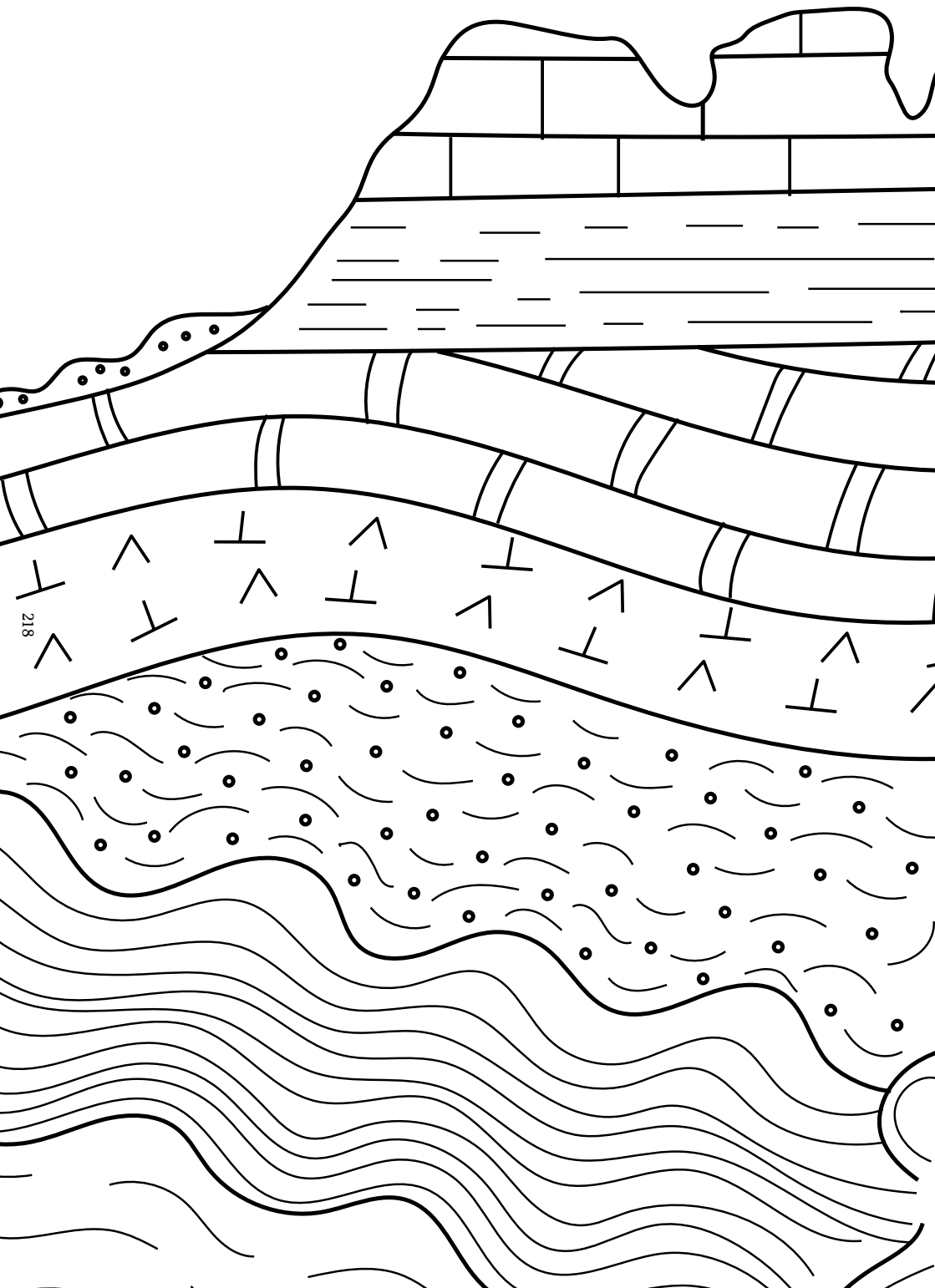
Recorrido La Liminal

Foto: Lukasz Michalak

AGRAÏMENTS

Les propostes entorn del caminar que recull aquest llibre són el fruit d'experiències i reflexions que han sorgit passejant els carrers de diferents barris de Madrid amb moltes persones diverses: amigues o acabats de conèixer, activistes, visitants de pas, veïns i veïnes, nouvingudes, d'anys o de tota la vida. Totes aquestes persones han estat imprescindibles per a compondre els nostres aprenentatges sobre l'espai públic i sobre les múltiples maneres d'habitar-lo, per la qual cosa volem agrair-los la seua generositat en compartir idees, històries i vivències, i per haver-nos acompanyat al llarg dels últims sis anys permetent que aquest projecte continue en marxa i continue creixent. Un agraïment especial al professorat de l'IES Bovalar de Castelló, amb els qui vam poder compartir i perfilar algunes de les pràctiques que es presenten en aquesta publicació, i també a Jodie Dinapoli i Raquel G. Ibañez per la paciència amb la qual ens han acompanyat en aquest procés de treball fent possible que vegem la llum. Finalment, agrair a la xarxa de l'Associació de Mediadores Culturals de Madrid (AMECUM) el permetre'ns aprendre tant de la nostra professió i de la vida, gràcies a Susana Galarreta, Sara de Fontecha, Ana Folguera, Mariola Campelo i especialment a Jara Blanco perquè sense la seua cura i suport d'enguany no hauríem pogut acabar aquest llibre.

CRÉDITOS

CONSELL DEL CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA

President d'honor

Joaquín Puig i Ferrer

President de la Generalitat

President

Vicent Marzà Ibáñez

Conseller d'Educació, Cultura i Esport

Vicepresidents

Joan Ribó Canut

Alcalde de València

Carlos Mazón Guixot

President de la Diputació Provincial d'Alacant

Amparo Marco Gual

Alcaldessa de Castelló de la Plana

Vocals

Luis Barcala Sierra

Alcalde d' Alacant

José Pascual Martí García

President de la Diputació Provincial de Castelló

Antoni Francesc Gaspar Ramos

President de la Diputació Provincial de València

Irene Ballester Buigues

Representant del Consell Valencià de Cultura

Mª Carmen Amoraga Toledo

Directora General de Cultura i Patrimoni de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport i Presidenta de la Comissió Científico-artística

Gerent

José Luis Pérez Pont

Secretari

Eva María Coscollá Grau

Subsecretaria de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport

CONSORCI DE MUSEUS DE LA COMUNITAT VALENCIANA

Direcció — Gerència

José Luis Pérez Pont

Adjunta a direcció

Susana Vilaplana Sanchis

Coordinació d'exposicions

Lucía González Menéndez

Isabel Pérez Ortiz

Vicente Samper Embiz

Programes públics

Eva Domènech López

Educació i mediació

José Campos Alemany

Administració

Nicolás S. Bugada Cabrera

Antonio Martínez Palop

Germà Sánchez Eslava

Claudia Hernández Pérez

Ana Viña Sanchis

PLANEA COMUNITAT VALENCIANA

Consorti de Museus de la Comunitat Valenciana

José Luis Pérez Pont

Director, Gerent

Direcció General d'Innovació Educativa i Ordenació

Reis Gallego Perales

Directora General

Coordinació del Node Territorial. PERMEA

Clara Boj Tovar

José Campos Alemany

PUBLICACIÓ

Direcció de la col·lecció

Clara Boj Tovar i José Campos Alemany

Textos

Clara Boj i La Liminal (Beatriz Martins Orozco i Yolanda Riquelme García)

Disseny i maquetació

Raquel G. Ibáñez

Coordinació de l'edició

Node Planea Comunitat Valenciana i La Liminal

Fotografies

Dels artistes, Tate, Ian Dryden, Lukasz Michalak, Raquel Clausí, Brada Barassi.

Traducció al valencià

Servei de Traducció i Assessorament del Valencià de la Conselleria d'Educació, Cultura i Esport.

PLANEA és una xarxa de centres educatius, agents i institucions culturals impulsada per la Fundació Daniel i Nina Carasso, en col·laboració amb Pedagogías invisibles, PERMEA i ZEMOS98.

© dels texts: de els autors i les autores

© de les imatges: de els autors i les autores

© de la present edició:

Consorci de Museus de la Comunitat Valenciana, 2021

1ª edición

ISBN: 978-84-482-6609-7

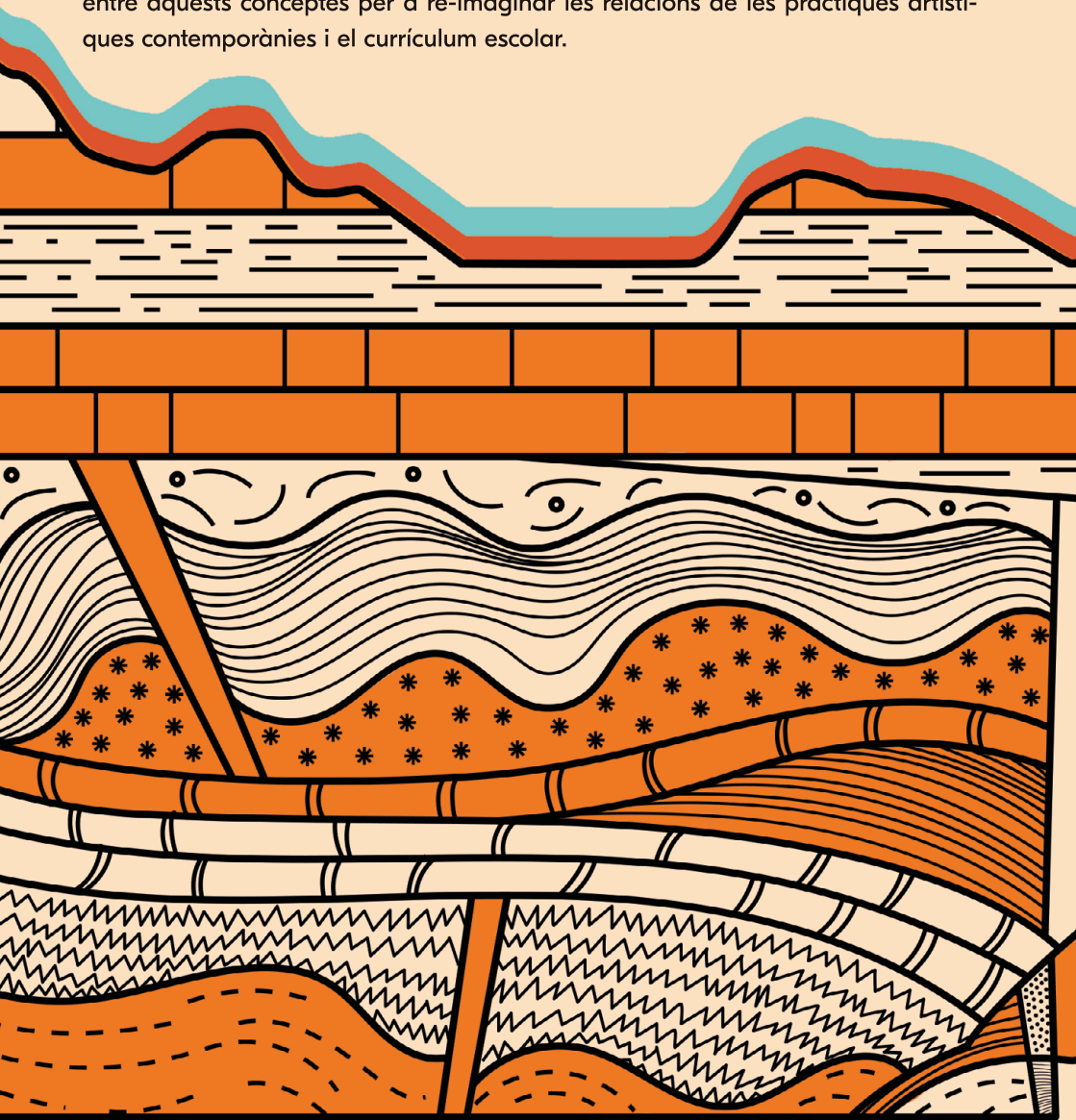
Depósito Legal: V-2837-2021

Aquesta publicació es va acabar d'imprimir en el
Barri de Prosperitat en l'assolellat hivern de 2021.

Hi ha termes que, en aparença, tenen poc en comú, però que quan es connecten, es freguen o es mesclen, generen espais fèrtils de pensament, noves narratives per a contar i construir la realitat. La col·lecció Art i Currículum indaga en els vincles entre aquests conceptes per a re-imaginar les relacions de les pràctiques artístiques contemporànies i el currículum escolar.

GENERALITAT
VALENCIANA

CONSORCI
DE MUSEUS
DE LA
COMUNITAT
VALENCIANA

PLANEA

RED DE ARTE Y ESCUELA — REDPLANEA.ORG